

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedra

Asta Kascėnienė,
Ryšių su visuomene magistro studijų programos studentė

**LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTERIJOS KOMUNIKACIJA
SKATINANT BUITINIŲ ATLIEKŲ RŪŠIAVIMĄ**

Magistro darbas

Vadovė doc. dr. M. Stonkienė

Vilnius, 2010

Kascėnienė, Asta

Ka 519 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos komunikacija skatinant buitinių atliekų rūšiovimą : magistro darbas / Asta Kascėnienė ; mokslinė vadovė Marija Stonkienė ; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Informacijos ir komunikacijos katedra. – Vilnius, 2010. – 113, [2] lap. : lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: lap. 94 – 103 (106 pavad.).

UDK 349.6

Reikšminiai žodžiai: buitinės atliekos, atliekų rūšiovimas, darnus vystymasis, Aplinkos ministerijos komunikacija, visuomenės informavimas

Magistro darbo *objektas* – buitinių atliekų rūšiovimas Lietuvoje. Darbo *tikslas* – išanalizuoti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos komunikaciją skatinant buitinių atliekų rūšiovimą darnaus vystymosi kontekste. Darbo *uždaviniai*: atskleisti atliekų rūšiovimo svarbą darnaus vystymosi kontekste; išsiaiškinti pagrindinius atliekų tvarkymo politikos principus, buitinių atliekų tvarkymo ir rūšiovimo ypatumus Lietuvoje ir užsienio šalyse; išnagrinėti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos viešųjų ryšių komunikaciją, atliekų rūšiovimo skatinimo iniciatyvas; ištirti visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką galimybes bei perspektyvas, visuomenės dalyvavimo – teisės į aplinkos informaciją užtikrinimą bei jos interesą aplinkos apsaugos ir buitinių atliekų rūšiovimo klausimais; išanalizuoti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos buitinių atliekų rūšiovimo skatinimo komunikacinę veiklą.

Naudojantis aprašomuoju, analitiniu, istoriniu, literatūros ir šaltinių analizės metodais, prieita prie *išvados*, kad atliekų surinkimas ir jų tvarkymas pripažįstama bene aktualiausia ir sudėtingiausia aplinkos apsaugos sritimi – tai svarbi Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politikos dalis, šiam sektoriui teikiamas pirmumas ir Lietuvoje. Vertinant, kad daugumoje Europos Sąjungos šalių atliekos rūšiovamos, perdirbamos ir panaudojamos vėl energijai, šilumai ir kitoms medžiagoms, atliekų rūšiovimas darnaus vystymosi kontekste svarbus tiek ekonominiu, tiek socialiniu požiūriu. Rūšiovant atliekas mažinamas atliekų keliamas pavojus, saugomi gamtos ištekliai, palaikoma švari ir sveika aplinka, mažėja mokesčiai už atliekų tvarkymą. Atsižvelgiant į atliekų rūšiovimo pasyvumą tiek privataus, tiek verslo atžvilgiu Lietuvoje bei siekiant įgyvendinti aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi tikslus, visuomenės informavimas ir aplinkosauginis švietimas yra viena iš pagrindinių priemonių, tai galima vertinti kaip visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo kaitos veiksnį. Atliekų rūšiovimo skatinimo iniciatyvų įgyvendinime didžiausias vaidmuo tenka – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai. Deja, atlikus atliekų rūšiovimo

skatinimo iniciatyvų analizę, pilotinį komunikacinės veiklos vertinimą, paaiškėjo, kad vykdoma komunikacinė veikla įgyvendinama pakankamai nesistemiškai ir neorganizuotai, visuomenė nėra skatinama rūšiuoti atliekų, trūksta konkrečios, vieningos informacijos, viešąsias kampanijas pastebi tik nedaugelis. Taigi visuomenės švietimas, įskaitant ekologinį švietimą bei palankaus aplinkai gyvenimo būdo propagavimas, yra viena iš prioritetinių darnaus vystymosi uždavinių. Norint atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu, žemą dabartinį atliekų tvarkymo lygį Lietuvoje būtina kelti ir aplinkosauginio švietimo bei ugdymo, ir ekonominio poveikio priemonėmis, ugdyti požiūrį į tai darželiuose ir mokyklose, suteikti daugiau informacijos per masines informavimo priemones. Tam, kad problema taptų socialine, būtinas viešumas.

Magistro darbas gali būti naudingas aplinkosauginių institucijų, organizacijų viešųjų ryšių specialistams, komunikacijos ir informacijos krypties studentams ir dėstytojams, besidomintiems aplinkosauginėmis problemomis ar valstybinės institucijos komunikacinės veiklos veiksmingumu.

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO SVARBA DARNAUS VYSTYMOSI KONTEKSTE.....	11
1.1 Aplinkos apsaugos raida ir darnus vystymasis.....	13
1.2 Socialinė atsakomybė ir aplinkosauga.....	19
1.3 Atliekų rūšiavimo svarba.....	25
1.3.1 Pagrindiniai atliekų tvarkymo politikos principai Europos Sąjungoje.....	28
1.3.2 Buitinių atliekų tvarkymas ir rūšiavimas Lietuvoje.....	32
1.3.3 Užsienio šalių patirtis, tvarkant ir rūšiuojant atliekas.....	36
2. VISUOMENĖS INFORMAVIMAS IR ŠVIETIMAS APLINKOS KLAUSIMAIS.....	41
2.1 Teisė į aplinkos informaciją.....	46
2.2 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos viešieji ryšiai.....	49
2.2.1 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvos.....	52
2.3 Aplinkosauginio švietimo perspektyva.....	65
3. LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTERIJOS ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO SKATINIMO KOMUNIKACINĖ VEIKLA: TYRIMAI.....	69
3.1 Tyrimo rezultatai.....	72
3.1.1 Gyventojų anketinės apklausos rezultatų įvertinimas.....	72
3.1.2 Įmonių apklausos rezultatų įvertinimas.....	79
3.1.3 Interviu su ekspertais rezultatų įvertinimas.....	82
3.3 Tyrimo išvados.....	85
IŠVADOS.....	90
Communication of Lithuanian Ministry of Environment in promoting domestic waste sorting (summary).....	92
Bibliografinių nuorodų sąrašas.....	94
Priedai.....	104
1 <i>priedas</i> . Anketos pavyzdys.....	104
2 <i>priedas</i> . Įmonių apklausos, interviu klausimai.....	107
3 <i>priedas</i> . Atliekų surinkimo konteineriai.....	108
4 <i>priedas</i> . Informacinių projektų lankstinuko, lauko maketo, plakato fotonuotraukos.....	109
5 <i>priedas</i> . Projekto „Aš – žalias“ fotonuotraukos.....	110
6 <i>priedas</i> . Apklaustos gyventojų gatvės, surinkimo konteinerių fotonuotraukos.....	111

7 priedas. Antrinių žaliavų rūšiavimo instrukcija.....	112
8 priedas. Vilniaus miesto Aplinkos apsaugos skyriaus lankstinukas „Kaip tausoti aplinką“.....	113

IVADAS

Aplinka – tai pasaulio dalis, kurią žmogus naudoja, veikia ir prie kurios prisitaiko. Ją sudaro įvairūs sąveikaujantys gyvosios ir negyvosios gamtos elementai, jų įvairovė. Didžiulė mokslo ir technikos pažanga, vis spartėjanti urbanizacija, didelis industrinės gamybos tempas pertvarko planetos veidą. Tačiau ši pažanga, teikdama materialines gėrybes bei komfortą, kelia ir naujas problemas: didėja aplinkos užterštumas, skursta ir nyksta įvairios ekosistemos, stokojama gamtos išteklių, kyla pavojus ilgame evoliucijos kelyje nusistovėjusiai gamtinei pusiausvyrai.

Rimčiau aplinkosauga imta rūpintis tik po II pasaulinio karo, nes iki tol gamtos turtai – naudingos iškasenos, žemė, vanduo, oras, miškai – buvo naudojami tiek, kiek įstengta juos perdirbti. Į pasekmes neatsižvelgta tol, kol nekontroliuojamos antropogeninės veiklos neigiamybės tapo jau per daug aiškios ir neapdairūs veiksmai pradėjo trukdyti civilizacijos progresui bei grėsti žmogaus egzistencijai.

Aplinkos apsauga tampa viena aktualiausių, gyvybiškai svarbiausių XXI amžiaus problemų. Kaip pasiekti, kad žmonių gyvenimo sąlygų gerinimas, socialinės gerovės siekis netaptų didžiausia grėsme švarios, tinkamos žmonėms gyventi aplinkos išsaugojimui, o ekonomikos vystymasis neperžengtų leistinų poveikio aplinkai ribų?

Darbo **aktualumas**. Pagrindiniai negatyvaus poveikio aplinkai sukėlėjai yra teršalai ir atliekos – vienos iš aštriausių ekologinių ir aplinkosaugos problemų. Sparčiai plėtojantis pramonei, didėjant gyventojų skaičiui ir jų poreikiams, pagaminama vis daugiau ir įvairesnės produkcijos, tačiau tuo pačiu metu kyla ir atliekų bei jų šalinimo sunkumai. Atliekų tvarkymo politika, kurioje nebuvo įvertintas ekonominės žalos aplinkai ir visuomenei dydis bei būsimos atliekų tvarkymo sąnaudos, buvo orientuotas į atliekų kaupimą sąvartynuose. Tokia praktika įvardijama kaip problemų (pavojaus) aplinkai perkėlimas ateities kartoms, o tai visiškai prieštarauja visuomenės darnios plėtros koncepcijai. Europos Sąjungos šalyse atliktų tyrimų duomenimis, efektyviomis socialiniu – ekonominiu požiūriu laikytinos tokios atliekų tvarkymo sistemos, kurių ištekliai nukreipti antrinėms žaliavoms tvarkyti ir nuolatinei šio tvarkymo plėtrai organizuoti. Siekiant tausoti gamtos išteklius ir kuo geriau panaudoti atliekas, būtina plėtoti atliekų surinkimo, rūšiavimo ir parengimo perdirbti sistemas. Atliekas būtina tinkamai rūšiuoti ir stengtis, kad kuo mažiau jų patektų į sąvartynus, nes tuo būdu mažinamas atliekų keliamas pavojus.

Darbo **problema**. 2007 m. Europos Parlamentas pareikalavo nustatyti privalomas atliekų mažinimo užduotis, teikiančias prioritetą prevencijai, pakartotiniam panaudojimui ir perdirbimui (o ne sąvartynams) bei iki 2020 m. ne mažiau 50 proc. perdirbamų atliekų visose Europos Sąjungos

valstybėse [94]. Lietuvoje šie tikslai apibrėžti Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje – susidarančių atliekų mažinimas, jų racionalus tvarkymas bei antrinis panaudojimas – prioritetinės aplinkos apsaugos sritys ir siekiama, kad iki 2013 metų būtų panaudojama ne mažiau 50 proc. surenkamų buitinių atliekų [73]. Deja, 2009 metais tik apie 10 proc. surenkamų buitinių atliekų panaudota [63]. Atsižvelgiant į tai, visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo plėtotė vis reikšmingesnė įgyvendinant aplinkos politiką ir siekiant darnaus vystymosi plačiąja prasme, o visuomenės informavimas ir švietimas tampa esmine kaitos ir pilietinės veiklos prielaida. Norint užtikrinti, kad visuomenė, pilietinės institucijos aktyviai dalyvautų formuojant atliekų tvarkymo politiką ir priimant sprendimus, viena svarbiausių priemonių – kuo plačiau ir intensyviau skleisti informaciją naudojant patrauklias ir skatinančias tai daryti priemones. Taigi siekiant šio strateginio tikslo, didelė atsakomybė tenka vienai pagrindinių institucijų, įgyvendinančiai aplinkosaugos tikslus – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai (toliau – Aplinkos ministerija). Aplinkos ministerijos veikla, skatinanti buitinių atliekų rūšiavimą yra itin svarbi ir reikšminga. Patikima ir laiku pateikta informacija apie aplinką, atliekų rūšiavimo svarbą, visuomenei teikia galimybių tinkamai vertinti aplinkos būklę bei jos kaitos pasekmes ir dalyvauti priimant sprendimus, galinčius turėti poveikį aplinkai ir sveikatai.

Darbo *naujumas*. Mokslinės studijos apie buitinių atliekų tvarkymo socialinius – ekonominius, komunikacinius aspektus yra kuklios. Lietuvoje atliekų ir, ypač buitinių atliekų, tvarkymo, rūšiavimo sistemos valdymą ir jos ypatumus nagrinėjančių mokslo straipsnių ir darbų beveik nėra, išskyrus pavienius, daugiausia susijusius su techninėmis (A. Bakas, B. Jaskėlevičius, S. Vasarevičius, J. Čepinskas, B. Zigmontienė, A. Spruogis) problemomis. Nagrinėjant atliekų rūšiavimo ar su juo susijusius mokslinius tyrimus, kuriuose reikšminami socialiniai aspektai, galima paminėti K. Juraitės, A. Telešienės, V. Leonavičiaus darbus (užsienio – W. Ogburnas, U. Beckas, M. Douglas, T. Lindhqvist ir kt. darbai); ekonominius aspektus nagrinėjo R. Čiegis, R. Grunda, K. Navickas, V. Juščius (užsienio – A. B. Carroll, J. Elkington, W. E. Stead, J. G. Stead, A. Smith mokslo darbai).

Nors šios problemos yra universalios vartotojiškoms industrinėms visuomenėms ir Lietuva patiria panašius buitinių atliekų keliamus rūpesčius kaip ir Vakarų, Šiaurės šalys, vis dėlto, nepaisant bendrų visuomenės raidos dėsningumų, skirtingos visuomenės šias problemas nevienodai suvokia ir jas sprendamos. Sprendimas priklauso ne tik nuo technologinių ir materialinių buitinių atliekų tvarkymo galimybių, bet ir nuo visuomenės narių nuostatų, vertybių bei dalyvavimo. Atsižvelgiant į tai, užsienio šalių autorių darbais remiamasi tik bendroms tendencijoms ir nuostatomis konstatuoti ir dauguma atvejų nagrinėjami lietuvių mokslo darbai.

Komunikacinė pusė, vienos pagrindinių tai įgyvendinančių institucijų – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos buitinių atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų veikla bei jos efektyvumas netirtas. Remiantis tuo, kad Aplinkos ministerija įgyvendina įvairias iniciatyvas, o visuomenė vis dar pasyvi šiuo klausimu, magistro darbu siekiama atskleisti ar Aplinkos ministerijos teikiama informacija yra pakankama ir ar jos užtenka šių dienų darnaus vystymosi kontekste bei įvertinti vykdomos komunikacinės veiklos veiksmingumą.

Darbo **objektas** – buitinių atliekų rūšiavimas Lietuvoje.

Darbo **tikslas** – išanalizuoti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos komunikaciją skatinant buitinių atliekų rūšiavimą darnaus vystymosi kontekste.

Šiame darbe sąvokos naudojamos tokia prasme: terminu *atliekos* apibūdinamos kaip bet kokios medžiagos ar objektai, kurių turėtojas atsikrato ar yra įpareigotas atsikratyti. *Buitinės atliekos* – tai organinės bei maisto atliekos, popierius, kartonas, plastmasė, stiklas, spalvotieji ir juodieji metalai ir kitos medžiagos. Šios atliekos turi būti rūšiuojamos, jas perdirbus gaunamos naujos žaliavos. *Visuomenės informavimas* – viešosios informacijos teikimas visuomenei.

Darbo tikslui įgyvendinti, keliami tokie **uždaviniai**:

- Atskleisti atliekų rūšiavimo svarbą darnaus vystymosi kontekste.
- Išsiaiškinti pagrindinius atliekų tvarkymo politikos principus, buitinių atliekų tvarkymo ir rūšiavimo ypatumus Lietuvoje ir užsienio šalyse.
- Išnagrinėti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos viešųjų ryšių komunikaciją, atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas.
- Iširti visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką galimybes bei perspektyvas, visuomenės dalyvavimo – teisės į aplinkos informaciją užtikrinimą bei jos interesą aplinkos apsaugos ir buitinių atliekų rūšiavimo klausimais.
- Išanalizuoti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos buitinių atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinę veiklą.

Mokslinio tyrimo **metodai**. Siekiant išnagrinėti problemą teoriniu lygiu, buvo atlikta teisinių dokumentų, straipsnių, mokslinės literatūros analizė ir sisteminimas. Magistro darbe naudotasi svarbiausiais bendraisiais mokslo tiriamaisiais metodais – aprašomuoju, analitiniu, istoriniu, literatūros ir šaltinių analizės. Teorinei atliekų rūšiavimo analizei panaudoti spausdinti ir interaktyvūs šaltiniai. Daugiausia remtasi interaktyviais informacijos šaltiniais – teisinių dokumentų, įvairių aplinkosauginių organizacijų, asociacijų ir kitų institucijų, besirūpinančių aplinkos apsauga, tinklapiais, pranešimais, įvairių konferencijų medžiaga.

Darbe pristatomi originalūs kokybiniai tyrimai: Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų analizė, pilotinis Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos, skatinant buitinių atliekų rūšiavimą tyrimas (gyventojų, įmonių apklausa, ekspertų interviu).

Darbo *struktūra*. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, santrauka anglų kalba, bibliografinių nuorodų sąrašas ir priedai.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama atliekų rūšiavimo svarba darnaus vystymosi kontekste. Atskleidžiami pagrindiniai pasaulinės ekologinės krizės aspektai, aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi politikos raida, nagrinėjama prie bendrųjų ekonomikos darnaus vystymosi uždavinių priskirta socialinės atsakomybės iniciatyva ir jos didinimas. Toliau įvertinama atliekų rūšiavimo svarba, analizuojami pagrindiniai atliekų tvarkymo politikos principai, buitinių atliekų tvarkymo ir rūšiavimo situacija Lietuvoje, žvelgiama į užsienio patirtį.

Antrojoje darbo dalyje analizuojamas visuomenės informavimas ir švietimas aplinkos apsaugos klausimais, visuomenės dalyvavimas priimant sprendimus – teisė į aplinkos informaciją, atskleidžiami didžiausią vaidmenį aplinkos apsaugos politikoje turinčios Aplinkos ministerijos viešieji ryšiai, buitinių atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvos, įvertinamas visuomenės interesas aplinkos apsaugos klausimais bei apžvelgiama aplinkosauginio švietimo perspektyva.

Trečiojoje darbo dalyje pristatomas atliktas tyrimas, vertinantis Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinės veiklos veiksmingumą.

Darbo *naudingumas*. Šis darbas gali būti naudingas aplinkosauginių institucijų, organizacijų viešųjų ryšių specialistams, tobulinant ir rengiant efektyvesnes buitinių atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacines strategijas, planuojant švietimo ir informavimo priemones, komunikacijos ir informacijos krypties studentams ir dėstytojams, besidomintiems aplinkosauginėmis problemomis ar valstybinės institucijos komunikacinės veiklos veiksmingumu.

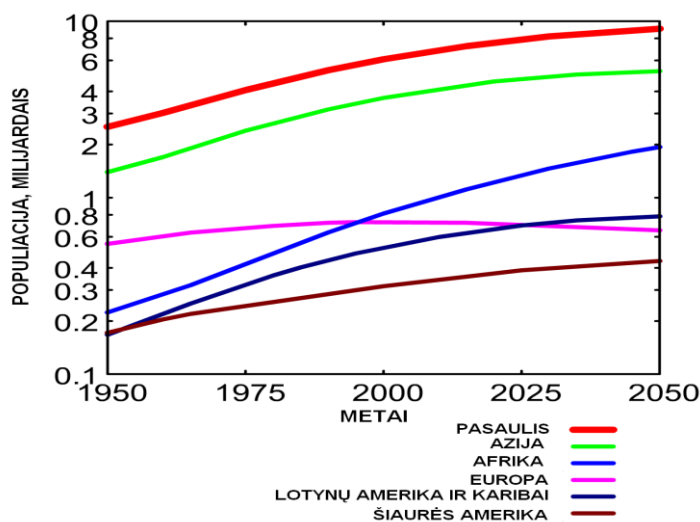
Magistro darbo rezultatai turi praktinį pritaikomumą: Aplinkos ministerijos prašymu, pateikti darbo autorės atlikto tyrimo rezultatai (jie bus pritaikomi planuojant švietimo priemones ir keliant tikslus visuomenės informavimui), Vilniaus miesto Aplinkos apsaugos skyriui pateikta informacija, kurią planuojama panaudoti rengiant ekologinio švietimo nuostatas 2011 – 2013 m., be to, tyrimų rezultatai sudomino ir verslo įmones (prašoma pasidalinti darbo medžiaga).

1. ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO SVARBA DARNAUS VYSTYMOSI KONTEKSTE

Gyvybės, kaip vienos iš materijos egzistavimo formų, pradžia Žemėje – prieš 3,5-3,8 milijardų metų, o žmogus Žemėje egzistuoja tik apie 100 tūkstančių metų.

Pirmojo tūkstantmečio pabaigoje Žemėje gyveno 310 milijonų žmonių. 2006 m. pasaulio gyventojų skaičius pasiekė 6,5 milijardus. 1964 metais šis skaičius buvo 3,28 mlrd. Per 42 metus gyventojų skaičius padvigubėjo. Jei gyventojų skaičius ir toliau augs tokiais tempais, tai 2013 metais Žemėje gyvens apie 7 mlrd. žmonių, 2027 m. – apie 8 mlrd., 2050 m. – apie 9 mlrd. Per parą pasaulyje gyventojų padaugėja apie 250 tūkst. Kasmetinis prieaugis sudaro apie 97 milijonus, ir beveik visi yra Afrikos, Azijos, Lotynų Amerikos gyventojai (1 paveikslas). Nors skirtinguose regionuose populiacijos augimo greitis skirtingas, bet bendru mastu, pasaulio populiacijos padidėjimas XX a. buvo didžiausias per žmonijos istoriją. Toks spartus gyventojų didėjimas nepalankiai veikia gamtinę aplinką [3], [59], [105].

1 paveikslas. Populiacijos raida nuo 1950 metų [76]



Žmonių daugėjimas pasaulyje lemia vis intensyvesnį gamtos išteklių naudojimą ir aplinkos taršą. Žmonių veikla daro poveikį aplinkai, kuris dažnai būna neigiamas, ir šios veiklos padariniai ne visada nuspėjami. Didėjant pasaulio gyventojų skaičiui, proporcingai didėjo gamtos išteklių naudojimas jų poreikiams tenkinti. Intensyviai buvo plėtojama energetika, pramonė, žemės ūkis, transportas, didėjo statybų apimtys. Žemės ūkio naudmenomis buvo paverčiami iki tol šiems reikalams nenaudojami plotai. Siekiant patenkinti žmonių maisto reikmes, reikia didinti pasėlių

plotus, o žemės paviršiaus plotas nedidėja. Didelę įtaką aplinkos būklei blogėti turėjo nesaikingas miškų kirtimas, dirvožemių alinimas, vandens, oro, jūsup ir vandenynų teršimas [87], [101].

Nuo pat pradžių žmogus savo gyvenamajai vietai darė daug didesnę poveikį negu bet kuri kita biologinė rūšis, tačiau ilgą laiką dauguma aplinkosauginių problemų buvo vietinės reikšmės ir nesukeldavo didelių ir ilgalaikių padarinių aplinkai. Vietines ekologines krizes pavykdavo nugalėti naujų, dar neįsisavintų teritorijų ir gamtinių išteklių atsargų dėka. Spartėjant pramonės pažangai ir prasidėjus pramonės revoliucijai, atsirado galimybė didžiuliu mastu gaminti produktus pasaulinei rinkai. Gamybos procesai padidino ne tik gamybos apimtį, bet ir taršos kiekį. Mokslo ir technikos laimėjimai XX amžiaus pirmojoje pusėje dar labiau sustiprino iliuziją, kad gamtos išteklių ir energijos išteklių yra neišsenkantis šaltinis vartojimo gėrybių gamybai didinti. Pramonė vystėsi labai greitai. Tradiciniai pirminės energijos šaltiniai (mediena, įvairi kita biomasė) greitai užleido vietą iškastiniam kurui (akmens angliai, naftai, gamtinėms dujoms), kuris leido gaminti vis daugiau elektros energijos. Kartu su technologijų pažanga didėjo ir metalų bei mineralų, įvairių cheminių medžiagų poreikis. Kai kurių medžiagų poveikis sveikatai ir aplinkai yra neaiškus iki šiol. Taigi prasidėjusi mokslo ir technikos revoliucija keleriopai padidino galimybes neigiamai veikti aplinką: antropogeninis poveikis aplinkai įgavo neregėtą mastą: negatyvūs ūkinės veiklos padariniai ėmė reikštis ir tose teritorijose, kuriose ūkinė veikla nevyksta, bet jos yra susijusios pagal medžiagų apykaitos dėsnį (tolimosios pernašos). XX amžiaus antrojoje pusėje prasidėjo naujas žmogaus santykių su gamta etapas – pasaulinė ekologinė krizė [41], [59].

Išskiriami tokie pagrindiniai ekologinės krizės aspektai:

- Sparčiai didėja aplinkos tarša, dėl kurios gamta menksta nespėdama apsivalyti;
- Nyksta biologinė įvairovė;
- Blogėja žmonių sveikata;
- Dėl gyventojų skaičiaus didėjimo ir vartojimo poreikių augimo naudojama vis daugiau gamtos išteklių;
- Senka neatsikuriantys išteklių, kurių gali nelikti būsimoms kartoms.

Pagrindiniai negatyvaus poveikio sukėlėjai yra teršalai ir atliekos – vienos iš aktualiausių ir aštriausių ekologinių ir aplinkosaugos problemų. Sparčiai plėtojantis pramonei, didėjant gyventojų skaičiui ir jų poreikiams, į gamybos ciklą įtraukiama vis daugiau gamybos išteklių ir žaliavų, pagaminama vis daugiau ir įvairesnės produkcijos, tačiau tuo pačiu metu kyla ir atliekų bei jų šalinimo sunkumai. Didėjantis atliekų kiekis ima kelti pavojų aplinkai ir žmonių sveikatai [87].

Tokie aplinkos pokyčiai kelia grėsmę visai žmonijai ir būsimoms jos kartoms, šioms problemoms spręsti reikalingi globalūs sprendimai. Iškilę būtinybė perkainoti vertybes ir naujai

apmąstyti iki tol vyravusį žmogaus mąstymo būdą: žmogus, kuris ekologiškai mąsto ir elgiasi, nesirengia kovoti su gamta, bet siekia darnos ir santarvės su ja.

Tarptautinės aplinkos problemos negali būti išspręstos pavienių valstybių jėgomis. Tai įmanoma padaryti tik daugelio valstybių pastangomis. Globalinėms gamtos apsaugos problemoms spręsti būtini tarpvalstybiniai susitarimai. Daugelis pasaulio valstybių yra pasirinkusios darnaus vystymosi kelią, kurio pagrindinės nuostatos suformuotos 1992 m. Rio de Žaneire Jungtinių Tautų surengtoje pasaulio viršūnių priimtoje deklaracijoje. Darnus vystymasis įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija ir suprantamas kaip kompromisas tarp aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių visuomenės tikslų, sudarantis galimybes siekti visuomenės gerovės dabarties ir ateinančioms kartoms. Taigi darnaus vystymosi ideologija, šiuo metu jau įgavusi globalinį mastą, tai neišvengiamas poslinkis žmonijos mąstyme apie savo išlikimą, ypač akcentuojant būsimų kartų gerovę.

1.1 Aplinkos apsaugos raida ir darnus vystymasis

Pagal UNESCO priimtą apibrėžimą, aplinka – tai pasaulio dalis, kurią žmogus naudoja, kurioje veikia ir prie kurios prisitaiko. XX amžiaus pabaigoje ėmė aiškėti nerūpestingos industrializacijos padariniai – ūkinė veiklos poveikis pasaulio aplinkai peržengė priimtinas aplinkosaugines ribas. Svarbiausia yra tai, kad dauguma minėtų procesų yra negrįžtami dėl žmogaus kaltės. Neribotas žmonių poreikių augimas, lemia vis didesnę žaliavų naudojimą, pramonės plėtrą ir kitus žalojančius aplinką reiškinius, pavyzdžiui, atliekų daugėjimą, naujus taršos tipus ir kita. Prieštaravimai tarp žmogaus veiklos ir gamtos tapo viena aktualiausių socialinių ir ekonominių problemų. Todėl aplinkos apsauga, racionalus gamtos išteklių naudojimas tampa vienu svarbiausių valstybės politikos uždaviniu.

Aplinkos apsauga – tai visuomenės ir valstybės priemonių, užtikrinančių harmoningą visuomenės ir aplinkos sąveikos raidą, sistema. Galima teigti, kad žmogus, kaip bet kuri kita gyva būtybė, yra gamtos dalis. Žmonių bendruomenė priklauso nuo gamtos dėsnių, tačiau, palyginus su bet kuria kita biologine rūšimi, žmonija savo sąmoninga ir intensyvia veikla daro didžiausią poveikį gamtai. Tai turime suvokti kaip dėsni, tuo remiantis reikia kalbėti apie poreikį saugoti ir kurti sveiką gyvenamąją aplinką, kuri yra mūsų visų išgyvenimo garantas, todėl turi būti vienas iš svarbiausių apsaugos politikos tikslų.

Aplinkos apsaugos politikos raidą lėmė daugelis ekonominių, socialinių ir politinių veiksnių, dažniausiai susijusių su šalies ekonominės plėtros tempais, technikos pažanga. Aplinkos apsaugos politika – tai svarbių aplinkos problemų įvardijimas, aktualizavimas, sprendimo būdų

numatymas, jų teisinis patvirtinimas bei teisės aktų priėmimas ir teisinių struktūrų sukūrimas jiems pasiekti. Aplinkos apsaugos politika nurodo veiksmų gaires aplinkosaugos tikslams ir uždaviniams įgyvendinti.

Nors aplinkos apsaugos kokybė priklauso nuo atskirų valstybių (teritorijų) ekonominės raidos, bet pagal tai jos apsaugą diferencijuoti galima tik iš dalies, nes biosfera yra nedaloma. Taigi aplinkos apsauga visur vienodai svarbi, skiriasi tik sprendžiamų uždavinių pobūdis ir priemonės.

Kadangi aplinkos apsaugos problemų pavienės valstybės ar kraštai jau nebegali išspręsti, tenka jungti jų pastangas, remtis naujausiais mokslo laimėjimais. Norint išspręsti problemas, reikia sutelktų daugelio, ypač išsivysčiusių, pasaulio valstybių pastangų, didelių finansinių ir žmogiškųjų išteklių.

Rimčiau aplinkosauga imta rūpintis tik po Antrojo pasaulinio karo, nes iki tol gamtos turtai naudoti neatsižvelgiant į pasekmes. Į pasekmes neatsižvelgta tol, kol neigiama aplinkai veikla pradėjo trukdyti civilizacijos progresui bei grėsti žmogaus egzistencijai.

1 lentelė. Aplinkos apsaugos politikos raida

Metai	Įvykis	Aplinkos politika
<i>TARPTAUTINĖ</i>		
1972 m.	Stokholmo konferencija	Konstatuota būtinybė integruoti aplinkos apsaugos reikalavimus į visą ekonominę plėtrą
1992 m.	Rio de Žaneiro konferencija	Įvirtintas „darnaus vystymosi“ principas
2002 m.	Johanesburgo susitikimas	„Nuo planų prie darbų“. Priimta darnaus vystymosi deklaracija ir jos įgyvendinimo planas
<i>EUROPOS SĄJUNGA</i>		
1972 m.	Paryžiaus viršūnių susitikimas	Pripažinta, kad ekonomikos plėtros ir gyvenimo kokybės gerėjimo kontekste aplinkai reikia skirti ypatingą dėmesį
1987 m.	Suvestinis Europos aktas	Aplinkos politika įtraukiama į Bendrijos sutartis
1992 m.	Mastrichto sutartis	Aplinkos apsaugai suteikiamas visateisis statusas
1999 m.	Amsterdamo sutartis	Sustiprino griežtesnės aplinkos apsaugos teisinę bazę ir darnaus vystymosi propagavimą visoje ES
<i>LIETUVA</i>		
1992 m.	Lietuvos aplinkos apsaugos įstatymas	Pradedama formuoti nacionalinė aplinkos apsaugos politika ir teisės sistema
1996 m.	Aplinkos apsaugos strategija	Suformuluoti politikos principai
2003 m.	Nacionalinė darnaus vystymosi strategija	Siekiami suderinti aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi interesus, pasivyti ES šalis

Apie 1960 m. pasaulinė aplinkos būklė, plėtojantis pramonei, dėl taršos smarkiai pablogėjo. Jungtinių Tautų (toliau – JT) Generalinė Asamblėja dėl tokios būklės ėmėsi iniciatyvos sukviesti

tarptautinę konferenciją, kurioje būtų aptarta esama padėtis globaliniu lygiu ir numatytos priemonės aplinkos taršai riboti.

1972 m. Stokholme įvyko JT konferencija, kurioje 113 pasaulio valstybių atstovai pirmąkart apsvarstė aplinkosaugines problemas. Svarbiausias konferencijos klausimas – aplinkos poveikis žmogaus sveikatai. Pažymėtina, kad JT Stokholmo konferencija buvo pirmas atvejis, kai šie klausimai buvo nagrinėjami bendrai ir ypatingas dėmesys skirtas sąveikai tarp ekonomikos vystymosi ir aplinkos. Konferencijoje buvo konstatuota, kad, sparčiai plėtojantis mokslui ir technikai, žmonių galimybės veikti ir keisti aplinką pasiekė neregėtai pavojingą mastą, o šio poveikio padariniai yra sunkiai nuspėjami ir kelia grėsmę ne tik gyvajai gamtai, bet ir pačiam žmogui. Suformuota nuostata, kad ekonominė plėtra turi vykti kuo efektyviau naudojanti gamtinius išteklius ir atsižvelgiant į daromą poveikį aplinkai. Taigi konferencijoje pasauliniu mastu buvo išsakytas naujas požiūris į aplinkos apsaugos politiką, konstatuota neišvengiama būtinybė integruoti aplinkos apsaugos reikalavimus į visą ekonominę plėtrą, susiejant tai su socialiniais pokyčiais.

Konferencijoje buvo priimti du dokumentai – Žmogų supančios aplinkos deklaracija ir Veiksmų planas. Šie dokumentai tapo aplinkos apsaugos tarptautiniu mastu pamatas.

Deklaracijos 3 principai apibrėžia svarbiausias žmonių teises ir pareigas:

- Žmogus turi teisę į laisvę, lygybę ir palankias gyvenimo sąlygas;
- Žemės gamtos išteklių – oras, vanduo, dirvožemis, flora ir fauna – turi būti išsaugoti;
- Neatsinaujinantys žemės išteklių turi būti naudojami taip, kad jų užtektų ir būsimoms kartoms.

Po Stokholmo konferencijos buvo įsteigta įvairių valstybinių ir tarptautinių aplinkosauginių institucijų. 1984 metais Jungtinės Tautos sudarė specialiąją Aplinkos ir vystymosi komisiją. Jos vadove paskirta tuometinė Norvegijos aplinkos ministrė Gro Harlem Brundtland. 1987 metais Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos sesijoje buvo išklaudyta šios komisijos ataskaita „Mūsų bendra ateitis“ (angl. *Our Common Future*). Ataskaitoje išdėstyta darnaus vystymosi (angl. *Sustainable development*) koncepcija. Joje aplinkos apsauga ir ilgalaikis ekonominis augimas buvo pateikti kaip suderinami ir vienas kitą papildantys, tarpusavyje susiję visuomenės vystymosi reiškiniai: pirma, naujai iškylančioms aplinkos problemoms spręsti reikalingi išteklių, kuriuos gali suteikti tik ekonominis augimas, antra, ekonominį augimą stabdo žmonių sveikatos blogėjimas kaip aplinkos taršos padarinys ir didėjantis gamtos išteklių vartojimas, kuris lemia vis blogesnę gamtinės aplinkos būklę. Taip pat buvo pasiūlytas ekologiniu požiūriu toleruotinas kompromisas, atsižvelgiantis į besivystančioms šalims būtinus poreikius, į išvystytos pramonės šalyse jau pasiektus aukštus ekonominio augimo rodiklius ir į būtinybę užtikrinti ne mažesnes galimybes ateities kartoms. Ataskaitoje buvo apibrėžta ir darnaus vystymosi sąvoka:

„Darnus vystymasis – tai vystymasis, tenkinantis žmonijos poreikius dabar ir ateityje, racionaliai naudojant ir papildant gamtos išteklius, išsaugant mūsų planetą ateities kartoms“. Taigi darnaus vystymosi koncepcijos pagrindą sudaro trys lygiaverčiai komponentai – aplinkos apsauga, ekonominė plėtra ir socialinis vystymasis, kurių laikantis turi vystytis visuomenė, jei norima pasiekti, kad būtų tenkinami dabartiniai poreikiai, nemažinant ateities kartų galimybių.

G. H. Brundtland ataskaita dar labiau suaktyvino diskusijų procesą, kurį vainikavo 1992 metais Jungtinių Tautų pasaulinė aukščiausiojo lygio aplinkos ir vystymosi konferencija Rio de Žaneire. Darnus vystymasis buvo įteisintas kaip pagrindinė ilgalaikė visuomenės vystymosi strategija. Tai reiškia, kad yra būtinas kompromisas tarp ekonominių, socialinių ir aplinkosauginių visuomenės tikslų bei ilgalaikė visuomenės plėtros strategija. Svarbiausias jos principas – gamyba privalo augti sparčiau nei gamtos turtų naudojimas, o aplinkosauginiai pažeidimai neturi viršyti leistinų normų. Taip pat priimta darnaus vystymosi įgyvendinimo programa „Darbotvarkė – XXI amžius“, kurioje nurodyti svarbiausi principai, susiję su įvairiomis gyvenimo sritimis: gamtosauaga ir racionalus gamtos turtų, naujų technologijų naudojimas, visuomenės socialiniai klausimai.

Praėjus 10 metų po Rio de Žaneiro konferencijos, 2002 m. Pietų Afrikos Respublikos sostinėje Johanesburge įvyko 192 valstybių atstovų susitikimas aplinkos ir plėtros klausimais, kurio pagrindinis tikslas buvo suformuluotas taip: *nuo planų prie darbų*. Susitikime buvo konstatuota, kad per dešimt metų po Rio De Žaneiro konferencijos buvo padaryta nemaža pažanga įgyvendinant darnaus vystymosi idėjas, tačiau realiai buvo nuveikta gerokai mažiau nei planuota. Todėl priimta darnaus vystymosi deklaracija ir jos įgyvendinimo planas, svarbūs ir itin reikšmingi pasaulinio masto dokumentai, kuriose pabrėžiama, kad aplinkos apsauga yra vienas iš darnaus vystymosi komponentų (kartu su ekonomine plėtra ir socialine pažanga). Taigi siekiant subalansuoto darnaus vystymosi, neišvengiamai turi būti koordinuojami politiniai veiksmai – derinamos reguliavimo priemonės, sprendžiant konkrečias aplinkos problemas, ir ekonominės bei kitos priemonės, šalinant sektorių veiklos poveikį aplinkai. Tai padaryti įmanoma tik bendromis daugelio valstybių pastangomis [10], [59], [71].

Kalbant apie Europos Sąjungą (toliau – ES), galima sakyti, kad aplinkos apsauga yra labai svarbi visos Europos Sąjungos politikos dalis. ES pripažįsta, jog aplinka nėra tik atskirų šalių problema, kurią riboja valstybių sienos. Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politika apima ne tik konkrečias šios Sąjungos lygiu nustatomas aplinkos apsaugos normas ir standartus, bet kartu yra integrali daugelio kitų Europos Sąjungos politikos sričių plėtotės dalis. ES vaidina svarbų vaidmenį remiant ir koordinuojant valstybių narių pastangas, taip pat užtikrina, jog šalių vyriausybės laikytųsi įsipareigojimų. Pastaruoju metu aplinkos apsaugos politika apima pagrindines žmonių veiklos sritis:

oro, vandens taršą, atliekų perdirbimą, gamtinių dujų naudojimą, biologinės įvairovės ir dirvožemio apsaugą, urbanistinę, jūrų aplinkosaugą.

ES aplinkos apsaugos politikos raidai didelę įtaką turėjo nepalankūs aplinkai ekologiniai veiksniai, lėmę aplinkos kokybę. Dar didesnę įtaką turėjo ekonominiai veiksniai. Dėl vienos valstybės narės nustatytų griežtesnių aplinkosauginių reikalavimų didėja prekių kainos, todėl gali būti pažeista sąžininga konkurencija. Įmonės gali perkelti savo veiklą ten, kur aplinkos apsaugos reikalavimai ne tokie griežti. Siekiant to išvengti, ES buvo pradėta rengti vienodi aplinkosaugos standartai.

Paryžiaus konferencija (1972 m.) laikoma ES aplinkos apsaugos politikos pradžia. Konferencijoje buvo priimta pirmoji Bendrijos aplinkos apsaugos veiksmų programa ketveriems metams. Tai buvo reakcija į intensyvų pramonės plėtros procesą.

1987 m. Hagoje Europos Bendrijos šalys pasirašė Suvestinį Europos aktą, kuriame aplinkos apsaugos politikai suteikta derama teisinė bazė. Aplinkos apsauga tapo integrali daugelio kitų EB politikos sričių (pramonės, energetikos, transporto, žemės ūkio ir kt.) plėtotės dalis. Galima sakyti, jog tai buvo posūkio taškas ES aplinkos politikoje – pirmą kartą ji įtraukiama į Bendrijos sutartis. Maastrichto sutartyje (1992 m.) ši nuostata dar griežčiau suformuluota. Amsterdamo sutartyje (1999 m.) įteisintas terminas „*darnus vystymasis*“ ir įtvirtintas integracinis principas, kad aplinkos apsaugos reikalavimai būtų integruoti į ES politiką ir *ekonominė veikla būtų įgyvendinama laikantis darnaus vystymosi nuostatų*. Siekiant geresnės gyvenimo kokybės dabar ir ateityje, ekonomikos, socialinės raidos ir aplinkos apsaugos tikslai yra derinami ir papildo vienas kitą. 2001 m. buvo patvirtinta Europos Sąjungos darnaus vystymosi strategija, kurioje konstatuota, kad darnus vystymasis yra ilgalaikė ES strategija, užtikrinanti sveiką ir švarią aplinką [10], [36], [39], [59], [71], [104].

Lietuvoje galimybė plėtoti nacionalinę ūkio politiką ir gamtos apsaugos politiką atsirado atkūrus nepriklausomybę. Remiantis Aplinkos apsaugos įstatymu (1992 m.) pradėta formuoti nacionalinė aplinkos apsaugos politika ir nacionalinė aplinkos apsaugos teisės sistema. Tuo laiku sukurta Lietuvos aplinkos apsaugos programa apibrėžė pagrindines šalies politikos problemas ir buvo pagrįsta tausojančiu gamtinių išteklių naudojimu bei reikalavimu, kad bet kokia ūkinė veikla būtų suderinta su aplinkos apsaugos reikalavimais. 1996 m. patvirtintoje Lietuvos aplinkos apsaugos strategijoje išskirtos svarbiausios strategijos sudedamosios dalys, parengta veiksmų programa iki 2000 metų. Vertinant tai, galima teigti, kad vis daugiau dėmesio buvo skiriama aplinkos apsaugai, suvokiama, kad tiek ekonominis, tiek socialinis progresas priklauso nuo planetos aplinkos būklės, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo, racionalaus gamtinių išteklių

naudojimo. Suvokiama, kad ūkio plėtra turi remtis aplinkos apsaugos principais, jei norima nesumažinti ateinančių kartų poreikio patenkinimo galimybių.

2003 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Nacionalinę darnaus vystymosi strategiją, kuriame įvirtinti pagrindiniai darnaus vystymosi strateginiai tikslai – suderinti aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi interesus, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, efektyvų gamtos išteklių naudojimą, visuotinę ekonominę gerovę, stiprias socialines garantijas ir per Strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 metų) pagal ekonominius, socialinius ir gamtos išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius pasiekti 2003 metų ES valstybių vidurkį. Taigi aplinkosaugos aspektu, valstybė teisinėmis ir ekonominėmis priemonėmis turi užtikrinti kuo geresnę gamtos išteklių apsaugą, efektyvesnę ir taupesnę jų naudojimą, kontroliuoti ir reguliuoti poveikį aplinkai, kuo daugiau naudoti vietinius atsinaujinančius išteklius ir antrinę atliekų perdirbimą. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo eigą koordinuoja ir kontroliuoja Aplinkos ministerija – svarbiausia institucija, atliekanti aplinkos apsaugos valdymo funkcijas ir besirūpinanti aplinkos apsauga Lietuvoje [44], [45], [23], [61], [80], [96], [98].

Taigi tiek tarptautiniu, Europos Sąjungos lygmeniu, tiek Lietuvos, galima vertinti, jog dabartiniame civilizacijos plėtros etape ekonomikos augimas neatskiriamai susijęs su neigiamu poveikiu aplinkai. Daugėjant žmonių, vis intensyviau naudojami gamtos ištekliai ir teršiama aplinka. Priinama prie išvados: jei ir toliau daugės žmonių, gamtos išteklių naudojimas ir gamyba didės tais pačiais tempais, tai jau XXI a. aplinkos teršimas pasieks katastrofišką lygį, ir žmonijos laukia neišvengiama ekologinė katastrofa. Galime sakyti, jog būtent nuo žmogaus veiklos prasideda visos aplinkos apsaugos problemos – tai ir yra tarptautinių aplinkos apsaugos problemų ištakos. Visų pirma jos prasideda mumyse ir tik po to dėl mūsų neveiklumo išauga į tarptautines problemas, su kuriomis dabar susiduriame ir kurias nedelsiant reikia spręsti, kad ateinančioms kartoms būtų palikti tie patys gamtos turtais, kokius mes radome atėję į šį pasaulį, ir, kad žmonija su laiku neišnyktų.

Atsižvelgiant į tai, kad darnus vystymasis pagal savo prigimtį yra pasaulinio masto procesas, akivaizdu, kad praėjęs laikotarpis yra nepakankamas, norint pakreipti viso pasaulio raidą darnaus vystymosi kryptimis. Nors jau dabar darnaus vystymosi koncepcija yra tapusi strateginio planavimo ir sprendimų priėmimo pagrindu tiek pasauliniu, tiek regioniniu, tiek vietiniu lygmeniu, bet reikia rimtų kiekvieno žmogaus ir visų mūsų bendrų pastangų, norint sėkmingai įgyvendinti priimtus sprendimus ir sukurtas strategijas.

Remiantis analizuota medžiaga, galima teigti, kad darnaus vystymosi principų plėtra ne tik turi, bet ir privalo atitikti dabarties kartų poreikius, kad iš būsimųjų kartų nebūtų atimta galimybė

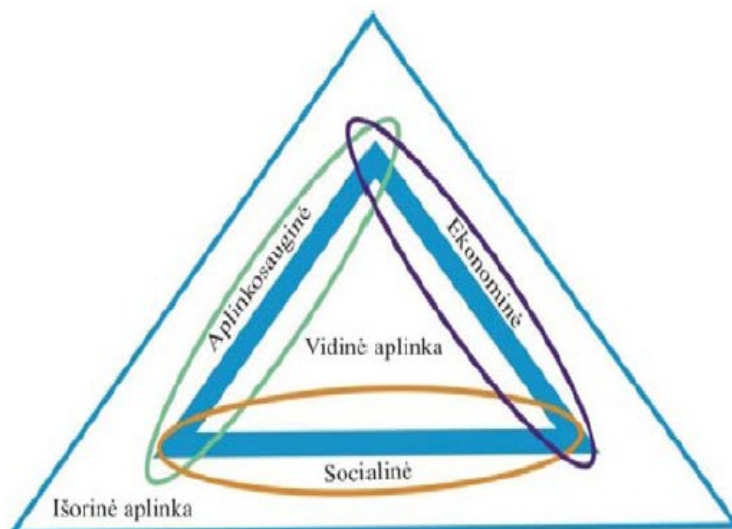
tenkinti savo poreikius. Ekonominė ir socialinė plėtra negali būti įgyvendinama neatsižvelgiant į darnaus vystymosi principus. Aplinka turi būti laikoma tolesnės žmonijos raidos pagrindu. Darnus vystymasis neįmanomas be plataus visuomenės dalyvavimo ne tik sprendžiant konkrečius strategijoje nurodytus uždavinius, bet ir priimant darnaus vystymosi požiūriu svarbius įvairaus lygio sprendimus. Labai svarbi ir prie bendrųjų ekonomikos darnaus vystymosi uždavinių priskirta socialinės atsakomybės iniciatyva ir jos didinimas, kai įmonės, vykdydamos ekonominę veiklą, savo noru atsižvelgia ir į socialinius bei aplinkosauginius reikalavimus. Laikantis įmonių socialinės atsakomybės principų, susidaro galimybė suderinti įmonių ekonominius, socialinius ir aplinkosauginius tikslus ir taip prisidėti prie darnaus vystymosi nuostatų įgyvendinimo įmonių lygmenyje, o ekologinė lyderystė svarbi visuomenės nuomonės formavimui.

1.2 Socialinė atsakomybė ir aplinkosauga

Plečiantis globalizacijai, vystantis technologijoms, verslo poveikis visuomenei išaugo. Atsižvelgus į įmonių sukeltas ekologines ir socialines problemas, įvertinus jų poveikį ateities kartų išlikimui ir gerovei, XX a. 9–10-ame dešimtmetyje iš įmonių imta reikalauti prisidėti prie darnaus vystymosi koncepcijos įgyvendinimo, derinant tarpusavyje tris – ekonomikos, aplinkosaugos, socialinės – veiklos metmenis (Elkington, 1998). Tai lėmė pokyčius verslo uždavinių sampratoje, kuriuose atsispindi įmonių socialinės atsakomybės koncepcija (toliau – ĮSA, ang. *corporate social responsibility*), pasireiškianti tuo, kad įmonės savanoriškai prisiima anksčiau tik nacionalinėms vyriausybėms priskirtą ekonominę, socialinę bei aplinkosauginę atsakomybę už bendruomenių, kuriose vykdo savo verslą, gerovę (McWilliams, Siegel 2001, Carroll, Buchholtz, 2008). Taigi aplinkos apsauga neabejotinai yra susijusi su ekonomine šalių plėtra. Pramonės vystymasis daro nemažą įtaką aplinkai, todėl kelia naujus reikalavimus jos apsaugai. Viena vertus pramonė kenkia aplinkai, kita vertus, ji gali pateikti naujų išeičių ir būdų kaip tą aplinką apsaugoti [4], [15].

Atsižvelgiant į tai, galime teigti, kad aplinka ir organizacijos yra tarpiai susiję, ilgalaikė organizacijų priklausomybė nuo to, kaip darniai ji sugeba integruotis į aplinką bei jausti suinteresuotųjų šalių socialines nuotaikas. Pasak Navicko, darni organizacinė aplinka – tai iš anksto išskirti ir kryptingai darnumo link veikiami tam tikri organizacijos aplinkos komponentai, kurie užtikrina bendrą organizacijos darnų vystymąsi. Darnios organizacinės aplinkos egzistavimas parodo, kad organizacija turi tikslą keistis į darnią organizaciją ir yra tam tikrų jėgų kryptingai veikiama šia linkme (2 paveikslas) [75].

2 paveikslas. Darni organizacinė aplinka (Navickas, 2009)



Daugelyje Europos Komisijos su darniąja plėtra susijusių dokumentų pabrėžiama, kad integruotas darnios verslo plėtros politikos įgyvendinimas aplinkos apsaugos, verslo, technologijų srityse skatina atsakingą požiūrį į verslinės veiklos procesus bei rezultatus, aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimą, inovacijų taikymą ir kt. 2006 m. atnaujintoje ES darnaus vystymo strategijoje tarp kitų darnaus vystymosi išipareigojimų akcentuojamas socialinio dialogo bei įmonių socialinės atsakomybės stiprinimas, privačiojo bei viešojo sektorių partnerystės skatinimas, bendradarbiavimo ir bendros atsakomybės, už darnaus vartojimo bei gamybos užtikrinimo įgyvendinimas. Kaip pastebi V. Grybaitė (2008), V. Juščius (2007, 2008) J. Ruževičius (2007), šie darnios vadybos aspektai yra ne tik kokybės vadybos įmonėje sudėtinė dalis, bet ir atspindi organizacijos kolektyvo strateginius siekius, darbuotojų tarpusavio santykius, jų požiūrį į veiklos rezultatus bei santykius su vartotojais.

Kaip teigia R. Čiegis, ekonomikos profesorius, ekonominė ir ekologinės katastrofos alternatyva yra esminis žmogaus vidinis pasikeitimas, mūsų dabartinės ekonomikos moralinis augimas, reikalinga nauja etika ir naujas požiūris į gamtą, grindžiamas harmonija [17].

Taigi aplinkosaugos ir socialinių klausimų integracija į visas ekonomines sritis tampa vienu svarbiausių prioritetų ne tik politinėse darbotvarkėse, bet ir privataus sektoriaus veikloje. Darnaus vystymosi principai kaip neigiamo poveikio aplinkai paisymas, ekologiškų gamybos būdų ir naujų technologijų naudojimas, nekenksmingų pakaitalų naudojimas ir kiti darniu vystymosi grindžiami metodai tampa atsakingos ir darnios strateginės vadybos varomąja jėga. Šių principų sisteminis taikymas privataus sektoriaus praktikoje skatina integruoti gamybos procesą, pabrėžiant gamintojo atsakomybę saugant aplinką bei racionaliai naudojant išteklius [11].

Vis didėjantis susirūpinimas aplinkos apsauga ir poreikis iš esmės pertvarkyti jos valdymo sistemą lėmė naujų įstatymų, teisinių normų bei standartų leidimą. Verslo atstovai tapo atsakingi už savo veiklos padarinius aplinkai. Taigi šiandien ši atsakomybė priklauso socialinės atsakomybės sistemai.

Įmonių socialinė atsakomybė (ISA) – tai savanoriškos verslo įmonių pastangos įtraukti socialines ir aplinkosaugos problemas į jų bendras veiklas ir ryšius su suinteresuotosiomis šalimis (akcininkais, klientais, tiekėjais, personalu, valstybės tarnybomis ir kt.). Ji suteikia galimybę didelėms ir mažoms įmonėms kartu su suinteresuotosiomis šalimis derinti ekonominius, socialinius ir aplinkosaugos tikslus. ISA evoliucija prasidėjo nuo filantropijos (pasyvaus rėmimo esant prašymui), pereinant prie strateginio rėmimo, susijusio su verslo interesais, kuris vėliau transformavosi į strateginę įmonės partnerystę su visuomene ir išaugo į darnų verslą, kuris darnaus vystymosi principus integruoja į verslo procesus ir veiklos strategiją [14]. Mokslininkai nagrinėdami organizacijos darną ir socialinę atsakomybę, dažniausiai ją sieja su darnaus vystymosi principų įgyvendinimu organizacijoje (Čiegis 2007, Juščius 2007, Štreimikienė 2007, Smith 2007).

Keistis organizacijai gali padėti vadybos priemonės, kurias panaudojant galima rasti būdų, kaip pagerinti organizacijos aplinkosauginę veiklą. Anot Čiegio ir Grundos [18], šią veiklą galima pagerinti su aplinkosaugine veikla susijusiomis priemonėmis (švaresnė gamyba, ekologinis dizainas, energijos efektyvumas, prekės gyvavimo ciklo įvertinimas, aplinką tausojanti gamyba, pakartotinis panaudojimas, žalieji pirkimai, ekologinė logistika ir kt.), aplinkos apsaugos vadybos sistema.

Siekiant įgyvendinti darnaus vystymosi iniciatyvas, svarbiausias dėmesys turėtų būti skiriamas vidinių organizacijos sistemų integravimui. Kiekviena organizacija taiko vienokią ar kitokią vadybos sistemą, apimančią svarbiausius valdomos srities, tarp jų ir aplinkos apsaugos, aspektus. Aplinkos apsaugos vadybos sistemą ISO standartas apibrėžia kaip „bendrosios vadybos sistemos dalį, kuri apima organizacinę struktūrą, veiklos planavimą, pareigas, praktikas, procedūras, procesus ir išteklius aplinkosaugos politikai plėtoti, įgyvendinti, pasiekti, analizuoti ir palaikyti“. ISO standartai – tai tarptautiniai dokumentai, numatantys priemones ir būdus, kaip padėti organizacijoms valdyti jų daromą poveikį aplinkai, jų laikymasis demonstruoja suinteresuotosioms grupėms – klientams, investuotojams, valstybės institucijoms, bendruomenei, aplinkos apsaugos aktyvistams ir kt. - organizacijos nuostatas aplinkosaugos atžvilgiu [8], [54], [79].

Tokios sistemos padeda patenkinti verslo partnerių reikalavimus ir pasiekti norimų rezultatų, mažina problemų atsiradimo riziką. Aplinkos apsaugos vadyba padeda užtikrinti verslo plėtrą, pagerinti organizacijos įvaizdį, sumažinti žaliavų ir energijos sąnaudas, mažinti atliekų tvarkymo išlaidas, gerinti santykius su suinteresuotomis šalimis ir kt. Jos dėka organizacija sklandžiai įsilieja į ją supančią aplinką jai nekenkiant, o tam tikrais atvejais ir gerinant. Tokios

sistemos gali garantuoti organizuotą ir koordinuotą aplinkos apsaugos vykdymą bei maksimalaus rezultato pasiekimą kuo mažesnėmis sąnaudomis. Sistema paprastai nustato organizacijos veiklai būdingus gamtos apsaugos aspektus, jų svarbą ir būdus bei priemones pašalinti žalingą poveikį aplinkai. Kiekviena organizacija turėtų nuolat tobulinti aplinkos apsaugos vadybos sistemą, atsižvelgdama į savo ir aplinkos veiklos pokyčius bei atitinkamų aplinkos apsaugos įstatymų ir reglamentų reikalavimus.

Darnaus vystymosi ir pažangos ataskaitų (*angl. Global Reporting Initiative, GRI*) reikalavimų sąrašė, kuriais turėtų vadovautis savo veikloje socialinės atsakomybės principais besivadovaujančios organizacijos, minimi socialinės atsakomybės standartas SA 8000, aplinkos apsaugos vadybos standartas ISO 14000, kokybės vadybos ISO 9001 ir kt. Profesorius Kaziliūnas (2008) pabrėžia tarptautinius standartus atitinkančių vadybos sistemų vaidmenį darniam organizacijų vystymui, kai organizacijos vis daugiau tampa priklausomos viena nuo kitos ir užsienio partnerių verslo, socialinėse, ekonominėse bei aplinkosaugos srityse, todėl šiomis sąlygomis labai naudinga pasinaudoti tarptautiniais standartais, kurie padeda vienodai suprasti ir suderinti daugelį kriterijų, vadybos sistemos turi padėti kurti pridedamąją organizacijos vertę [54]. Organizacijos paprastai yra suinteresuotos laikytis aplinkos apsaugos normų ne tik tam, kad nesulauktų baudų, bet ir tam, kad įrodytų esančios socialiai atsakingomis.

Viso pasaulio, taip pat ir Lietuvos organizacijos, savo organizacijos darnai vertinti ir skelbti dažniausiai naudoja dvi priemones [8]:

- ❖ Rengia darnaus vystymosi ataskaitas, motyvuojančias analizuoti savo veiksmus ir identifikuoti galimybes gerinant aplinkosauginę ir ekonominę veiklą;
- ❖ Prisijungia prie Jungtinių Tautų Pasaulio susitarimo (*angl. Global Compact*), rengdamos pažangos ataskaitas. Šiose ataskaitose parodomi organizacijos rezultatai tam tikrose darnaus vystymosi ir socialinės atsakomybės srityse.

1999 metais Jungtinių Tautų generalinis sekretorius Kofi Annanas Pasaulio ekonomikos forumo metu pirmą kartą pristatė Pasaulinį susitarimą. Jis pakvietė verslo lyderius jungtis prie iniciatyvos, kuri suvienijo veikti kartu verslo įmones bei organizacijas, Jungtinių Tautų organizaciją ir pilietinę visuomenę ir remtis dešimčia universalių principų žmogaus teisių, darbuotojų teisių, aplinkos apsaugos ir kovos su korupcija srityse. Pasaulinis susitarimas – tai didžiausia savanoriška įmonių socialinės atsakomybės iniciatyva. Šiuo metu joje dalyvauja keli tūkstančiai bendrovių, tarptautinių darbo ir pilietinės visuomenės organizacijų iš viso pasaulio. Išskirtina, kad pasaulinis susitarimas jungia visus susijusius socialinius veikėjus: vyriausybes, kurios nustato šios iniciatyvos principus, įmones, kurioms ši iniciatyva skirta, darbuotojus, kurie vykdo konkretų gamybos procesą, pilietinės visuomenės organizacijas, atstovaujančias platesnę bendruomenę ir Jungtines Tautas –

vienintelį pasaulinį politinį forumą. Aplinkos apsaugos srityje buvo priimti tokie trys principai, kaip siekis, kad verslo organizacijos remtų prevencines programas, užtikrinančias aplinkos apsaugą, imtųsi iniciatyvų aplinkosauginėi atsakomybei didinti ir skatintų aplinkai palankių technologijų vystymąsi ir paplitimą [66], [93].

Lietuvoje privataus verslo lyderės įsteigė atsakingo verslo įmonių tinklą. Šis tinklas, veikianti kaip Jungtinių Tautų Pasaulinio susitarimo tinklo dalis, siekia tobulinti Lietuvos įmonių verslo strategiją, skatina atsakingo verslo plėtrą ir bendromis privataus verslo ir kitų struktūrų jėgomis pastangomis prisideda prie konkrečių socialinių ir aplinkos apsaugos problemų sprendimo šalyje bei ekonomikos augimo.

2007 m. Europos Komisijos inicijuotame tyrime dėl socialinių atsakomybės tendencijų tarp smulkių ir vidutinių įmonių Baltijos šalyse buvo apklausti privataus sektoriaus atstovai, kurie suformulavo pagrindines ĮSA įgyvendinimo praktikoje problemas. Nors aplinkos apsauga pačių įmonių buvo nurodyta kaip vienas iš svarbiausių faktorių, turinčių įtakos įmonės veiklos rezultatams ilgalaikėje perspektyvoje, konkrečias aplinkos apsaugos programas savo veikloje yra bandžiusios diegti vos 18 procentų smulkaus ir vidutinio verslo įmonių. Aplinkos apsaugos programų rodiklis buvo mažiausias, nurodant kokio pobūdžio socialinės atsakomybės programas yra bandžiusios įgyvendinti įmonės (t.y. rūpinimosi darbuotojais, vietos bendruomenių interesais ir kt.). Vienas iš argumentų, kodėl nevykdė aplinkosauginių atsakomybės programų, informacijos, kaip socialiai atsakinga aplinkosauginė veika būtų naudinga įmonei, trūkumas [83].

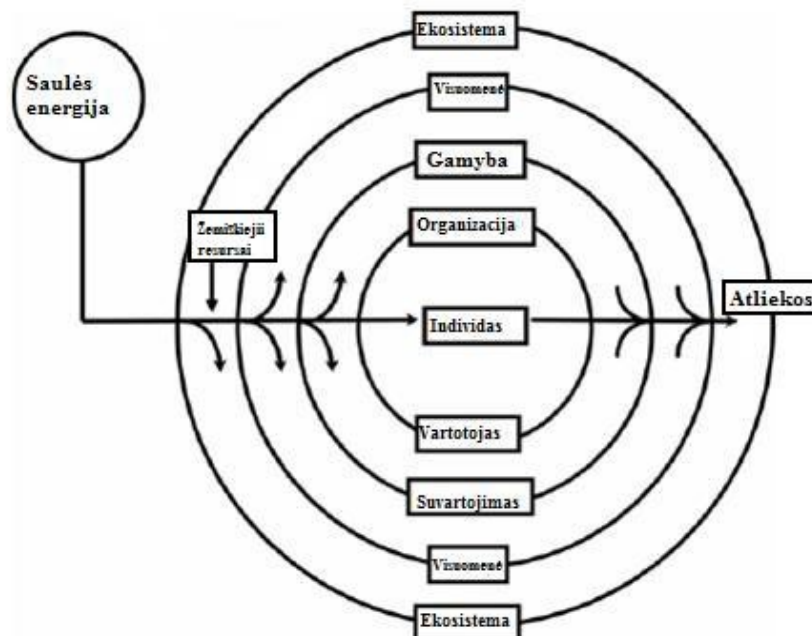
Taip pat 2007 m. Jungtinių Tautų vystymo programos Lietuvoje užsakymu buvo atlikta LR teisinės bazės dėl įmonių socialinės atsakomybės skatinančių ir trukdančių veiksnių analizė, kurioje siūloma griežtinti aplinkosaugos reikalavimus verslui, nustatyti aplinkosaugines pareigas, reikalaujant įmonių viešumo ir atskaitomybės. O viešajam sektoriui *populiarinti* aplinkosauginius ĮSA principus, siekiant, kad įmonės pradėtų suvokti ĮSA principų diegimo savo veikloje *naudą* bei socialinės atsakomybės principų laikytus visoje produkto/paslaugos kūrimo/tiekimo grandinėje. Pasak Juščiaus, to padaryti neįmanoma be viešumo, jis privalo tapti organizacijos elgesio norma [66].

Taigi vertinant vienos didžiausios aplinkosaugos problemos, atliekų tvarkymo, svarbą ir naudą, būtina vystyti šios srities įgyvendinimą verslo sektoriuje. Darnaus vystymosi strateginis valdymas prasideda nuo paradigmos keitimosi, t.y. tarp bendro sąryšio su ekonomine, visuomenine ir natūralia aplinka. Anot R. Čiegio, pamažu alternatyvinis požiūris į ekonomiką perėjo į „*sudėtingą gamtinių ekologinių sistemų, ekonominių organizacijų ir žmonių bendruomenių sąveiką*“ [15].

W. E. Stead ir J. G. Stead teigia, kad ekonominė veikla gali egzistuoti ilgame laiko tarpsnyje tik sudarydama darną tarp visuomenės ir gamtos. Darnus strateginis valdymas yra susijęs

su daugeliu procesų, kartu apimant daugybę vidinių ir išorinių tinklų ir santykių. Pokyčiai apima ne tik ekologinį efektyvumą, t.y. taršos prevenciją, išteklių sumažinimą, ekologinės gamybos modeliavimą, perdirbimą ir t.t., bet ir ekologinį efektyvumą, kai ekologinės vertės grandis yra sukuriama taip, kad sistema funkcionuoja atnaujinamos energijos ir resursų pagrindu, o atliekos tarnauja kaip įeiga į kitus biologinius ir/ar industrinius ciklus. Sveikas ekonominės veiklos srautas būsimoms kartoms gali būti palaikomas tik tuo atveju, jei strategijos vadovai yra pasirengę dirbti pagal naujai parengtus vystymosi modelius (3 paveikslas). Analizuojant W. E. Stead ir J. G. Stead darnaus vystymosi ekonominio suvokimo modelį, gali būti formuluojamas vienas svarbiausių aplinkosauginių principų – nebežiūrėti į gamtą vartotojiškai. W. E. Stead ir J. G. Stead darnaus vystymosi ekonominio suvokimo modelio analizė atskleidžia, kad išteklių naudojimo mažinimas turėtų būti vykdomas kartu su alternatyvių išteklių naudojimo skatinimu, įmonių, naudojančių alternatyviuosius gamtinius išteklius, veiklos rėminu, žaliavų ir energijos vienam produkto vienetui pagaminti mažinimu, antrinio žaliavų panaudojimo perdirbant susidariusias atliekas skatinimu bei kitų ekologinių aplinkos apsaugos priemonių, padedančių tausoti aplinką [85]. Todėl itin svarbu, jog įmonės suvoktų aplinkosauginių standartų *naudą*, ilgalaikį verslo vystymo būdą (mažina sąnaudas, stiprina įmonių prekės ženklo vertę), o ne laikytų tai altruistine veikla, kuri geriausiu atveju tėra priemonė aplinkosaugos veiklą panaudoti viešųjų ryšių ir savo verslo reklamos tikslais.

3 paveikslas. Darnaus vystymosi ekonominio suvokimo modelis (W. E. Stead ir J. G. Stead, 2004)



Taigi siekiant darnaus socialinio ir ekonominio vystymosi, būtina įvertinti aplinkos apsaugos veiksniai. Būtinai ekonominio suvokimo požiūris – taupiai naudoti išteklius, t.y. taupiai gaminti ir darniai vartoti. Atliekų tvarkymo srityje tarptautiniu mastu pastebima nuostata, kad gamintojai yra orientuojami būti atsakingais už visą produkto gamybos ir gyvavimo ciklą, t.y. nuo išteklių ir žaliavų savo produktui pasirinkimo iki produktą suvartojus likusių atliekų sutvarkymu – tai skatina ne tik įmonių atsakomybę, bet ir visuotinį sąmoningumą.

Vertinant, kad daugumoje ES šalių atliekos rūšiuojamos, perdirbamos ir panaudojamos vėl energijai, šilumai ir kitoms medžiagoms (Vokietijoje panaudojama daugiau nei 95 proc. atliekų), labai svarbu suvokti atliekų rūšiavimo *svarbą*, suvokiant jos *naudą*. Siekiant išsiūbuoti atliekų rūšiavimo sistemą, būtina užkirsti kelią antrinių žaliavų švaistymui – patenkinti vartotojų poreikius kiek galima mažesnėmis gamtos išteklių sąnaudomis, mažesniu poveikiu aplinkai ir mažinti taršą bei atliekas jų susidarymo vietoje.

1.3 Atliekų rūšiavimo svarba

Pirmajame tarptautiniame darnaus vartojimo ir gamybos ekspertų susitikime (2003 m. Marakeše), buvo pabrėžta būtinybė paspartinti darnaus vartojimo ir gamybos principų diegimą pasauliniu mastu. Per pasitarimą buvo inicijuotas vadinamasis „Marakešo procesas“, kurio tikslas – skatinti visuomenę rinktis resursus, tausojančius produktus ir bendrai keisti savo gyvenimo būdą į labiau suderintą su kitų kartų išgyvenimo galimybėmis [31].

2006 m. patvirtintoje atnaujintoje Europos darnaus vystymosi strategijoje – darnaus vartojimo ir gamybos problema yra įvardijama šalia kitų šešių prioritetinių sričių bei akcentuojamas poreikis palaipsniui keisti dabartinį netausojantį vartojimą ir gamybą bei siekti geresnio integruoto politikos formavimo modelio [7]. Taigi būtina suderinti ryšius tarp ekonomikos ir aplinkosaugos, tarp augimo ir vartojimo ribojimo augimo. Šiam tikslui pasiekti, būtinas perėjimas prie darnesnių vartojimo modelių, t.y. antrinių atliekų panaudojimo. Remiantis tuo, toliau nagrinėjama atliekų rūšiavimo svarba.

Atliekos yra neatsiejama žmogaus ūkinės veiklos ir buities dalis. Atliekos apibrėžiamos kaip bet kokios medžiagos ar daiktai, kurių turėtojas atsikrato, nori atsikratyti ar privalo atsikratyti ir kurios yra priskiriamos atitinkamoms atliekų kategorijoms [64]. Formaliai vertinant, visa, kas nepanaudota arba netinkama ir susidaro dėl žmogaus ūkinės veiklos arba buityje, galima vadinti atliekomis.

Atliekų tvarkymas – vienos iš aktualiausių aplinkosaugos problemų, kurios žinomos nuo senovės. Intensyvios technikos visuomenės vystymosi, pramonės revoliucijos ir spartėjančios gamybos laikotarpiu jų atsiradimo tempas ir kiekis pradėjo sparčiai augti. Didieji miestai buvo apversti atliekomis ir šiukšlėmis (4 paveikslas). XIX amžiaus pabaigoje Anglijoje aplinkos sąlygos buvo tokios blogos, kad 1888 m. buvo paskelbtas Sanitarijos įstatymas, kuris draudė mesti atliekas į miesto gatves, griovius, upes ir vandens telkinius [41]. Taigi sparčiai besiplėtojanti pramonė, energetika, transportas bei kitos ūkio šakos, išaugęs vartojimo bumas, paaštrino atliekų ir jų tvarkymo problemą.

4 paveikslas. Niujorko gatvės vaizdas XIX amžiuje [78]



Kas metai Europos Sąjungoje susidaro virš 2 milijardų tonų atliekų, iš kurių 200 milijonų tonų yra komunalinės atliekos (buityje susidarančios). Europos Komisijos duomenimis per pastaruosius šešerius metus atliekų kiekis padidėjo daugiau kaip 10 procentų. Vienas Lietuvos gyventojas per metus išmeta apie 334 kg šiukšlių (2008 m.), vakarų europietis – 450 kg atliekų per metus. Lietuviai per kelis metus nesunkiai pasieks Europos lygį. Vakarų Europos valstybėse į sąvartynus patenka tik iki 30 – 35 proc. komunalinių atliekų, kita dalis surūšiuojama ir grįžta į gamybą arba būna sudeginta. Lietuvoje per metus susikaupia 3 milijonai tonų atliekų, 20 proc. sudaro namų atliekos. Beveik pusę, namų ūkyje susidarančių komunalinių atliekų kiekio, sudaro virtuvės atliekos, kitą pusę – antrinės žaliavos, kurias galima sėkmingai perdirbti. Tačiau tik 450 tūkstančių tonų susidariusių atliekų perdirbama Lietuvoje (kitos keliauja į sąvartyną – pigiausias būdas) [29], [30], [99].

Didėjantis atliekų kiekis ima kelti pavojų aplinkai ir žmonių sveikatai. Legaliai veikiantys sąvartynai pilnėja, iš jų į atmosferą išsiskiria toksiškos ir sprogios dujos, į dirvožemį ir gruntinius vandenį patenka sunkiųjų metalų junginiai ir kiti toksinai. Lietuvoje yra virš 800 sąvartynų, iš jų

apie 300 dar eksploatuojami. Tačiau visoje šalyje yra dideli kiekiai nelegalių sąvartynų, kurių neigiamas poveikis aplinkai dar didesnis [52].

Nepaisant augančio atliekų kalno, europiniai sprendimai atliekų klausimu ilgai buvo fragmentiški, sukurtos direktyvos – neveiksmingos. Tačiau 2005 m. gruodį Europos Komisija pristatė Teminę atliekų prevencijos ir perdirbimo strategiją, naują požiūrį į atliekų tvarkymą, kuriame atsižvelgiama į visą kiekvieno gaminio gyvavimo ciklą. Tuo siekiama apriboti atliekų susidarymą ir suteikti postūmį jų perdirbimui ir panaudojimui, kuriant perdirbtų medžiagų rinką. 2007 m. vasarį Europos Parlamentas pareikalavo nustatyti privalomas atliekų mažinimo užduotis ir įvesti penkių lygių atliekų hierarchiją, teikiančią prioritetą prevencijai, pakartotiniam panaudojimui ir perdirbimui, o ne sąvartynams. Parlamentas siekia, kad iki 2012 m. atliekų gaminimas stabilizuotųsi 2008 m. lygyje, o nuo 2020 m. pradėtų mažėti. 2020 m. 50 proc. savivaldybių kietųjų atliekų turės būti perdirbama [41], [94]. Lietuvoje šie tikslai apibrėžti Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje – susidarančių atliekų mažinimas, jų racionalus tvarkymas bei antrinis panaudojimas Lietuvoje – prioritetinės aplinkos apsaugos sritys.

Taigi didelį dėmesį reiktų skirti susidarančių atliekų kiekio mažinimui, keičiant gyvenimo, gamybos bei vartojimo būdą ir tradicijas. Labai svarbus antrinių žaliavų išskyrimas iš atliekų ir jų perdirbimas (atliekose esančių medžiagų perdirbimas gamybos proceso metu, norint atliekose esančias medžiagas panaudoti pagal pirminę ar kitokią paskirtį). Svarbu atliekas rūšiuoti ir tai daryti ten, kur jos susidaro – namuose. Daugumoje Lietuvos vietovių jau stovi skirtingų spalvų konteineriai (3 priedas), į kuriuos metami plastmasės, popieriaus ir stiklo gaminiai, kuriuos galima sėkmingai perdirbti. Išrūšiuotos arba apdorotos atliekos gali būti pakartotinai naudojamos, perdirbamos biologiniais, fizininiais arba cheminiais būdais arba naudojamos energijai gauti tiesiogiai sudeginant arba išgaunant biodujas. Antrinės žaliavos gali būti alternatyvus žaliavų ir energijos šaltinis. Rūšiuoti atliekas turėtų paskatinti ir finansinis suinteresuotumas. Vertinant, kad netolimoje ateityje apie 50 proc. pakuočių reikės perdirbti, atsiranda galimybė finansuoti vienos rūšies (popierius, plastmasė, stiklas) atliekų surinkimą. Antrinių žaliavų rūšiavimas gyventojams, tiek verslo sektoriui padėtų sutaupyti, nes rūšiuotos atliekos išvežamos nemokamai. Surūšiuotos atliekos gali pasitarnauti ir šildymui. Daugelyje ES šalių atliekos deginamos, o gaunama šiluma naudojama šildymui. Taip pat panaudojamos ir sąvartynų išskiriamos biodujos [9],[69], [74], [101].

Antrinių žaliavų rūšiavimas Lietuvoje kol kas yra naujovė, bet daugelyje Europos šalių atliekų rūšiavimas jau vyksta daug metų ir tapo kasdienybe (Belgijoje, Vokietijoje, D. Britanijoje už atliekų nerūšiavimą yra taikomos baudos). Lietuvoje daugėja įmonių, savo gamybiniame procese naudojančių antrines žaliavas. Gaminti naujus daiktus iš antrinių žaliavų daug paprasčiau, pigiau, mažiau teršiama aplinka. Kuo daugiau naudojama antrinių žaliavų, tuo daugiau sutaupoma žemės

turtų (gamtinių išteklių). Svarbu suvokti, kad kuo daugiau bus surinkta antrinių žaliavų ir perkama iš jų pagamintos produkcijos, tuo labiau didės ir pasiūla.

Atsižvelgiant į dabartines ekonomines sąlygas, kai visose srityse siekiama taupyti, atliekų surinkimas, rūšiavimas ir perdirbimas tampa dar aktualesnis. Rūšiavimo vertė akivaizdi ir ekonominiu, ir aplinkosauginiu aspektu. Rūšiuojant atliekas mažinamos išlaidos pakuotėms gaminti, sąvartynams tvarkyti ir taupomi gamtos ištekliai. Visa tai apibendrinant, labai svarbu suvokti minėto W. E. Stead ir J. G. Stead modelio ekonominės naudos efektyvumą ir įsisavinti, kad visa ekonominė ir ūkinė veikla turi egzistuoti tik sudarydama darną tarp visuomenės ir gamtos. Todėl visas savo veikloje susidariusias atliekas turime stengtis paversti atnaujinamos energijos ir resursų pagrindu.

1.3.1 Pagrindiniai atliekų tvarkymo politikos principai Europos Sąjungoje

Atliekų tvarkymas teisės aktuose apibrėžiamas kaip atliekų surinkimo, vežimo, naudojimo ir šalinimo veikla, taip pat atliekų tvarkymo priežiūra bei atliekų šalinimo vietų priežiūra jas uždarius. Atliekų tvarkymo būdai pasirenkami atsižvelgiant į atliekų savybes, aplinkosaugos reikalavimus, taip pat ekonomines sąlygas.

Johanesburgo darnaus vystymosi deklaracijoje (2002 m.) įgyvendinimo plano 22 straipsnyje teigiama: „neleisti susidaryti atliekoms, mažinti jų kiekį ir kaip įmanoma dažniau naudoti jas pakartotinai, svarbiausiu prioritetu laikyti atliekų susidarymo prevenciją ir jų kiekio mažinimą“ [20].

Europos Sąjungos teisės aktai nustato atliekų tvarkymo principus ir prioritetus, reikalauja imtis reikiamų priemonių ir užtikrinti, kad atliekos būtų tvarkomos, nesukeliant grėsmės žmonių sveikatai ir nenaudojant aplinkai galinčių pakenkti procesų ar metodų. Atliekų tvarkymas yra svarbi ES aplinkos apsaugos politikos dalis, šiam sektoriui teikiamas pirmumas ir Lietuvoje.

Atliekų tvarkymo teisinės bazės kūrimas, atliekų tvarkymo politikos ir atliekų tvarkymo alternatyvų pasirinkimas paremtas tam tikrais pagrindiniais principais. Atliekų tvarkymo politikos ir teisinio reglamentavimo Europos Sąjungoje pagrindas yra ES sutartis ir Bendrijos atliekų tvarkymo strategija. Politikos įgyvendinimą reglamentuoja ES teisiniai aktai. Bendruosius ES atliekų tvarkymo politikos principus nustato Bendroji atliekų direktyva 75/442/EEB, Pavojingų atliekų direktyva 91/689/EEB ir Atliekų pervežimo reglamentas 259/93/EEB. Šiais teisės aktais sprendžiama viena iš svarbiausių šiandien ES iškilusių užduočių – prižiūrėti, kad atliekos būtų tvarkomos saugiai ir tausojant aplinką [30]. Vertinant tai, iškeltas pagrindinis strateginis ES atliekų tvarkymo tikslas - būtinybė užtikrinti aukštą aplinkos apsaugos lygį nepažeidžiant vidaus rinkos

veiklos ir skatinti darnųjį vystymąsi. Lietuvai tapus ES nare, mūsų šalies atliekų tvarkymo politika taip pat remiasi šiomis strateginėmis ES nuostatomis.

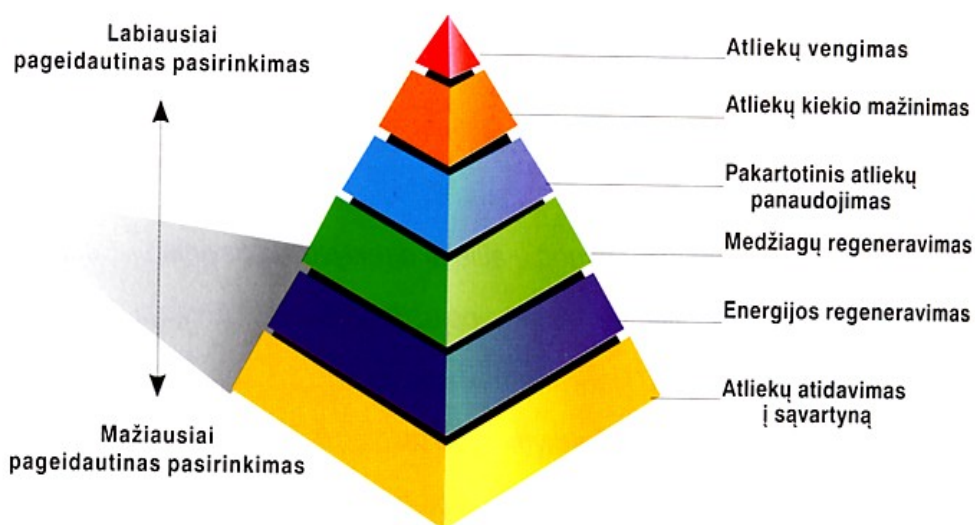
Nors pagal naujausio Europos komisijos tyrimo duomenis, paskelbto 2010 m. vasario mėnesį, atsirado teisės aktų spragų. Rūpestį kelia neteisėtai išmetamos atliekos, reikalavimų neatitinkantys sąvartynai, kai kuriose valstybėse narėse netinkama atliekų tvarkymo infrastruktūra, neteisėtos atliekų siuntos ir kt. Tyrime rekomenduojama sukurti specialią ES atliekų tvarkymo teisės aktų laikymąsi užtikrinančią įstaigą. Vertinant ekonominę naudą, kuri būtų gaunama pagerinus atliekų tvarkymo teisės aktų įgyvendinimą, šiais metais bus atlikta išsami ekonominio pagrįstumo analizė. Kiti veiksmai gali būti pasiūlyti 2011 m [57].

Šiuo metu laikomasi atliekų tvarkymo hierarchijos ir kitų principų, siekiant įgyvendinti atliekų tvarkymo tikslus ir pasiekti, kad visose ES šalyse iki 2020 m. būtų perdirbama ne mažiau 50 proc. atliekų.

ES atliekų tvarkymo septyni pagrindiniai principai [6], [10]:

1. **Atliekų tvarkymo hierarchija** (pasirinkimai nuo labiausiai iki mažiausiai pageidautino) (5 paveikslas):

5 paveikslas. Atliekų tvarkymo hierarchija



- *Atliekų vengimas* – susidarančių kiekių ir pavojingumo mažinimas, turintis mažiausią poveikį aplinkai, nes mažėja atliekų surinkimo ir tvarkymo išlaidos; šis pasirinkimas dažniausiai padidina gamybos ir gamtinių išteklių panaudojimo efektyvumą, tačiau reikalauja ir didesnių investicijų.

- *Pakartotinis atliekų naudojimas.* Atliekas reikia tik surinkti, tačiau beveik arba visiškai nereikia jų apdoroti.
- *Atliekų perdirbimas.* Reikalinga atliekų surinkimo ir paruošimo perdirbti sistema, taip pat veiksmingas atliekų perdirbimo būdas.
- *Atliekų panaudojimas energijai gauti.* Reikalinga atliekų surinkimo ir rūšiavimo atskiriant degiąją dalį sistema, deginant gaunama energija, tačiau atliekų medžiagos, kaip gamtiniai išteklių, prarandamos.
- *Saugus atliekų šalinimas* (sąvartynuose arba sudeginimas). Paskutinis pasirinkimas tinkamas tik tuomet, kai visi kiti atmesti kaip negalimi.

2. **Atliekų tvarkymo įrenginių pakankamumas Bendrijos mastu ir, jeigu tai įmanoma, kiekvienoje valstybėje narėje** (Bendrijos ekonominė nepriklausomybė tvarkant atliekas). Valstybės narės, jeigu reikia, bendradarbiaudamos su kitomis valstybėmis narėmis, turi sukurti susietą ir pakankamą atliekų šalinimo įrenginių tinklą, tenkinantį ir valstybės, ir Bendrijos poreikius.

3. **Geriausiai prieinamos technologijos, nereikalaujančios per didelių sąnaudų, taikymas** mažinant atliekų tvarkymo įrenginių aplinkos taršą.

4. **Artimumas.** Jeigu įmanoma, atliekos turi būti šalinamos kuo arčiau susidarymo vietos.

5. **Atsargumo principas.** Jeigu atliekų tvarkymo veikla kelia grėsmę aplinkai ir žmogaus sveikatai, turi būti daroma viskas, kad jos būtų galima išvengti net ir tuo atveju, kai tiesioginės priežasties ir pasekmės sąsajos nėra moksliskai įrodytos.

6. **Gamintojo atsakomybė.** Gamintojai, gaminantys produkciją, kuri panaudojus tampa atliekomis, fiziškai ar finansiškai atsakingi už visą savo gaminių gyvavimo ciklą ir šių gaminių atliekų tvarkymą.

7. **Teršėjas moka principas.** Atliekų tvarkymo išlaidas turi padengti jų turėtojai arba atliekų gamintojai.

Taigi atliekas stengiamasi tvarkyti pagal visuotinai priimtus principus. Plačiausiai vartojama yra atliekų hierarchija, artimumo ir atsargumo, gamintojo atsakomybė ir „*Teršėjas moka*“ principai. Kalbant apie atliekų hierarchiją, tai laikantis nustatytųjų prioritetų, pirmiausia turi būti vengiama atliekų susidarymo, jos susidarius – maksimaliai mažinti jų kiekį, pakartotinai panaudoti atliekas, o atliekos, kurių neįmanoma išvengti, turi būti perdirbamos ar kitaip naudojamos tokiais būdais, kad kuo mažiau jų būtų šalinama sąvartynuose ir kituose atliekų šalinimo įrenginiuose. Analizuojant atliekų tvarkymo hierarchijos prioritetus, galima teigti, jog tinkamas atliekų rinkimas, tvarkymas ir pateikimas antriam naudojimui – tai procesas, prie kurio prisidedamas kiekvienas visuomenės narys gali įnešti savo indėlį į švarios, sveikos ir stabilios

aplinkos išsaugojimą. Artumo principas skatina atliekas tvarkyti kuo arčiau jų atsiradimo šaltinio, o atsargumo principo įgyvendinimui svarbi prielaida, kad esant bent kiek rizikos, turi būti dedamo pastangos jai išvengti. Apibendrinant gamintojo atsakomybę, galime sakyti, jog gamintojams, importuotojams ar pardavėjams priskiriama finansinė ar fizinė atsakomybė už produkcijos galimą poveikį aplinkai po pardavimo. Taikant „*Teršėjas moka*“ principą, reiškia, kad visos atliekų išlaidos turi būti tinkamai apskaičiuotos ir padengtos turėtojų.

Be minėtų pagrindinių principų, ES atliekų tvarkymo politikoje taikomos ir kitos priemonės strateginiams tikslams pasiekti, tai:

- ✓ *bendras atliekų apibrėžimas visose valstybėse narėse* (privalomas visoms valstybėms narėms);
- ✓ *ekologiškai švarių gaminių vartojimo skatinimas* (taikomi du metodai: gaminio gyvavimo ciklo vertinimas ir gaminių aplinkosauginis ženklavimas);
- ✓ *ekonominių priemonių taikymo skatinimas* (taikomi mokesčiai išleidžiamiesiems į rinką gaminiams ir pakuotėms, gamybos metu į aplinką išmetamiems teršalams ir pan.);
- ✓ *atliekų vežimo reguliavimas* (priežiūra ir kontrolė turi atitikti ES reikalavimus);
- ✓ *aplinkos apsaugos ir vidaus rinkos veikimo derinimas* (siekiama pusiausvyros tarp aukšto aplinkos apsaugos lygio ir sklandaus vidaus rinkos veikimo ūkio subjektams sudarant vienodas atliekų tvarkymo sąlygas).

Šių priemonių įgyvendinimas taip pat skatina geresnį atliekų tvarkymą ir drąsina vartotojus rinktis produktus/paslaugas galvojant apie aplinkos apsaugą. Vertinant ekologiškai švarių gaminių vartojimo skatinimą, vieningai galima teigti, jog kuriant, gaminant ir vartojant ekologiškai švairius gaminius sumažinamas poveikis aplinkai per visą jų gyvavimo ciklą, o ekonominėmis priemonėmis veikiant vartojimo rinką siekiama skatinti ir prisidedama prie aplinkos apsaugos [77], [94].

Grįžtant prie Lietuvos tvarkymo politikos, tai kaip jau buvo minėta, į šalies teisės aktus perkelti daugelio ES direktyvų reikalavimai ir nuostatos. Atliekų tvarkymo įstatyme (1998 m.) nustatyti pagrindiniai atliekų tvarkymo reikalavimai ir prioritetai (perdirbimas, naudojimas energijai gaminti, saugus šalinimas). Įtvirtintas principas „*teršėjas moka*“ ir gamintojo atsakomybės principas, įvardytos institucijos, atsakingos už atliekų tvarkymą, jų kompetencija. Įstatymas numato bendruosius atliekų tvarkymo reikalavimus, kad būtų išvengta neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai. Taip pat Vyriausybė 2007 m. patvirtino Valstybinį strateginį atliekų tvarkymo planą iki 2013 metų, pagal kurį įgyvendinami darnaus vystymosi prioritetai. Svarbu išskirti, kad plane pabrėžiama, jog plano tikslai bus pasiekti, jei prie atliekų tvarkymo kuo aktyviau prisidės visuomenė [21], [24], [25].

Taigi jei norime, kad būtų įgyvendintas pagrindinis ES atliekų tvarkymo teisės aktų tikslas apsaugoti Europos piliečių sveikatą ir aplinką, šių teisės aktų ir principų būtina laikytis. Turime įvertinti visas galimybes ir siekti kuo mažesnio neigiamo poveikio aplinkai mažinant atliekas, racionaliai jas tvarkant ir pakartotinai panaudojant.

1.3.2 Buitinių atliekų tvarkymas ir rūšiavimas Lietuvoje

Komunalinės atliekos - buityje susidarančios ir kitokios, kurios savo pobūdžiu ar sudėtimi panašios į buitines. Buitines atliekas sudaro organinės bei maisto atliekos, popierius, kartonas, plastmasė, stiklas, spalvotieji ir juodieji metalai ir kitos medžiagos. Šias atliekas perdirbus gaunamos naujos žaliavos. Nors komunalinių atliekų terminas platesnis už buitinių, abi sąvokos vartojami kaip sinonimai, nesant didelių skirtumų.

Lietuvoje komunalinių atliekų tvarkymą organizuoja savivaldybės. Svarbiausia savivaldybių užduotis – pasiūlyti viešąją komunalinių atliekų tvarkymo (surinkimo, naudojimo ir šalinimo) paslaugą visiems gyventojams ir ūkio subjektams (įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms) bei užtikrinti, kad ši paslauga atitiktų aplinkosauginius, techninius, ekonominius ir higienos reikalavimus, būtų patogi ir prieinama vartotojams. Savivaldybės gyvenamosios vietovės turi būti aprūpintos atliekų surinkimo ir išvežimo, atliekų rūšiavimo jų susidarymo vietose (tai dažniausiai atskiro antrinių žaliavų: popieriaus, stiklo, plastmasės ir kitų, surinkimo konteineriai (3 priedas)), atskirų komunalinių atliekų srautų: buityje susidarančių pavojingų atliekų, statybos ir griovimo atliekų, didžiųjų atliekų (baldų ir pan.), elektros ir elektroninės įrangos, naudotų padangų surinkimo (tai dažniausiai atliekų surinkimo aikštelės) priemonėmis. Komunalinių atliekų tvarkymo išlaidas, remiantis principu „*teršėjas moka*“, turi apmokėti atliekų turėtojai: gyventojai ir įmonės, įstaigos arba organizacijos. Atsiskaitymas už paslaugas pagal faktiškai išvežtų į sąvartyną atliekų tūrį, kai atliekų turėtojai atskiria antrines žaliavas, kurios tvarkomos nemokamai, vertinama kaip tinkamiausia ekonominė priemonė, skatinanti rūšiuoti atliekas ir toliau naudoti (Lietuvoje taikoma retai ir tik individualiems vartotojams) [53], [56], [64], [106].

Šiuo metu Lietuvos sąvartynuose laikoma apie 90 proc. buitinių atliekų. Įvertinus antrinių žaliavų svarbą, savivaldybėms nustatytos valstybinės šių medžiagų surinkimo užduotys. Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane numatyta, kad 2010 metais sąvartynuose šalinama biodegrazuojamųjų atliekų dalis turi sudaryti ne daugiau kaip 75 procentus 2000 metais pašalinto atliekų kiekio, 2013 metais - 50 proc., o 2020 metais - 35 proc [25].

Deja, 2009 metais tik apie 10 proc. surenkamų buitinių atliekų panaudota (lyginant su 2008 m., atliekų panaudojimas padidėjo 4 proc.). Vertinant šiuos duomenis, galima daryti prielaidą, kad Lietuva tikrai neprisiartins prie strateginio tikslo – 2013 metais perdirbti arba kitaip panaudoti ne mažiau kaip pusę surenkamų atliekų [5].

Taip pat vykdamas ES atliekų tvarkymo reikalavimus ir siekiant padidinti atliekų tvarkymo sistemos veiksmingumą, Lietuvoje kuriamos regioninės komunalinių atliekų tvarkymo sistemos. Šiose regioninėse sistemose, be naujų sąvartynų įrengimo ir senųjų uždarymo, numatyta įrengti atliekų surinkimo aikšteles, atliekų perkrovimo, vežant į sąvartynus, stotis, žaliųjų atliekų kompostavimo aikšteles [2], [63]. Šie darbai su ES finansine parama intensyviai vykdomi.

Nors komunalinių atliekų tvarkymo srityje pirmiausia siekiama kuo skubiau sutvarkyti sąvartynus, tačiau vienas svarbiausių uždavinių yra būtinybė plėtoti atliekų surinkimo, rūšiavimo ir parengimo perdirbti sistemas. Atliekas būtina tinkamai rūšiuoti ir stengtis, kad kuo mažiau jų patektų į sąvartynus. Atliekų rūšiavimas jų susidarymo šaltinyje, namuose, vienas efektyviausių būdų padidinti perdirbamų medžiagų kiekius. Taip gali būti atskiriamos ir į atskirus konteinerius sudėtos perdirbimui tinkamos antrinės žaliavos (3 priedas): popierius, plastmasė, stiklas:

- **Popierius.** Antrinis popierius turi daug pranašumų prieš medieną ir celiuliozę: jis yra žymiai pigesnis, nes taupo energiją ir vandenį, sumažina atliekų kiekį, jo gamyboje nenaudojami jokie chemikalai, sustabdomas intensyvus medžių kirtimas. Lietuva turi didžiules popieriaus ir kartono atliekų perdirbimo galimybes. Šalyje esantys kartono fabrikai galėtų perdirbti apie 40 tūkst. tonų popieriaus ir kartono atliekų per metus. Tačiau Lietuvoje surenkama tik 25 proc. šio kiekio, likusi dalis – importuojama. Lietuvoje popierius ir kartonas sudaro apie 14 proc. visų komunalinių atliekų.

FAKTAI:

Popieriaus (kartono) atliekas, priklausomai nuo popieriaus (kartono) rūšies, galima perdirbti 4 – 6 kartus.

Kiekviena perdirbto popieriaus tona išsaugo 17 medžių, 26 460 litrų vandens ir pakankamai energijos tam, kad 6 mėnesius būtų apšildytas normalaus dydžio namas.

- **Plastmasė.** Iš perdirbto plastiko gali būti gaminami indai, baldai, įvairiausios detalės, naudojamos buityje, statyboje, audžiami sintetiniai rūbai ir pan. Dažniausiai pakuočių sudėtyje yra skirtingų rūšių plastikų, dėl to jas sunkiau perdirbti. Lietuvoje, komunalinių atliekų sudėtyje, plastmasė sudaro apie 9 proc.

FAKTAI:

Plastmasė suyra per 500 metų.

Pasaulyje kasmet viename pajūrio kilometre išmetama 400 – 4000 kg atliekų, iš kurių 60proc. - plastmasė.

Vieno plastikinio butelio perdirbimas sutaupo pakankamai energijos 60 vatų elektros lemputei šviesti 6 valandas.

- **Stiklas.** Naujas stiklas yra gaminamas lydant smėlį, klintis ir sodą 1200-1500 C temperatūroje. Panaudojant stiklo atliekas sutaupoma šių medžiagų bei 35 proc. energijos. Lietuvoje, komunalinių atliekų sudėtyje, stiklas sudaro apie 9 proc.

FAKTAI:

Tonos stiklo atliekų perdirbimas leidžia išvengti 315 kg anglies dioksido (CO₂) išmetimo į orą.

Stiklas niekada nesusidėvi ir gali būti perdirbamas tūkstančius kartų, nepakenkiant kokybei.

Dviejų stiklo butelių perdirbimas sutaupo pakankamai energijos paruošti penkis puodelius arbatos.

Dar yra išskiriamos nerūšiuotos komunalinės atliekos, pavojingos atliekos, metalas, žaliosios atliekos, biodegraduojančios atliekos, stambiagabaritinės atliekos. Biodegraduojamas (virtuvės) atliekas reikėtų mesti į atskirą konteinerį, nes jos taip pat gali būti perdirbamos. Metalą taip pat galima ištirpdyti ir vėl panaudoti (Lietuvoje, komunalinių atliekų sudėtyje, metalas sudaro apie 3 proc.). Ne visas namuose susidarančias atliekas būtina mesti į konteinerius. Sodų, parkų, privačių namų teritorijų priežiūros atliekas galima kompostuoti. Tokiu būdu perdirbamos atliekos ir pagaminama geros kokybės trąša. Pavojingosios atliekos gali prasiskverbti į dirvožemį, užteršti gruntinius vandenius ir tokiu būdu pakenkti aplinkai ir žmonių sveikatai. Todėl yra labai svarbu tokias atliekas išskirti iš bendro atliekų srauto ir pristatyti į pavojingų atliekų priėmimo aikšteles [9], [84], [89], [95], [100].

Analizuojant komunalinių atliekų tvarkymo plėtrą 2008 – 2009 metais, savivaldybių duomenimis, 87,22 proc. gyventojų gavo komunalinių atliekų tvarkymo paslaugą. Svarbu, kad paslaugos prieinamumo miestų ir kaimų gyventojams skirtumai mažėja bei siekiama komunalinių atliekų tvarkymo paslaugas įdiegti ir mažuose miesteliuose. Prognozuojama, kad viešosios komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos prieinamumas gyventojams 2010 metais bus 95proc [63].

Remiantis Aplinkos ministerijos duomenimis, pateikiama komunalinių atliekų tvarkymo SSGG (stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių) analizė (2 lentelė).

2 lentelė. Komunalinių atliekų tvarkymo SSGG analizė

Stiprybės	Silpnybės
<ul style="list-style-type: none"> • Plėtojama atliekų surinkimo infrastruktūra • Sukurti regioninių atliekų tvarkymo sistemų pagrindai • Naudojamas ES Sanglaudos fondo lėšos • Komunalinių atliekų tvarkymo sektoriuje sudarytos prielaidos konkurencinei veiklai • Didėja visuomenės poreikiai 	<ul style="list-style-type: none"> • Atliekų šalinimas sąvartynuose vis dar pigiausias atliekų tvarkymo būdas • Daugumoje savivaldybių atliekų tvarkymas nėra prioritetas • Silpnas atliekų tvarkymo planavimas savivaldybių ir regioniniame lygmenyse. Netolygi plėtra miestuose ir kaimo vietovėse. Neužtikrintas komunalinių atliekų rūšiavimas • Nėra nuolatinės sistemos priežiūros, nevykdoma paslaugų kainos ir kokybės priežiūra, kontrolė • Neišnaudojamos galimybės konkurencijos didinimui • Skiriamas per mažas dėmesys vartotojui
Galimybės	Grėsmės
<ul style="list-style-type: none"> • Privačios investicijos sudaro galimybę gerinti paslaugos kokybę • Sustiprinti savivaldybių ir apskričių pajėgumus • Dalyvauti ES finansuojamose programose ir gauti finansavimą atliekomis tvarkyti • Pradėjus eksploatuoti regioninius nepavojingų atliekų sąvartynus, atsiranda galimybė geriau kontroliuoti į sąvartynus priimamas atliekas, skatinti atliekų rūšiavimą ir jų perdirbimą ar kitokią naudojimą. • Plačiai taikant aplinkosauginį švietimą ir visuomenės informavimą atliekų tvarkymo srityje, visuomenė turi galimybę įgyti pakankamai žinių ir įgūdžių aktyviai dalyvauti atliekų tvarkyme 	<ul style="list-style-type: none"> • Neigiamas poveikis žmonių sveikatai • Neišplėtus komunalinių atliekų rūšiavimo, bus sunku padidinti atliekų naudojimą • Lietuva gali neįvykdyti ES nustatytų atliekų tvarkymo užduočių • Aplinkos teršimas atliekomis padidėjimas • Vartotojui nepriimtina komunalinių atliekų tvarkymo paslaugos kaina ir kokybė

Analizuojant SSGG, galima teigti, kad komunalinių atliekų rūšiavimas ir jų perdirbimas lieka viena iš sunkiausiai sprendžiamų atliekų tvarkymo problemų – didžioji jų dalis vis dar nerūšiuojamos ir keliauja į sąvartynus. Nors naudojamos ES parama, kuriama atliekų tvarkymo infrastruktūra, tačiau vieningos sistemos nebuvimas, netolygi plėtra, per mažas dėmesys vartotojui kelia grėsmę ne tik ES nustatytų užduočių neįvykdymui, bet ir aplinkos teršimo atliekomis padidėjimo. Šiuolaikiškos atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas – vienas iš sudėtingiausių dabartinių Lietuvos problemų, kuriai Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje skiriama daug dėmesio. Tenka pripažinti, kad tam, kad būtų sumažintas atliekų kiekis, o susidaręs panaudotas vėl, reikia keisti vartotojiškus įpročius ir gyventojų elgseną. Čia ir vėl sugrįžtame prie atliekų rūšiavimo svarbos ir būtinumo. Buitinių atliekų rūšiavimas jų susidarymo vietose, atskiriant antrines žaliavas, tinkamas tolesniam panaudojimui, yra neabejotinas ateities buitinių atliekų tvarkymo sistemos

pagrindas. Rūšiavimo vertė akivaizdi ir ekonominiu, ir aplinkosauginiu aspektu. Tvarkant komunalines atliekas didelę reikšmę turi ir gyventojų elgsena – žemą dabartinę atliekų tvarkymo lygį Lietuvoje būtina kelti ir aplinkosauginio švietimo bei ugdymo, ir ekonominio poveikio priemonėmis.

Gamtos išteklių tausojimas, atliekų mažinimas ir jų rūšiavimo įpročiai Vakarų Europoje perduodami iš kartos į kartą ir yra tapę neatsiejama kiekvieno žmogaus gyvenimo dalimi. Būtent todėl daugelis žmonių vietoj vienkartinio maišelio renkasi medžiaginį ar popierinį, kruopščiai rūšiuoja antrines atliekas ir stengiasi rinktis tuos gaminius bei pakuotes, kuriuos būtų galima perdirbti ir panaudoti dar kartą.

1.3.3 Užsienio šalių patirtis, tvarkant ir rūšiuojant atliekas

Lietuva, palyginus su kitomis ES valstybėmis, atliekų tvarkymo srityje smarkiai atsilieka. Daugelis ES valstybių, suvokusios atliekų tvarkymo svarbą ir naudą, vysto ir įgyvendina įvairias priemones, siekdamos, kad kuo mažiau atliekų pakliūtų į sąvartynus ir kuo daugiau būtų jų perdirbama.

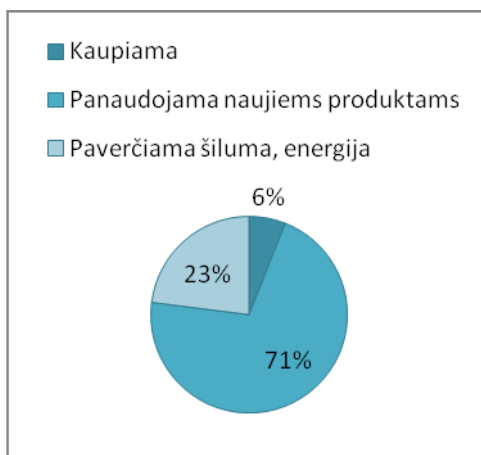
Aukščiausi atliekų perdirbimo rodikliai pasaulyje – Vokietijoje, kurioje plėtojamas uždaro ciklo valdymas, kai žaliavos pakartotinai virsta pirmine energija ir tik minimalus kiekis šalinamas sąvartynuose. 1970–jų metų pradžioje visoje Vokietijoje buvo skaičiuojama apie 50 tūkst. sąvartynų, dabar jų tik 160. To pasiekta griežtomis taisyklėmis ir nuostatomis. Įgyvendinama politika, kurios centre – atsakomybė produktui. Sėkmingas atliekų vengimas ir šalinimas kuriamas jau pradiname produkto gamybos procese. Gamintojai ir platintojai privalo kurti savo produktus taip, kad sumažintų atliekų atsiradimą ir užtikrintų nekenksmingą aplinkai panaudojimą bei medžiagų likučių šalinimą. Gyventojui, neišrūšivusiam atliekų, išbrokuojamas konteineris ir atsiunčiamas 500 eurų (1725 litų) baudos kvitą [35].

Skandinavų šalys taip pat pirmaujančios atliekų tvarkymo srityje. Skatinant didesnio atliekų vengimo, mažinimo ir panaudojimo Švedijoje įdiegta diferencijuota rinkliava – pastovioji dalis ir priklausanti nuo konteinerio ir ar gyventojas kompostuoja atliekas. Taip pat skiriami prižiūrėjai, pavyzdžiui, kur daug daugiabučių, maždaug 200 butų skiriamas administratorius, kuris prižiūri, kaip gyventojai rūšiuoja atliekas. Suomija išsiskiria kai kuriais atvejais griežtesniais standartais ir apribojimais nei visoje ES. Šalis taip pat turi teisės aktų, susijusių su atliekų sprendimu, tačiau kol kas neregamentuojamais ES. Suomijoje taip pat maži mokesčiai už išrūšiuotas atliekas labiausiai skatina atliekų perdirbimą ir išvežimo į sąvartynus kiekį mažinimą, o visos įmonės yra įpareigos rūšiuoti atliekas. Įgyvendinama gėrimų pakuočių mokesčio sistema,

kai mokamas mokestis už alkoholinių ir nealkoholinių gėrimų pakuotes, buteliuose išpilstyto vandens ir tam tikrų gėrimų pakuotes. Šia apmokestinamo forma siekiama skatinti pakuočių pakartotinį naudojimą, kai mokestis netaikomas pakuočių daugkartinio keitimo sistemoje. Norvegijoje, kaip ir Vokietijoje, išplėstas gamintojo atsakomybės principas. Taip pat pradama rūšiuoti ir maisto atliekas, kurios sėkmingai perdirbamos kaip alternatyvus energijos šaltinis [33], [88].

Idealus atliekų tvarkymo pavyzdys ir Danija, sugebanti iš atliekų gauti maksimalią naudą. Danijoje susidaro maždaug 15 milijonų tonų per metus, tačiau daugiau kaip 90 proc. atliekų iš namų ūkio ir įmonių yra dar kartą panaudojama, transformuojasi į šilumą ir elektros energiją (6 paveikslas). 2007 metais Danijos Vyriausybė priėmė politinį susitarimą, kuris apėmė pasiūlymus kaip efektyviau panaudoti atliekas. Vienas iš pasiūlymų buvo suteikti verslo įmonėms priėjimą prie perdirbimo paslaugos, suteikiant galimybę patiems nuspręsti kaip panaudoti savo atliekas [19], [103].

6 paveikslas. Danijos atliekų pasiskirstymas



Štai Anglija susiduria su sunkumais tvarkydama savo atliekas, nes vis dar plačiausiai taikomas atliekų tvarkymo būdas – sąvartynai. 1997 m. tik 7 proc. Anglijos buitinių atliekų buvo perdirbama, dabar tai padidėjo beveik keturis kartus iki 27 proc. Nepaisant valdžios ir vietos savivaldos pasiekimų ir patobulinimų, Anglija vis dar atsilieka nuo kaimyninių šalių, kuriose perdirbama daugiau nei pusė komunalinių atliekų. Atliekų mažinimą, rūšiavimą ir pakartotinį naudojimą stengiamasi įgyvendinanti skirtinga rinkliavų sistema. Taip pat išrūšiuotos atliekos surenkamos nuo durų arba kelkraščių [102].

Palyginimui galima pažvelgti ir į Pabaltijo šalių, Latvijos ir Estijos patirtį. Nors Latvijoje didžioji dalis komunalinių atliekų saugoma sąvartynuose, šiuo metu įgyvendinama nauja atliekų tvarkymo sistema, kuria siekiama rinkti ir saugoti atliekas pagal visus aplinkosaugos standartus.

Atliekų tvarkymo sistemą, dar 1999 m. padėjo sukurti olandai, kai gyventojas moka tik už savo sukauptą atliekų kiekį, turi savo šiukšlių konteinerį bei suderintą su vežėju individualių atliekų išvežimo grafiką. Daugiabučių namų bendrijos taip pat turi savo konteinerius. Jei gyventojas daro remontą bute ar namie, jis privalo iš vežėjo įsigyti specialų konteinerį ar maišą, į kurį tik jis ir meta statybines atliekas. Svarbu tai, kad jei gyventojas neturi konteinerio arba jo neprašo vežėjo, jam skiriama bauda – 60 latų (maždaug 300 litų). Toks gyventojas taip pat turi atsiskaityti savivaldybei kur padėjęs atliekas ir pateikti už tai apmokėtas sąskaitas. Atliekoms rūšiuoti įrengti požeminiai konteineriai – popierius, plastmasė ir stiklas metami į specialius konteinerius, kurių pagrindinės talpos įrengtos po žeme. Jose telpa tris kartus daugiau išrūšiuotų atliekų, negu šiuo metu naudojamuose Lietuvoje, todėl tokių atliekų išvežimas kainuoja pigiau. Įrengtos taip pat „eko“ aikštelės, į kurias patys gyventojai veža išrūšiuotas atliekas. Jose tvarką prižiūri sargas [58].

Įstojus į ES, atliekų tvarkymo srityje estai priėmė naujų teisinių aktų, atliko įvairių pakeitimų. Intensyviai mažino aplinkosaugos reikalavimų neatitinkančius sąvartynus, didino atliekų surinkimo kainą, įvedė atskirą buitinių atliekų surinkimo ir užstato gražinimo už tarą (stiklinę, plastikinę) įgyvendinimą, investavo į atliekų perdirbimo storis, leidžiančias gyventojams išmesti atliekas nemokamai, įkurtos naujos gamintojų atsakomybę kontroliuojančios organizacijos. Taigi Estijoje, kaip ir Latvijoje, gyventojai už atliekų išvežimą moka pagal jų kiekį, tačiau yra nustatytas minimalus mokestis kiekvienam gyventojui. Per metus jis siekia apie 40 eurų (138 litai). Mokestį gyventojai privalo mokėti kas mėnesį. To nepadarusį aplanko savivaldybės darbuotojas ir pareikalauja įrodyti, kur padėjo atliekas. Taline įrengtas naujas sąvartynas, kuriame yra mobili atliekų rūšiavimo linija, žaliųjų atliekų kompostavimo ir padangų smulkinimo aikštelė, biodojų surinkimo sistema ir katilinė, kuri tas dujas degina ir gamina elektros energiją. Panaudotų padangų liekanos naudojamos sąvartyno kaupo dugnui parengti bei keliams tiesti. Sąvartynuose įrengtos naujos atliekų rūšiavimo linijos, kurios atskiria popierių, plastmasę, metalą, žaliąsias ir biodegraduojančias atliekas. Linija universali, bet kada atsižvelgiant į poreikius gali pakeisti rūšiavimo būdą. Jeigu nėra plastmasės ar popieriaus, linija gali išrūšiuoti kitas atliekas taip, kad jos tiktų deginti cemento gamyklose [28].

Įdomus faktas, kad tiek iš latvių ir iš estų išrūšiuotų popierių, nežiūrint gana didelių atstumų, sėkmingai superka Klaipėdos kartono gamykla. Taigi tenka konstatuoti, kad Lietuva prasčiausiai atliekas rūšiuojanti ir mažiausiai motyvuota šalis iš trijų Baltijos valstybių.

Apibendrinant visą skyriuje analizuotą medžiagą, prieita prie išvados, kad Lietuvai tapus ES nare, šalies aplinkos politika remiasi strateginėmis ES nuostatomis, kryptingai siekia užsibrėžtą darnaus vystymosi strateginių tikslų. Atliekų tvarkymas yra pripažinta svarbiausia ir sudėtingiausia

aplinkos apsaugos srityje. Dėl didėjančių žmonių poreikių vis sparčiau eksploatuojami gamtiniai išteklių ir susidaro vis daugiau atliekų. Šie procesai vyksta taip greitai, kad aplinka nebesugeba atnaujinti išteklių ir sutvarkyti atliekų. Tokios problemos pasauliui jau seniai kelia nerimą. Europos Sąjungos teisės aktai nustato atliekų tvarkymo principus bei prioritetus ir reikalauja imtis reikiamų priemonių bei užtikrinti, kad atliekos būtų tvarkomos nesukeliant grėsmės žmonių sveikatai ir nenaudojant aplinkai galinčių pakenkti procesų ar metodų. Buitinių atliekų rūšiavimas ir jų perdirstymas viena iš sunkiausiai sprendžiamų atliekų tvarkymo problemų. Siekiant tausoti gamtos išteklius ir kuo geriau panaudoti atliekas, būtina plėtoti atliekų surinkimo, rūšiavimo ir parengimo perdirstymo sistemas. Atliekas būtina tinkamai rūšiuoti ir stengtis, kad kuo mažiau jų patektų į sąvartynus, nes tuo būdu mažinamas atliekų keliamas pavojus. Vertinant kitų šalių patirtį atliekų tvarkymo srityje, ES prioritetus, Lietuvai būtina kuo greičiau priimti atitinkamus sprendimus, kaip sumažinti atliekų patekimo kiekį į sąvartynus, kokią rūšiavimo ir išvežimo sistemą pasirinkti. Mūsų politika turėtų remtos suvokimu, kad atliekos – tai šaltinis ir jų vieta ne sąvartyne (Darnaus vystymosi ekonominio suvokimo modelis – W. E. Stead ir J. G. Stead).

Taip pat labai svarbus sėkmingos aplinkos politikos tikslas – aplinkosauginio sąmoningumo, gamtai palankaus vartojimo elgsenos skatinimas, visuomenės informavimo aplinkos klausimais įgyvendinimas. Aplinkosauginis visuomenės švietimas ir aplinkai kuo mažiau žalos darančio būdo propagavimas – vienas iš darnaus vystymosi prioritetų. Ypač svarbu sudaryti sąlygas plėtoti įmonių socialinę atsakomybę ir skatinti jas taikyti jos principus savo veikloje, kad jos norėtų svariai prisidėti prie valstybės darnaus vystymosi: socialinės gerovės didinimo, ekonominės plėtros ir aplinkos tausojimo.

Esamos ir būsimų visuomenės kartų gerovė galima tik derinant visus tris (aplinkosauginį, ekonominį, socialinį) siekius. Pažeidžiant arba ignoruojant nors vieną iš jų, negali būti jokios kalbos apie darnų visuomenės vystymąsi.

Taigi jau keletą metų Lietuvoje šiai sričiai skiriamas ypatingas dėmesys ir siekiama užsibrėžto tikslo – sukurti socialiniu, aplinkos ir ekonominiu požiūriais tinkamiausią komunalinių, gamybos ir kitoje ūkio veikloje susidarančių atliekų tvarkymo sistemą, sumažinti atliekų susidarymą ir jų neigiamą poveikį aplinkai bei žmonių sveikatai, užtikrinti racionalų atliekų energijos išteklių naudojimą, informavimą ir švietimą atliekų tvarkymo klausimais.

Deja, atliekų tvarkymo infrastruktūros kūrimo darbai vyksta per lėtai ir kyla grėsmė, kad ES teikiama parama nebus laiku įsisavinta. Komunalinių atliekų rūšiavimas ir perdirstymas lieka viena iš sunkiausiai sprendžiamų problemų, didžioji dalis komunalinių atliekų nerūšiuojamos ir keliauja į sąvartynus. Galima teigti, jog aktyvesnis visuomenės dalyvavimas – svarbi sėkmingos šios strategijos įgyvendinimo sąlyga. Būtina skirti didesnę dėmesį ne tik visuomenės švietimui

darnaus vystymosi srityje, bet ir sudaryti galimybes platesniam visuomenės dalyvavimui priimant sprendimus darnaus vystymosi klausimais. Galbūt tada ir atliekų tvarkymo infrastruktūros kūrimas, atliekų rūšiavimas ir perdirbimas greičiau pasivytų ES senbuvių šalių lygį.

2. VISUOMENĖS INFORMAVIMAS IR ŠVIETIMAS APLINKOS KLAUSIMAIS

„Jei mes eisime gamtos vedami, niekad nepasiklysimė“

Ciceronas

Aplinkosaugos problemų atsiradimas dažniausiai yra sąlygotas žmogaus nesugebėjimo suvokti tikrųjų savo veiklos pasekmių ir ne tik nesąmoningo, bet ir sąmoningo aplinkos teršimo ar gamtos žalojimo (Firsov, 1987). Taigi aplinkos problemos yra socialinio elgesio pasekmė ir suvokimo rezultatas. Šiuo atžvilgiu, aplinkosaugos problemos yra socialinės problemos, o visuomenės dėmesio aplinkos apsaugai svarbos suvokimas būtinas ne tik tam, kad pagerintume savo, bet ir ateities kartų gyvenimo kokybę.

Pastariesiems dešimtmečiams yra būdingi rimti visuomenės požiūrio į gamtą ir jos apsaugą pokyčiai bei esminis susiformavusių vertybių perkainojimas. Padidėjus aplinkos teršimui ir gamtos išteklių naudojimui, palaipsniui pereita prie kokybiškos, naujos aplinkos apsaugos strategijos.

Visuomenės informavimas ir švietimas – viena iš darnios aplinkos politikos įgyvendinimo priemonių. Patikima ir laiku pateikta informacija apie aplinką visuomenei teikia galimybių tinkamai vertinti aplinkos būklę bei jos kaitos pasekmes ir dalyvauti priimant sprendimus, galinčius turėti poveikį aplinkai ir sveikatai.

Aplinkos problemų sprendimą ir prevenciją lemia ne vien tobuli įstatymai bei optimalios ekonominės priemonės – svarbus ir palankus visuomenės požiūris bei atitinkamos vertybinės nuostatos, informuotumas ir aktyvus dalyvavimas svarstant bei įgyvendinant įvairaus lygio sprendimus. Visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo plėtotė vis reikšmingesnė įgyvendinant aplinkos politiką ir siekiant darnaus vystymosi plačiąja prasme, o visuomenės informavimas ir švietimas tampa esmine kaitos ir pilietinės veiklos prielaida.

Ekologiškai orientuotas (aplinkosauginis) elgesys traktuojamas kaip socialiai sąmoningas elgesys, paremtas socialinės atsakomybės suvokimu ir apimantis individualius bei visuomeninius tikslus, kuriuos individas siekia patenkinti atitinkamai elgdamasis (7 paveikslas). Šių tikslų integracija gali būti labai kompleksiška. Ar poveikis aplinkai teigiamas ar neigiamas sprendžiama iš to, kokia alternatyva turima (Juraitė, 2002). Taigi atitinkamas valstybės, institucijų poveikis, strateginės nuostatos, požiūris gali atitinkamai motyvuoti suinteresuotąsias puses ir tuo tiesiogiai įtakoti visuomenės aplinkosauginį sąmoningumą.

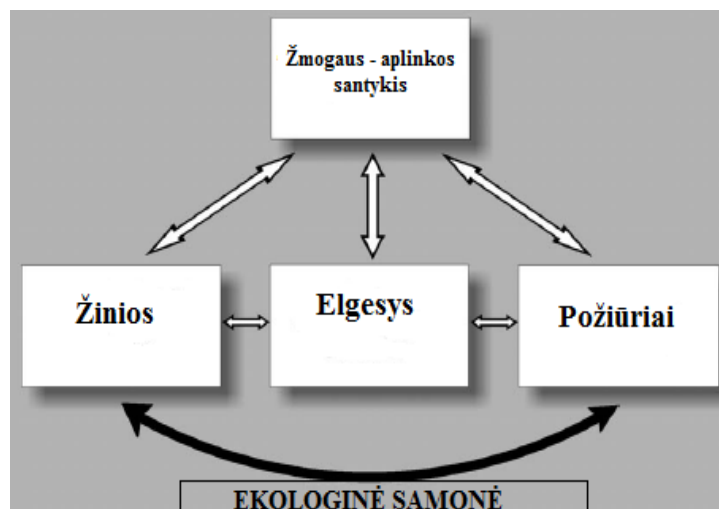
Aplinkosauginį sąmoningumą lemia motyvacija domėtis įvairiais aplinkos aspektais, sukaupti žinių apie tai ir įgyti gebėjimų realiai prisidėti prie jos išsaugojimo asmeniškai, profesinėje

veikloje bei savo bendruomenėje (visuomenėje). Šis aplinkosauginio sąmoningumo apibrėžimas grindžiamas išsamiu tyrimu Baltijos jūros regiono valstybėse, kurį 1998 metais atliko Suomijos instituto specialistai.

Visuomenės aplinkosauginis sąmoningumas veikia skirtingas visuomenės gyvenimo sferas, todėl visuomenės informavimo ir švietimo srityje skiriamos trys atitinkamos auditorijos (tikslinės grupės) [59]:

- a) plačioji visuomenė, kuri dažniausiai yra pasyvi informacijos priėmėja;
- b) įvairių sričių specialistai, kurie yra motyvuoti aktyviai ieškoti aplinkosauginės informacijos, kad galėtų priimti optimalius sprendimus savo profesinėje veikloje;
- c) politikai ir aktyvūs piliečiai, kuriems svarbu argumentuoti savo pasiūlymus svarstant ir priimant sprendimus.

7 paveikslas. Ekologinės sąmonės konceptualusis modelis (P. Rannikko, 1996)



Atsižvelgiant į tikslines auditorijas, galima įgyvendinti darnaus vystymosi strateginius tikslus, padėsiančius keisti žmogaus vartotojo požiūrį į gamtos išteklius ir jos vertybes. Laiku pateikta, argumentuota, objektyvi, moksliskai pagrįsta, lengvai prieinama aplinkosaugos informacija yra viena iš svarbiausių aplinkosauginių prielaidų, veikiančių visuomenės pilietinės kaitos kriterijus.

Skiriami keturi visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo lygmenys [59]:

1 lygmuo – suvokiama, kad aplinkos būklė turi įtakos sveikatai, tačiau žmonės nemato savo veiklos ir gyvenimo būdo ryšio su aplinkos kokybe.

2 lygmuo – svarbiausias vaidmuo teikiamas įstatymams ir finansiniams jų įgyvendinimo mechanizmams, stipri tarptautinių procesų, pavyzdžiui, ES integracijos, įtaka.

3 lygmuo – rinkos pokyčiai skatina aplinkos apsaugos veiksmus, švaresnių technologijų diegimą ir gamtos išteklių tausojimą.

4 lygmuo – aktyviai veikti skatina aplinkai palankios vertybinės orientacijos bei ekonomikos, socialinių ir aplinkos apsaugos tarpusavio priklausomybės suvokimas.

Vertinant šiuos aplinkosauginio sąmoningumo lygmenis, galima sakyti, kad aplinkos politikai įgyvendinti paprastai pasitelkiamos teisinės ir ekonominės priemonės, kurios veikia įvairių profesijų specialistų veiklą, gyvenimą ir vartojimą. Siekiant darnaus vystymosi, aplinkos apsaugos uždaviniai įdiegiami į įvairių ekonomikos sektorių (energetikos, transporto, žemės ūkio ir kt.) strategines nuostatas ir socialinę plėtrą. Čia svarbi ir minėta socialinės atsakomybės iniciatyva, kai aplinkosauga savanoriškai įtraukiama į veiklos prioritetus ir atkreipianti visuomenės dėmesį, formuojanti jos nuostatas, lemianti visuomenės interesą ne tik domėtis, bet ir vadovautis šiomis nuostatomis.

Taigi visuomenės informavimo ir švietimo poveikį įrodo žmogaus vertybių ir gyvenimo būdo kaita. Savo elgesio pasekmių suvokimas, gebėjimas kritiškai vertinti informaciją ir kūrybiškai pritaikyti žinias kasdienėse situacijose padeda laisviau, bet drauge ir atsakingiau rinktis profesinius sprendimus ir gyvenimo būdą. Dalyvavimas savo bendruomenės gyvenime ir konkreči veikla sprendžiant jos problemas skatina pilietinės visuomenės plėtotę. Abu vaidmenys: asmeninis ir visuomeninis, yra svarbūs ir papildo vienas kitą.

Kalbant apie buitines atliekas, V. Leonavičius išskiria tris tipus industrinių visuomenių gyventojų požiūrių į buitines atliekas [60]:

- *Buitines atliekas gyventojai suvokia kaip aplinkos užterštumo problemą.* Šiuo atveju dauguma gyventojų dar nesusimąsto apie ribotus gamtinius ir energetinius išteklius.
- *Buitines atliekas gyventojai suvokia kaip neefektyvų žaliavų ir energijos naudojimą.* Šiuo atveju žmonės ima suprasti, kad gamtą galima efektyviau, ir siekia iš tų pačių išteklių gauti daugiau naudos.
- *Buitines atliekas gyventojai suvokia kaip nesaikingo vartojimo pasekmę.* Tai suvokiama tuomet, kai gyventojai pradeda rūpintis atliekų mažinimu, kuris susijęs su vartojimo poreikių ir pakuočių mažinimu. Šis požiūris galėtų būti traktuojamas kaip visuomenės siekiamas idealas. Šiandien toks požiūris būdingas atskiroms gyventojų grupėms, kurios ne tik deklaruoja, bet ir siekia įgyvendinti tokį požiūrį (pvz., žaliųjų grupės).

Kiekvienas požiūris į buitines atliekas tarsi atitinka ne tik įvairias visuomenės socialinės, ekonominės ir kultūros raidos būkles, bet išreiškia toje pačioje visuomenėje gyvenančių skirtingų socialinių grupių gyvenimo stilius, vertybines nuostatas, poreikius ir interesus.

U.Beck teigia, kad ekologinė krizė rodo industrinės visuomenės krizę, kurią norint įveikti reikalingas kitoks požiūris. Taigi atliekas reikia suvokti ne kaip atliekas, o kaip antrines žaliavas, o jei susidaro atliekos, kurių neįmanoma pakeisti antrine žaliava, reikia keisti ir pirminį gaminį, kad iš jo nesusidarytų neperdirbamos, nesuyrančios atliekos [12].

Kultūros teorijų nagrinėtoja M. Douglas (2002) teigia, kad atliekos iš esmės rodo netvarką, nes tokio dalyko nėra, tai tik kiekvieno individo asmeninis suvokimas. Taigi, kas vienam atliekos, kitam gali jomis nebūti, pavyzdžiui, vienas žmogus atsigeria ir išmeta plastmasinį butelį, o kitam jis – antrinė žaliava, pajamų šaltinis. T. Lindqvist padėjo teorinius pagrindus vystant gamintojo atsakomybę už atliekų tvarkymą – už atliekas atsakingas pats gamintojas (parduodant gaminį į kainą įskaičiuotas atliekų tvarkymas) [70]. Toks modelis įtakoja racionalių žaliavų naudojimą, skatina darniai naudoti ir kurti aplinkai draugiškesnes pakuotes (Lietuvoje ši sistema pradėta diegti). Pasak Goleman, svarbiausia vartotojams įsisąmoninti, kad viską apsprendžia jų pasirinkimai [34].

Atliekų tvarkymo elgesys, arba dar kitaip – atliekų tvarkymo kultūra, dažniausiai kurią atsilieka nuo vartojimo plėtojimosi raidos bei nuo greitai gausėjančių buitinių atliekų. Prisitaikymo kultūros vėlavimo terminą įvedė amerikiečių mokslininkas W.Ogburnas: jo požiūriu reikia skirti materialią kultūrą (namai, gamyklos, mašinos ir kiti technologiniai bei vartojimo produktai) ir adaptacinę kultūrą (elgesio modeliai, papročiai, nuostatos ir t.t.). Kintant materialiai kultūrai, visuomenė priversta keisti ir nematerialią arba adaptacinę kultūrą, kurią būtų galima apibūdinti kaip į reakciją į technologinės kultūros kitimą. Kol susiformuoja adaptacinė kultūra arba kol vyksta adaptacija prie besikeičiančių materialių sąlygų, praeina daugiau ar mažiau laiko. Šį laiko tarpą W.Ogburnas pavadino kultūros vėlavimu, turėdamas mintyje atitinkamas visuomenės narių nuostatas, vertinimus ir adaptacinį elgesį [60].

Taigi visuomenės dalyvavimas atliekų tvarkyme priklauso nuo daugelio veiksnių, vienas svarbesnių – tai gyventojų požiūris į buitines atliekas ir į gamtą apskritai. Jis gali būti apibrėžtas kaip principinis požiūris, nes nuo jo priklauso, kaip žmonės suvokia buitines atliekas bei jų keliamus sunkumus ir renkasi tam tikrą elgesį, tvarkydami atliekas.

Vokiečių sociologas U.Beck pabrėžia, kad ne objektyvus užterštumo lygis apsprendžia visuomenės rūpestį aplinkosauga, bet egzistuojančios kultūros normos. Taigi visuomenė pasirenka prioritetus, remdamasi kultūriniais simboliais ir teikiama informacija. Anot Telešienės (2006), žiniasklaida turi didžiausią įtaką gyventojų aplinkosauginio sąmoningumo formavimui. A. Giddens tai apibūdina medituojamu patyrimu – netiesioginių įvykių, reiškinių pažinimas per masinės komunikacijos procesą, kai tolimi įvykiai įsiveržia į kasdienę sąmonę. Atitinkamas žiniasklaidos dėmesys aplinkosaugos problemoms, verstų žmones ne tik susirūpinti aplinkos situacija, bet ir imtis atitinkamų veiksmų ir sprendimų [47].

Deja, 2007 m. Europos Komisijos užsakymu 27 ES šalyse (Lietuvoje apklausti 1018 respondenai) vykdyto gyventojų nuomonės tyrimo – „Europos gyventojų požiūris į aplinką“ (angl. „Attitudes of European citizens towards the environment“) duomenimis, ES mastu lietuviai yra vieni mažiausiai besidominčių aplinkosaugos problemomis, taip pat jie nemano, kad individualios jų pastangos gali prisidėti prie aplinkosaugos problemų sprendimo. Net šeši iš dešimties Lietuvos gyventojų jaučiasi per mažai informuoti apie šias problemas. Blogiau už lietuvius informuoti yra tik rumunai ir bulgarai. Remiantis apklausos duomenimis, tik 55 proc. lietuvių pripažįsta, kad aplinkosaugos problemos jiems yra labai svarbios. Tuo tarpu ši problematika aktuali net 94 proc. Kipro gyventojų, 89 proc. švedų ir 88 proc. graikų. „Daugelio lietuvių įsitikinimu, tokios jų asmeninės pastangos, kaip atliekų rūšiavimas ar viešojo transporto naudojimas vietoj asmeninio automobilio, mažai kuo prisideda prie globalaus aplinkosaugos problemų sprendimo ir bendrą gamtos užterštumo lygį sumažina labai nežymiai“, – sakė „TNS Gallup“ tyrimų direktorius Mindaugas Degutis. Tyrimo duomenimis, vos 22 proc. lietuvių yra tvirtai įsitikinę, kad jų individualios pastangos gali daug prisidėti prie aplinkos apsaugos problemų sprendimo, ES vidurkis - 43 procentai. 97 proc. lietuvių manymu, didžiausi aplinkos teršėjai yra gamyklos ir didelės kompanijos, todėl jos privalo prisiimti didžiausią atsakomybę ir imtis tam tikrų veiksmų. Lietuvos gyventojas daug mažiau nei statistinis europietis skiria dėmesio gamtos apsaugai. Vidutiniškai atliekas rūšiuoja 59 proc. europiečių ir vos 30 proc. lietuvių. Tyrimas atskleidė, kad tik 14 proc. Lietuvos gyventojų mažina vienkartinį daiktų kaip plastikiniai maišeliai ar pakuotės naudojimą (ES vidurkis - 30 proc.), vos 8 proc. lietuvių lyginant su 17 proc. europiečių perka aplinkai draugiškus produktus. Anot M. Degučio, lietuviui gyvenimo kokybė žymiai labiau asocijuojasi su ekonomine ar socialine gerove nei su švaria aplinka ar ekologiškais produktais. Lietuviai, kaip ir kiti europiečiai, aplinkosaugos problemas yra linkę traktuoti kaip pasaulinio masto problemą, todėl, 67 proc. respondentų teigimu, su aplinkosauga susijusius sprendimus turėtų priimti ES valstybės – narės kartu su ES institucijomis [1].

Remiantis tuo, galime sakyti, kad aplinkosauginis visuomenės ugdymas, informavimas ir mokymas yra viena svarbiausių priemonių, galinti užtikrinti sėkmingą Lietuvos aplinkos apsaugos strategijos uždavinių įgyvendinimą, o kalbant apie atliekų rūšiavimą, visuomenės informavimą ir švietimą galime vertinti kaip visuomenės socialinės kaitos veiksnį.

Nors daugelis aplinkos problemų yra susijusios su mūsų profesine veikla ir gyvenimo būdu, jas sprendžiant reikėtų keisti ir socialines, ekonomines bei politines sąlygas, lemiančias aplinkai nepalankius veiksmus. Svarbu ne tik asmens kompetencijos, bet ir atitinkamos valstybės institucijų bei privataus sektoriaus strategijos bei atsakomybė. Pavyzdžiui, jeigu žmogus nori naudotis viešuoju transportu, kad mieste sumažėtų spūsčių ir taršos, tai padaryti jis gali tik tada, jeigu toks

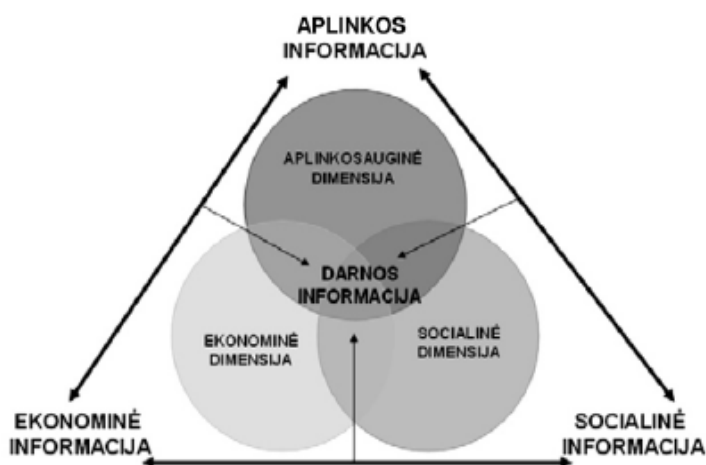
transportas egzistuoja, yra prieinamas, ekonomiškai bei patogus. Kita vertus, atsakingi ir informuoti vartotojai gali paveikti paslaugų ir prekių pasiūlą.

Atsižvelgiant į tai, galime sakyti, kad aplinkos apsauga yra kolektyvinis procesas, reikalaujantis tikslingų valstybės bei savivaldos institucijų, piliečių organizacijų, verslo įmonių veiksmų. Visuomenės dalyvavimas šiame procese daro teigiamą poveikį bei leidžia minėtoms institucijoms koreguoti veiksmus, geriau įvertinti rizikos faktorius. Tokiu atveju sprendimai aplinkos apsaugos srityje priimami labiau pamatuoti, pagrįsti išsamesne informacija. Tai savo ruožtu mažina tikimybę, kad bus neįvertintas koks nors sprendimas, galintis turėti neigiamą poveikį aplinkai. Efektyvūs aplinkosaugos sprendimai negali būti įgyvendinti be piliečių teisės laisvai gauti informaciją ir visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus, todėl labai svarbi tampa ir teisė į aplinkos informaciją, kaip visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo kaitos veiksnys.

2.1 Teisė į aplinkos informaciją

Darniojo visuomenės vystymosi siekis lemia tiek savitus visuomenės informacijos poreikius, tiek šiuos poreikius atliepiančios informacijos kūrimą, kaupimą, saugojimą ir teikimą visuomenei ar atskiroms visuomenės grupėms. Naujai atsirandantys informacijos poreikiai yra susiję su viena kita papildančiomis ekonominiu, socialiniu ir aplinkos (aplinkosauginio) visuomenės vystymosi kryptimis. Šios kryptys, sudarančios darniojo visuomenės vystymosi pagrindą, nurodo didesnę aplinkos (pirmiausiai), ekonominės ir socialinės informacijos poreikį. Ši informacija tampa būtinu tiek visuomenės, tiek atskiro subjekto poreikiu (8 paveikslas) [86].

8 paveikslas. Darniojo visuomenės vystymosi informacija [86]



Aplinkos apsaugos, darnaus vystymo įgyvendinimas yra labai svarbus uždavinys siekiant dabartinės ir būsimųjų kartų gyvenimo kokybės. Teisė į sveiką, švarią aplinką yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių (LR Konstitucija, 54 str.). Tačiau išsaugoti aplinką galima tik tada, jei visuomenė, sąveikaudama su aplinka, vadovaujasi tam tikrais aplinkosaugos reikalavimais. Atsižvelgiant į tai, visuomenės dalyvavimas skatina darniojo vystymosi problematikos svarstymą, užtikrina, kad būtų ieškoma tam tikrų problemų sprendimų, padeda suderinti valstybės institucijų ir visuomenės veiksmus.

Visuomenės dėmesys aplinkai paskatino ir kitų susijusių teisių radimąsi (teisė gauti ir suvartoti pakankamą kiekį vandens, teisė sveikai maitintis ir kt.). Šių naujai atsirandančių teisių užtikrinimui būtina informacija apie ūkinės veiklos poveikį aplinkai, apie naudojamų, kurių technologijų grėsmes. Tai reiškia, kad visuomenėje suvokiama teisės į aplinkos informaciją svarba ir atitinkamai ši teisė užtikrinama tiek tarptautiniais, tiek regioniniais, tiek nacionaliniais teisės aktais [86].

Lietuvos Respublikos informacijos apie aplinką teikimo visuomenei politika kuriama vadovaujantis dviem pagrindiniais tarptautiniais dokumentais:

- Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos (JTEEK) konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencija).
- Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/4/EB dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką.

Orhuso konvenciją dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais 35 valstybių aplinkos ministrai (tarp jų ir Lietuvos) pasirašė 1998 metais Orhuso mieste, Danijoje. Peržiūrėjus nacionalinius įstatymus bei teisės aktus, neatitikusius konvencijos nuostatų ir juos pakeitus arba papildžius, Lietuvoje konvencija ratifikuota Seimo 2001 m. Konvenciją pasirašiusios valstybės susitarė, kad jų šalyse visiems žmonėms nepriklausomai nuo jų pilietybės ar tautybės bus užtikrinta teisė [42], [92]:

- Gauti informaciją apie aplinką, kuria disponuoja valstybės institucijos (4, 5 str.);
- Dalyvauti sprendimų priėmimo procedūrose ir teikti savo pasiūlymus (6 – 8 str.);
- Ginti savo pažeistas teises nepriklausomose ir nešališkose institucijose (9 str.).

Taigi Orhuso reglamentas skirtas visų Orhuso konvencijos pagrindų, visuomenės dalyvavimo, teisės gauti informaciją ir kreiptis į teismus aplinkos klausimais, įgyvendinimu. Joje pabrėžiama, kad darnus vystymasis galėtų būti įgyvendintas tik dalyvaujant visiems suinteresuotiems asmenims, todėl daug dėmesio skirta visuomenės ir valdžios sąveikoms. Orhuso konvencijoje įteisinta ir „suinteresuotosios visuomenės“ sąvoka, nusakanti visuomenę, kuriai daro

ar gali daryti įtaką aplinkos apsaugos srityje priimami sprendimai arba kuri yra suinteresuota sprendimų priėmimo procesu. Konvencija skirta ne vien aplinkai saugoti, bet ir valdžios atskaitomybei, skaidrumui, atsakomybei užtikrinti.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/4/EB dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką buvo priimta 2003 m. Direktyvoje įtvirtinamas itin svarbus teisei į aplinkos informaciją principas „informacijos atskleidimas yra bendra taisyklė“, kurio esmė valdžios institucijų išipareigojimas visuomenei atskleisti aplinkos informaciją ir pažymėti informacijos apie aplinką kokybės reikalavimai, kad valstybės užtikrintų, kad jų arba jų vardu surinkta informacija būtų naujausia, tiksli ir palyginama. Direktyva, kaip ir Orhuso konvencija, reglamentuoja visuomenės teisę susipažinti su informacija, teisę kreiptis į teismus, informacijos apie aplinką platinimą [32].

Lietuvoje pagrindinės fizinių ir juridinių asmenų teisės gauti informaciją apie aplinką yra numatytos Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme, Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos apraše, Informacijos apie aplinką sąvade. Be specialių teisės aktų, reglamentuojančių informacijos apie aplinką teikimą visuomenei, svarbūs bendrieji teisės aktai, užtikrinantys teisę gauti informaciją apie valstybės institucijų veiklą. Pagrindiniai šios srities įstatymai yra Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas [63], [68].

LR Aplinkos apsaugos įstatyme apibrėžtos piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teisės ir valstybės valdžios, valdymo ir kontrolės institucijų pareigos, užtikrinant piliečių, visuomeninių organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų teises [62]. Vis dėlto, šiame įstatyme neaptariama visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus dėl planų bei programų, visuomenės informavimo tvarka, sistema [86].

Informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašą nustato, kaip užtikrinti visuomenei teisę susipažinti su valstybės ir savivaldybių įstaigų turima arba joms skirta informacija apie aplinką Lietuvos ir ja naudotis, padaryti prieinamesnę, reglamentuoja šios informacijos teikimo sąlygas. Šiuo aprašu vadovaujasi ir Aplinkos ministerija, teikdama aplinkos informaciją poveikio vertinimui [22].

Kad būtų lengviau suprasti, kokią informaciją apie aplinką turi valstybės ir savivaldybių institucijos ar įstaigos, Aplinkos ministerijos iniciatyva parengtas Informacijos apie aplinką sąvadas, kuris padeda orientuotis, kur galima rasti reikiamą aplinkos informaciją. Sudaromas pagal valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų pateiktus duomenis [63].

LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas užtikrina asmenims teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, nustato šios teisės įgyvendinimo tvarką ir reguliuoja valstybės bei savivaldybių institucijų ir įstaigų veiksmus teikiant informaciją asmenims. Visuomenės informavimo įstatymas nustato viešosios informacijos rinkimo, rengimo, skelbimo ir platinimo tvarką, viešosios informacijos rengėjų, platintojų, jų dalyvių, žurnalistų bei jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę [65].

Nors visuomenės dalyvavimas yra pakankamai gerai reglamentuotas, vis dėlto plačioji visuomenė dar nėra gerai informuota aplinkos apsaugos klausimais ir yra palyginti pasyvi, kai priimami sprendimai, turintys įtakos aplinkai. Tai atskleidžia ir nagrinėjamas atliekų tvarkymo, rūšiavimo aspektas. Kai, lyginant su užsienio šalimis, Lietuvoje perdirbama tik menka susidariusių atliekų dalis.

Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimo sėkmė labai priklauso nuo to, kaip aplinkos formavimo ir apsaugos procese dalyvauja valstybės ir savivaldos institucijos, mokslo ir nevyriausybinės organizacijos, visuomenė. Todėl labai svarbu, kad ir įvairių sričių pareigūnai bei specialistai, ir visuomenė būtų pakankamai kompetentingi sprenddami konkrečius aplinkosaugos uždavinius.

Vertinant tai, labai svarbus vaidmuo tenka vienai pagrindinių institucijų, atsakingai už prieinamumą prie informacijos apie aplinką įgyvendinimą, Aplinkos ministerijai. Ji disponuoja didžiausiu informacijos apie aplinką kiekiu, atsako į visuomenės paklausimus, nuolat kaupia, sistemina ir skelbia informaciją apie aplinką. Be to, ministerija, įgyvendindama jos kompetencijai priskirtas funkcijas bei tarptautinius įsipareigojimus, vykdo visuomenės aplinkosauginį ugdymą ir švietimą.

Atsižvelgiant į nagrinėjamos problemos, atliekų rūšiavimo pasyvumą tiek privataus, tiek verslo atžvilgiu bei siekiant įgyvendinti aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi tikslus, visuomenės informavimas ir aplinkosauginis švietimas yra viena iš pagrindinių priemonių. O kas realiai paskatina visuomenės aplinkosauginį sąmoningumą? Tai atitinkamų institucijų viešieji ryšiai ir įvairių komunikacinių priemonių įgyvendinimas. Atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų įgyvendinime didžiausias vaidmuo tenka – Aplinkos ministerijai.

2.2 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos viešieji ryšiai

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija – pagrindinė specializuota vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti aplinkos valdymą Lietuvos Respublikoje. Aplinkos ministerija

dalyvauja formuojant aplinkos apsaugos, gamtos išteklių naudojimo, teritorijų planavimo ir kitų paslaugų valstybės politiką, koordinuoja jos įgyvendinimą, kontroliuoja ir reguliuoja aplinkai daromą poveikį, ūkio subjektus ir valstybines institucijas skatina rūpintis neigiamo poveikio aplinkai prevencija.

Aplinkos ministerijos vienas pagrindinių tikslų tobulinti darnaus vystymosi principais pagrįstą aplinkos teisinį reguliavimą ir koordinuoti jo įgyvendinimą, siekiant užtikrinti žmogaus teisę gyventi jo sveikatai ir gerovei palankioje aplinkoje. Kiekvienais metais ministerija tvirtina veiklos prioritetus, atsižvelgdama į pagrindines problemas, interesus, atnaujintos ES darnaus vystymosi strategijos prioritetus, kitų programinių dokumentų nuostatas. Ir šiais metais pagrindinis Lietuvos darnaus vystymosi siekis išlieka tas pats – suderinti aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi interesus, užtikrinti švarią ir sveiką aplinką, efektyvų gamtos išteklių naudojimą, visuotinę ekonominę visuomenės gerovę, stiprias socialines garantijas ir per strategijos įgyvendinimo laikotarpį (iki 2020 metų) pagal ekonominius, socialinius ir gamtos išteklių naudojimo efektyvumo rodiklius pasiekti ES valstybių vidurkį, o pagal aplinkos taršos rodiklius neviršyti ES leistinių normatyvų, įgyvendinti tarptautinių konvencijų, ribojančių aplinkos taršą ir poveikį pasaulio klimatui, reikalavimus [73].

Remiantis tuo, visuomenės informavimas ir aplinkosauginis švietimas yra viena iš pagrindinių priemonių siekiant įgyvendinti aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi tikslus. Tai įvardijama ir Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje, Nacionalinėje darnaus vystymosi švietimo 2007 – 2015 metų programoje ir kituose šalies strateginiuose dokumentuose.

Aplinkos ministerija siekia, kad visuomenė turėtų žinių, patirties ir įgūdžių darnaus vystymosi uždaviniams įgyvendinti, kad būtų formuojamas palankus aplinkai visuomenės gyvenimo būdas bei tobulinamas informavimas aplinkosaugos klausimais, kad gyventojai aktyviau dalyvautų priimant aplinkosaugos sprendimus ir juos įgyvendinant. Atsižvelgiant į tai, aplinkosauginis švietimas ir informavimas yra integruotas į teisės aktus, reglamentuojančius aplinkos apsaugą. Nagrinėtoje teisės į aplinkos informaciją dalyje, matyti, kad kuriama palanki teisinė bazė bei skatinama visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo plėtotė.

Aplinkos ministerijos Visuomenės informavimo ir viešųjų ryšių departamentas nuolat informuoja visuomenę apie ministerijos atliekamą darbą, aplinkos sektoriaus aktualijas ir problemas, pristato žiniasklaidai šio sektoriaus objektus. Visuomenei teikiama informacija, susijusi su aplinkos kokybės, gamtos išteklių, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės išsaugojimo priemonių įgyvendinimu, teritorijų planavimo bei būsto ir statybos klausimais. Tuo tikslu rengiami pranešimai žiniasklaidai, organizuojamos spaudos konferencijos. Informacija skelbiama ministerijos interneto tinklalapyje.

Aplinkos ministerija yra viena pagrindinių institucijų, atsakingų už prieinamumo prie informacijos apie aplinką įgyvendinimą – ji disponuoja didžiausiu informacijos apie aplinką kiekiu, atsako į visuomenės paklausimus, nuolat kaupia, sistemina ir skelbia informaciją apie aplinką. Be to, ministerija ir jai pavaldžios institucijos, įgyvendindamos jų kompetencijai priskirtas funkcijas bei tarptautinius įsipareigojimus, vykdo visuomenės aplinkosauginį ugdymą bei mokymą. Ministerija dažnai atsako ir už kitų Lietuvos valdžios institucijų, žinybų darbo koordinavimą aplinkosaugos ir aplinkosauginio švietimo srityje.

Apibendrintai galima sakyti, kad visuomenės informavimo skyrius formuoja bei įgyvendina visuomenės informavimo ir švietimo politiką ministerijos kompetencijai priskirtais klausimais, užtikrina informacijos apie aplinką sklaidą visuomenėje, rengia ir koordinuoja aplinkosauginio švietimo projektus. O aplinkosauginio visuomenės informavimo ir švietimo mastai remiasi žmonių, organizuojančių ir koordinuojančių šią veiklą, pajėgomis, valstybės skiriamomis lėšomis bei visuomenės aktyvumu.

Išskiriamos dvi pagrindinės aplinkosauginio visuomenės švietimo kryptys:

- vaikų ir jaunimo aplinkosauginis ugdymas;
- suaugusiųjų aplinkosauginis švietimas.

Šios švietimo kryptys įgyvendinamos naudojantis įvairiomis visuomenės informavimo priemonėmis: leidžiama padalomoji informacinė medžiaga (sklaidos kanalai – mokymo ir mokslo institucijos, kultūros įstaigos, savivaldybės, visuomeninės organizacijos ir pan.), rengiama ir skleidžiama ekologinio švietimo informacija:

- skirta plačiajai visuomenei – patraukli, greita informacija, naudojama kaip ekologinio švietimo priemonė (plakatai, vaizdo ir garso klipai). Šios informacijos sklaidos kanalai – visuomenės informavimo priemonės (TV, radijas, videoreklamos stendai), reklaminiai ekspoziciniai plotai;
- skirta suinteresuotajai visuomenei – informaciniai – pažintiniai leidiniai apie gamtą, saugomas rekreacines teritorijas, biologinę įvairovę, gamtos išteklius ir pan.; populiarī literatūra apie aplinkos būklę Lietuvoje, jos pokyčius, tendencijas, aplinkosaugos prioritetus ir pan.; ataskaitos visuomenei apie aplinkos apsaugos institucijų veiklą, ateities perspektyvas ir pan. Šios informacijos sklaidos kanalai – bibliotekų fondai, interneto skaitykla, CD.

Kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis, mokymo, ugdymo, kultūros institucijomis įgyvendinami ekologinio švietimo projektai, siekiant paskatinti visuomenę ne tik daugiau domėtis aplinkos ir gamtos apsauga, bet ir pačiai dalyvauti projektuose, kurie ugdo ekologinę savimone, palankų aplinkai gyvenimo būdą. Tai įvairaus pobūdžio ekologinio švietimo projektai – meniniai (skatinantys kūrybinėmis priemonėmis atspindėti požiūrį į aplinką), edukaciniai (mokomieji-

pažintiniai), ekologiniai (praktinės aplinkosaugos projektai), gamtamoksliniai (mokslinio tyrimo projektai, konkursai), gamtotyriniai (ekožygiai) ir pan. Organizuojamos aplinkosaugos akcijos, siekiant įtraukti visuomenę į aplinkos apsaugos politikos formavimą bei sprendimų priėmimą: prevencinės ekologinės akcijos, skirtos užkirsti kelią gamtosaugos pažeidimams, pvz., pavasariniam žolės deginimui, ražienų deginimui rudenėjant, arba atkreipti dėmesį į aplinkos apsaugą - tradicinės, minėtinioms dienoms (Pasaulinei aplinkos apsaugos dienai, Pasaulinei žemės dienai) skirtos akcijos; „žaliosios akcijos“, populiarinančios pažangius aplinkosaugos procesus (pvz., Europos judrioji savaitė bei akcija „Mieste be savo automobilio“, propaguojančios alternatyvias ekologiškai švarias transporto priemones bei atkreipiančios dėmesį į neigiamą transporto poveikį aplinkai; atliekų tvarkymą bei rūšiavimą propaguojančios akcijos bei aplinkos tvarkymo talkos ir pan.) [63], [67].

Piliečių sąmoningumas bei suinteresuotumas pasinaudoti savo teisėmis, realus žmonių dalyvavimas aplinkosaugoje yra esminės sąlygos, sudarančios prielaidas Lietuvos visuomenei aktyviai įsitraukti į aplinkos apsaugos politikos formavimą. Vis dėlto praktika rodo, kad piliečiams dažnai stinga įgūdžių, poreikio sekti informacijos apie aplinką bei sprendimų raidą.

Kalbant apie atliekų tvarkymą, tai buitinių atliekų rūpesčiai tampa neišvengiamu iššūkiu kiekvienai vartotojiškai visuomenei ir reikalauja vienaip ar kitaip į jį atsakyti. Kiekviena technologinė infrastruktūra, šiuo atveju atliekų tvarkymo, turi ir savo dalyvį, todėl aktyvus visuomenės dalyvavimas, visuomenės narių informuotumas, tinkamas elgesys garantuoja sėkmingą daugelio buitinių atliekų tvarkymo uždavinių sprendimą.

Siekiant užtikrinti, kad visuomenė, verslo, pilietinės institucijos aktyviai dalyvautų formuojant aplinkosaugos politiką ir priimant sprendimus, viena svarbiausių priemonių – kuo plačiau ir intensyviau skleisti informaciją, naudojant patrauklias ir skatinančias pilietinę iniciatyvą priemones.

2.2.1 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvos

Siekiant įgyvendinti Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme ir Valstybiniame strateginiame atliekų tvarkymo plane bei Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatytus uždavinius ir tikslus (iki 2013 m. 50 proc. perdirbamų atliekų), Aplinkos ministerija siekia suteikti visuomenei kuo išsamesnę informaciją apie atliekų tvarkymą, plėtoti ekologinį švietimą.

Atsižvelgiant į atliekų infrastruktūros paslaugų plėtrą ir ES duotus pažadus, Aplinkos ministerija kartu su savivaldybės plėtoja atliekų rūšiavimo sistemą. Pagal Lietuvoje galiojančių teisės aktų reikalavimus savivaldybės privalo užtikrinti komunalinių atliekų tvarkymo paslaugas

(įskaitant ir atliekų rūšiavimo priemonių užtikrinimą) teikimą visiems savivaldybės teritorijos gyventojams. Ir nors situacija vykdant šią pareigą atskirose savivaldybėse skirtinga, tačiau atliekų rūšiavimo paslaugos pasiūlos plėtra vykdoma ir vis daugiau gyventojų turi galimybę rūšiuoti antrines žaliavas (2008 – 2009 m. duomenimis 87,22 proc.).

Visuomenės švietimas ir skatinimas rūšiuoti atliekas (prasidėjęs nuo 2006 m.), siekiant kuo daugiau jų perdirbti ir kuo mažiau išvežti į sąvartynus, jau duoda vaisių – gyventojų sąmojingumas po truputį auga ir jie nusiteikę antrines žaliavas mesti į specialius konteinerius. Deja, žmonės pagrįstai piktinasi, kad trūksta antrinių žaliavų surinkimui skirtų konteinerių, iki jau įrengtų konteinerių aikštelių tenka gerokai paėjęti, o jose pastatyti konteineriai dažnai būna perpildyti (pvz., žvelgiant į Vilniaus miegamųjų mikrorajonų atliekų surinkimo konteinerius). Kas skatintų tiek ministeriją, tiek savivaldybes greičiau vykdyti atliekų rūšiavimo paslaugos plėtrą.

Nors po truputį atsiranda atliekų rūšiavimo entuziastų, vis dėlto, atsižvelgiant į mažą perdirbti tinkamų surinktų atliekų kiekį, tyrimus aplinkosaugos srityje, galima pritarti vyraujančiai nuomonei, kad atliekų rūšiavimą trikdo žinių spragos, informacijos kaip reikia tinkamai rūšiuoti atliekas trūkumas bei nepakankama motyvacija, kodėl tai turėtų daryti (atliekų tvarkymo infrastruktūros trūkumas, pavyzdžiui, viena iš galimų priemonių – atsiskaitymas už paslaugas pagal faktiškai išvežtų į sąvartyną atliekų tūrį, kai atliekų turėtojai atskiria antrines žaliavas, kurios tvarkomos nemokamai). Atsižvelgiant į tai, pareigą kelti visuomenės sąmoningumą ir suteikti visuomenei visą reikiamą informaciją atliekų tvarkymo klausimais turėtų visi šią sistemą kuriantys, organizuojantys, įgyvendinantys ir prižiūrintys subjektai – Aplinkos ministerija, savivaldybės, atliekų tvarkytojai, gamintojai ir importuotojai, atsakingi už išleidžiamų į vidaus rinką savo gaminių ir pakuočių atliekų tvarkymą.

Remiantis tuo, kad Aplinkos ministerija yra pagrindinė vykdomoji aplinkos apsaugos institucija ir jos veiklos poveikį, siekiant tinkamai ir efektyviai organizuoti atliekų tvarkymą bei įtraukti visuomenės dalyvavimą, nagrinėjamos ministerijos komunikacinės iniciatyvos, skatinančios buitinių atliekų rūšiavimą.

Aplinkos ministerija komunikacinės iniciatyvas atliekų rūšiavimo skatinimo tematika pradėjo vykdyti nuo 2006 metų. Visų vykdytų visuomenės aplinkosauginio švietimo priemonių pagrindinis tikslas – suteikti bendrą informaciją apie atliekų rūšiavimo naudą tausojant gamtos išteklius, saugant aplinką ir žmonių sveikatą. 2009 metais buvo vykdytas labiausiai į buitinių atliekų rūšiavimo skatinimą orientuotas projektas „Aš – žalias“, kuriuo buvo siekiama ugdyti visuomenės sąmoningumą, skatinti būti aktyviais atliekų tvarkymo sistemos dalyviais, siekiant užtikrinti Lietuvos darnaus vystymosi prioritetus – gamtos išteklių naudojimo efektyvumo didinimą, atliekų mažinimą, jų racionalų tvarkymą ir pakartotinį naudojimą [63].

Siekiant apžvelgti ir įvertinti šias iniciatyvas, buvo kreiptasi į Aplinkos ministerijos Visuomenės informavimo ir viešųjų ryšių departamentą. Deja, duomenys apie vykdytas kampanijas, jų programas ar efektyvumą nekaupiami.

Pateiktos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvos 2006 – 2010 metais surinktos iš Visuomenės informavimo ir viešųjų ryšių departamento sąskaitų ir planų archyvo, ieškota internete, surinkta informacija patikslinta su šio skyriaus vyriausiąja specialiste Rasa Grušelionyte. Renkant informaciją apie Aplinkos ministerijos vykdytas atliekų rūšiavimo skatinimo, švietimo atliekų rūšiavimo klausimais iniciatyvas, siekta surinkti informaciją tokiais pjūviais: iniciatyvos (ar projekto) pavadinimas, iniciatyvos paskirtis, siekiai, komunikacijos priemonės. Surinkta informacija pateikiama chronologine seka (tai leidžia vertinti Aplinkos ministerijos aktyvumą šioje srityje). Svarbu paminėti, kad Aplinkos ministerija tik inicijuoja projektus ir juos tvirtina, visus juos praktiškai vykdo užsakytos įmonės, ryšių su visuomene agentūros.

Aplinkos ministerijos atliekų tvarkymo ir rūšiavimo iniciatyvos:

2006 metai:

Įgyvendintas projektas „Visuomenės švietimas atliekų surinkimo, rūšiavimo, perdirbimo, šalinimo klausimais“. Švietimo priemonės buvo nukreiptos į 3 srautų atliekų tvarkymą: pakuočių, automobilių teršalų, gyvsidabrio lempų bei elektronikos.

Komunikacija:

- Sukurti bei ištransliuoti per BTV ir LTV bei „5 kanalas“ ir „Balticum TV“ 3 vaizdo klipai;
- Sukurti ir transliuoti radijo stotyse „Pūkas“ ir LR1 3 audio klipai;
- Sukurti 3 pavadinimų spaudos ir lauko reklamos maketai (4 priedas). Lauko reklama eksponuota Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje 3 savaites 600 vietų. Spaudos maketai publikuoti „Lietuvos žiniuose“, „Respublikoje“, „Plungės žinios“, „Rietavo žemė“, „Rinkos aikštė“, „Utenos apskrities žinios“, „Ukmergės žinios“.
- Parengta ir išspausdinta straipsnių „Lietuvos žiniuose“, „Respublikoje“, „Plungės žinios“, „Rietavo žemė“, „Rinkos aikštė“, „Utenos apskrities žinios“, „Ukmergės žinios“, „Mūsų žodis“, „Būdas žemaičių“, „Biržiečių žodis“. Iš viso – 30 publikacijų.
- Sukurti bei išspausdinti leidiniai – lankstinukai, skrajutės, lipdukai (4 priedas). Spaudiniai padalinti akcijų metu, išdalinti Aplinkos ministerijos regionų aplinkos apsaugos departamentams.
- Parengtas ir administruotas interneto svetainė: <http://atliekos.am.lt>
- Surengtos 3 akcijos Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, skirtos jaunimui, vykdomos kartu su atliekų perdirbėjais. Akcijų tikslas – jaunimui priimtina forma, pasitelkiant daiktines ir

vaizdo instaliacijas, perteikti atliekų perdirbimo problemas, skatinti rūpintis aplinka ir teisingai rūšiuoti atliekas. Apie akcijas skelbė žiniasklaidos priemonės.

2007 metai:

Ministerija įgyvendino keletą visuomenės švietimo projektų:

1. TV siužetai. Per Lietuvos televizijos (LTV) 1-osios programos kanalą transliuojamas ciklas siužetų apie atliekų tvarkymą, rūšiavimą, šalinimą, perdirbimą, atliekų tvarkymo naudą. 20 siužetų po 1,5 – 3 min.

Siužetų temos: stiklo taros užstato sistema; baterijos – pavojinga aplinkai; atliekų rūšiavimas – apie raginimą gyventojams rūšiuoti atliekas, iš kurių gali būti pagaminta antrinės žaliavos ir mažiau teršiama aplinka; sąvartynai – apie esančių Lietuvos sąvartynų būklę ir naujus projektus; popieriaus atliekų rūšiavimą; stiklo rūšiavimą ir kt.

2. Publicistinių televizijos siužetų ciklo „Tarp nieko ir visko“ aplinkosaugos, atliekų tvarkymo, rūšiavimo, šalinimo, perdirbimo klausimais sukūrimas ir transliavimas Baltijos televizijos (BTV) kanalu. Sukurta ir pratransliuota 10 siužetų ne mažesnės kaip 5-10 min. trukmės; transliavimo dažnis – ne rečiau kaip 1 kartas per mėnesį, laikas – 17-23 val.
3. Vaizdo ir audioklipai bei spaudos maketai apie pakuočių, automobilių teršalų bei gyvsidabrio lempų, įskaitant elektroninę įrangą, tvarkymą.

Komunikacija:

- Transliuoti 45 sek. vaizdo klipai Lietuvos televizijos (LTV) 1-ojo kanalo ir Baltijos televizijos programose: kiekvieno pavadinimo vaizdo klipo – po 50 kartų (viso – po 150 transliacijų kiekvienos TV programoje, iš viso: 300 transliacijų). Transliavimo laikas – 19-22 val.; dažnis – kiekvieno pavadinimo vaizdo klipo transliavimas po 1 kartą per dieną.
 - Transliuoti iki 1 min. audioklipai Žinių radijo ir „M1 Plus“ radijo programose: kiekvieno pavadinimo audioklipo – po 50 kartų (viso – po 150 transliacijų kiekvieno radijo programoje, iš viso: 300 transliacijų). Transliavimo laikas – 6-9 val.; dažnis - kiekvieno pavadinimo audioklipo po 1 kartą per dieną.
 - Publikuoti ne mažesni kaip 590 kv.cm spaudos maketai 1 kartą per savaitę dienraščiuose „Lietuvos žinios“ ir „L.T.“: kiekvieno pavadinimo spaudos maketo – po 30 kartų kiekviename leidinyje, iš viso – 180 kartų.
4. Dienraščiuose „Lietuvos rytas“ ir „Panevėžio rytas“ parengta ir išspausdinta publikacijų su iliustracijomis ciklas (bendra apimtis – 10 laikraščio formato puslapių) aplinkosaugos bei atliekų tvarkymo klausimais. Publikavimo dažnis – po 1 publikaciją ne rečiau kaip 1 kartą per mėnesį.

„Lietuvos ryte“ ir „Panevėžio ryte“ publikuoti straipsniai temomis: Perdirbamos atliekos – mažiau sąvartynų; Šiukšlės - į sąvartynus ar perdirbimui; Mokesčio už aplinkos teršimą panaudojimas - valdžios ir verslo rūpestis; Stiklas – rūšiuoti arba panaudoti dar kartą; Kodėl popierių verta rūšiuoti; Baterijas perdirbant taupomi ištekliai; Šiukšles išmetame gamtoje – kenkiame patys sau; Vienintelė vieta atliekoms – sąvartynas; Savivaldybių pareiga – užtikrinti galimybę rūšiuoti atliekas ir kt.

5. Radijo siužetų ciklo atliekų tvarkymo, rūšiavimo, šalinimo, perdirbimo klausimais sukūrimas ir transliavimas „Žinių radijo“ programose. 20 informacinių radijo siužetų (trukmė 2-5 min.) transliavimas ne rečiau kaip 1 kartą per 2 savaites 6 - 9 val. 10 publicistinių radijo siužetų (trukmė 10 min.) transliavimas ne rečiau kaip 1 kartą per 2 savaites 9 - 16 val.

6. Viešųjų ryšių paslaugos organizuojant informacinę kampaniją atliekų tvarkymo klausimais.

Komunikacija:

- Vizualinės informacijos (plakatu) viešosiose erdvėse atliekų tvarkymo klausimais parengimas bei atlikimas.

Plakatu tematika – atliekų tvarkymas. Spalvoti plakatai eksponuoti lauko reklamos stenduose Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje. Eksponavimo laikas – 3 savaitės.

- Interneto svetainės <http://atliekos.am.lt> informacijos administravimas – informacija atnaujinama, papildoma, įskaitant ir vaizdinę; Informacijos pobūdis – teisės aktai atliekų tvarkymo klausimais, kontaktinė informacija, aktualijos, įvykiai, vaizdinė medžiaga.

Rubrikos vaikams sukūrimas ir palaikymas. Kūrybinio konkurso vaikams organizavimas ir įgyvendinimas - 2007 m. kovo 1 d. - balandžio 30 d. Komisija, kurioje dalyvavo organizatorių, ministerijos atstovai, dailininkas, išrinkta 10 gražiausių, geriausiai temą atspindinčių piešinių. Išrinktų darbų autoriams įteiktos aplinkos ministro padėkos bei suvenyrai minint Pasaulinę Aplinkos apsaugos dieną.

- Parengtos ir išspausdintos 3 pavadinimų pakuotės – popieriaus, plastiko ir metalo bei stiklo atliekų tvarkymo tema skrajutės (1 500 000 vnt.), kurios išplatintos gyventojams į pašto dėžutes Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Alytuje, Marijampolėje, Utenoje. Parengtos ir išleistos spalvinimo knygelės vaikams atliekų tvarkymo, rūšiavimo, šalinimo ir perdirbimo klausimais „Piešiu ir mokausi tvarkyti atliekas“.

- Surengtos 3 viešosios akcijos Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, raginančios visuomenę rūšiuoti atliekas spalio mėn.

Vilniuje – Salomėjos Nėries gimnazijos moksleiviai įgyvendino projektą „Aš myliu švarų miestą, tvarkyk ir rūšiuok atliekas ir tu“. Buvo surengta praktinė-parodomoji atliekų rinkimo ir rūšiavimo akcija, kurios metu mokiniai kaupė, rūšiavo atliekas, iš jų gamino skulptūras, kurias eksponavo mokyklos kieme, buvo išrinktas ir apdovanotas įdomiausias skulptūros autorius. Buvo vykdoma praeivių apklausa, eksponuojami vaikų piešinių konkursai. Organizuotas visuomenės informavimas: informacija išplatinta aplinkosaugos institucijoms, savivaldybei, atliekų surinkimą ir perdirbimą vykdančioms įmonėms, parengti ir išplatinti pranešimai spaudai. Akcijos metu buvo išplatinta 40 000 vnt. spalvinimo knygelėlių „Piešiu ir mokausi tvarkyti atliekas“.

Kaune – organizuotas aplinkosauginis renginys „Išvalykime Pažaislį“, kurio metu akcijos dalyviai – organizatoriai, Lietuvos žaliųjų judėjimas, savivaldybės atstovai, moksleiviai rinko šiukšles ir tvarkė Pažaislio parką. Iš viso surinkta 100 maišų šiukšlių, iš kurių sukurtos ir demonstruojamos skulptūros su užrašu „Kaunieti – aš tavo vaikas“. Renginį aprašė vietinė žiniasklaida. Akcijos metu buvo išplatinta 20 000 vnt. spalvinimo knygelėlių „Piešiu ir mokausi tvarkyti atliekas“.

Klaipėdoje – dalyvaujant Klaipėdos jaunimo sveikatos centrui „Bendraamžiai“, savivaldybės atstovams, Girulių ir Melnragės seniūnijai, įvairių mokymo įstaigų atstovams ir mokiniams, studentui ekologiniui klubui „Žvejonė“ įgyvendintas aplinkosauginis projektas „Už švarią ir jaukią Klaipėdą“. Akcija truko 5 dienas, kurios metu visuomenei įvairiomis viešomis akcijomis buvo akcentuojama atliekų rūšiavimo būtinybė, vyko konkursai, tvarkymo akcijos, koncertai ir pan. Apie akcijos renginius informavo vietinės žiniasklaidos priemonės. Buvo išplatinta 40 000 vnt. spalvinimo knygelėlių „Piešiu ir mokausi tvarkyti atliekas“.

2008 metai:

Įgyvendinti keli visuomenės švietimo projektai:

1. TV ir radijo laidos:

- Lietuvos televizijos 1-uoju kanalu transliuoti vaizdo siužetai ekologinės laidos metu (21 siužetas, trukmė 7-10 min.) apie atliekų tvarkymą, rūšiavimą, šalinimą, perdirbimą, atliekų tvarkymo naudą.
- TV laidų gaminių ir pakuotės atliekų tvarkymo tematika kūrimas ir transliavimas (42 laidos po 10 min.) BTV eterije.

- TV ir radijo laidų ciklo apmokestinamųjų gaminių ir pakuotės atliekų tvarkymo tematika sukūrimas ir transliavimas (16 TV laidų, trukmė 10 min., transliuota LRT 1-ojoje programoje; 12 radijo laidų, trukmė 40 min., transliuota „Žinių radijuje“).
 - TV laidų „Bus švariau“ atliekų tvarkymo tematika sukūrimas ir transliavimas (39 laidos, trukmė 10 min.) LNK eterijoje.
 - TV laidų „Ratu“ atliekų tvarkymo tematika sukūrimas ir transliavimas (32 laidos, trukmė 10 min.) BTV eterijoje.
2. Visuomenės informavimo ir švietimo kampanija atliekų tvarkymo klausimais. Informacinės kampanijos atliekų rūšiavimo ir perdirbimo klausimais „Jaunimo informavimo linija“ parengimas ir organizavimas:
- Muzikos ir meno renginio organizavimas 2008 m. spalio mėn. Tymo kvartale (4 dienų renginys, kurio užduotis – skatinti dalyvių ekologišką elgseną, palankų aplinkai gyvenimo būdą; organizuotos kūrybinės dirbtuvės, kurių metu iš atliekų dalyviai gamino dirbinius, krėslų iš panaudotų padangų gamyba ir gamybos proceso demonstravimas; koncertas; maišelių iš antrinio popieriaus pagaminimas ir platinimas; rūšiavimo konteinerių renginio metu pastatymas.
 - Viešosios informacinės kampanijos „Keisk įpročius“ žiniasklaidoje parengimas ir pravedimas (keturiuose interneto portaluose išplatinta 6 temų informacija apie ekologišką elgseną; trijų vaizdo klipų (5 sek. trukmės) sukūrimas ir transliavimas TV eterijoje (300 kartų) bei kino teatre (50 kartų); 3 garso klipų (10 sek.) sukūrimas ir transliavimas 3 radijo stotyse; publikacijų sukūrimas ir publikavimas jaunimui skirtose spaudoje (13 vnt.).
 - Visuomenės švietimo ir informavimo projektų vykdymas 10 - tyje Lietuvos apskričių. Viešosios akcijos, renginiai ir konkursai mokyklose, straipsniai spaudoje, radijo ir TV laidos, informacija internete, demonstracinė reklama.

2009 metai:

Aplinkos ministerija tęsė ciklą TV laidos „Ratu“ atliekų tvarkymo tematika bei LTV laidą „Gamtos patruliai“, kurioje buvo rodomi 3 – 5 min. siužetai atliekų tvarkymo rūšiavimo temomis.

2009 metais Aplinkos ministerija inicijavo vieną ryškiausių ir plačiausiai nušviestą kampaniją „Aš – žalias“, skatinusį rūšiuoti buitines atliekas ir įskiepyti ekologinius gyvenimo įpročius (5priedas).

Kampanija „Aš – žalias“

Kodėl „Aš – žalias“? Toks pavadinimas pasirinktas siekiant, kad žmonės prisiimtų asmeninę atsakomybę. Žmonės, kurie suvokia, kad tik būdami „žali“, „žaliai“ mąstydami, „žaliai“

žvelgdami į gamtos išteklius, atliekas, pagaliau, į pačią Lietuvą, kuri daugumoje įvaizdinių formų vaizduojama taip pat žalia spalva, gali jaustis padarę viską, kad jų šalis, jų miestas, kiemas ir aplink juos kuriama erdvė išliks žalia ir ateityje. Sakinys „Aš esu žalias“ reiškia prisipažinimą, kad aš esu neabejingas gamtai ir jos ištekliams.

Atsižvelgiant, kad projektas atitiktų Lietuvos darnaus vystymosi prioritetus – padėtų efektyviau naudoti gamtos išteklius, mažinti atliekas, jas racionaliai tvarkyti ir naudoti pakartotinai, tikslingai buvo pasirinkta pasiekti atitinkamas auditorijas:

- Lietuvos gyventojai (suaugę, jaunimas, vaikai);
- verslo įmonės;
- gamintojai ir importuotojai;
- savivaldybės ir kitos suinteresuotos institucijos;
- atliekų tvarkymo įmonės (surinkėjai, perdirbėjai);
- žiniasklaida.

Kiekvienai tikslinei auditorijai išskirti atitinkami uždaviniai:

Šalies gyventojams:

- supažindinti su atliekų tvarkymu jau mokyklinio amžiaus vaikus, skatinti juos tausoti gamtą, mažinti atliekas ir jas rūšiuoti;
- didinti žmonių sąmoningumą, poreikį gyventi švarioje, estetiškoje, ekologiškoje aplinkoje, kurią nebūtų gėda palikti ateities kartoms; skatinti asmeninę kiekvieno atsakomybę už atliekas, jų rūšiavimą ir tvarkymą;
- raginti šalies gyventojus keisti kasdienes įpročius tvarkant atliekas namuose, darbe, kelionėse, gamtoje; ugdyti įprotį nešiukšlinti, vengti atliekų, jas rūšiuoti, žinant, jog išrūšiuotos atliekos bus perdirbtos ir panaudotos dar kartą;
- informuoti gyventojus, kaip reikia tinkamai rūšiuoti atliekas, sužadinti visuomenės iniciatyvumą ir bendradarbiavimą su vietine valdžia, siekiant tinkamai organizuoti antrinių žaliavų surinkimą.

Verslo įmonėms:

- skatinti darbuotojus rūpintis aplinkosauga – nuo atliekų rūšiavimo ir atliekų mažinimo darbo vietose iki visą bendrovę apimančių aplinkosauginių akcijų inicijavimo.

Gamintojams ir importuotojams:

- skatinti atsakomybę už šalies vidaus rinkai pristatomų gaminių ir pakuočių atliekų tvarkymą.

Savivaldybėms ir kitoms suinteresuotoms institucijoms (apskričių, regioniniams atliekų tvarkymo centrams):

- raginti užtikrinti efektyvesnę atliekų tvarkymo sistemos funkcionavimą: surinkimą ir tvarkymą bei vykdyti savivaldybių prievolę, užtikrinančią atliekų rūšiavimo galimybes visiems komunalinių atliekų turėtojams.

Atliekų tvarkytojams – surinkėjams bei perdirbėjams:

- skatinti tinkamai atlikti savo pareigas ir laiku išvežti atliekas iš gyvenamųjų rajonų bei informuoti apie naujausias pasaulines perdirbimo ir pakartotinio panaudojimo galimybes.

Žiniasklaidai:

- formuoti skaitytojų nuomonę gamtos apsaugos, ekologijos, „žaliojo“ gyvenimo būdo temomis bei mokyti ir skatinti šalies gyventojus rūšiuoti atliekas.

Projektui vystyti buvo pasirinkti tokie įgyvendinimo etapai:

- Žaliųjų metų paskelbimas, kurių tikslas - atkreipti visų tikslinių auditorijų dėmesį į atliekų rūšiavimo, mažinimo, perdirbimo problemas, jas suaktualinant visai visuomenei bei parodyti Aplinkos ministerijos iniciatyvą suvienyti įvairias su atliekų tvarkymu ir rūšiavimu susijusias akcijas bei paversti jas kryptingu judėjimu, trukusiu beveik metus. Šiam tikslui buvo surengta speciali žalioji konferencija, kurioje buvo pristatytas metų devizas „Aš – žalias“.
- Žalioji turas po Lietuvą - viena iš svarbiausių ir plačiausią geografiją turėjusi judėjimo „Aš – žalias“ akcijų. Turą sudarė dvi pagrindinės dalys: turas po mokyklas ir turas regionuose. Turo regionuose tikslas buvo tiesiogiai pateikti judėjimo „Aš - žalias“ idėjas kiek įmanoma didesnei visuomenės daliai visuose Lietuvos regionuose bei mokyti ir skatinti Lietuvos gyventojus propaguoti „žaliąjį“ gyvenimo būdą bei rūšiuoti atliekas (buvo aplankyta per 60 savivaldybių, kviečiama pasirašyti Žaliąją deklaraciją, atsakyti į viktorinos klausimus apie atliekų rūšiavimą ir gauti prizus: marškinėlius, ženkliukus, stalo žaidimus, lipdukus, balionus, lankstinukus ir t.t. Turo po mokyklas metu siekiama įtraukti į judėjimą kuo daugiau vaikų visoje Lietuvoje, supažindinti juos su atliekų tvarkymu ir rūšiavimu, pateikti reikalingą praktinę informaciją; per vaikus pasiekti šeimas ir perduoti aplinkosaugos idėjas dar platesnei visuomenės daliai, o atliekų rūšiavimą – būtinu ritualu ir kiekvienos šeimos kasdienybe (mokyklose rengtos teatralizuotos pamokos, parodytas 71 edukacinis spektaklis, išdalinta 50 tūkst. edukacinių stalo žaidimų atliekų rūšiavimo tema).
- Žaliosios mokyklų, savivaldybių, įmonių, žurnalistų rinkimai
Norint pasiekti kuo daugiau tikslinių auditorijų ir padidinti tiesioginį mokyklų, savivaldybių, verslo bendrovių ir žurnalistų suinteresuotumą buvo organizuojami konkursai įvairioms

tikslinėms grupėms. Šių rinkimų tikslas įvertinimais ir prizais padidinti įvairių tikslinių grupių motyvaciją domėtis aplinkos apsauga ir šiukšlių rūšiavimu, kiekvieną prisidėti prie šio kilnaus tikslo. Konkursai: „*Žaliausia verslo įmonė*“ (siekiama įvertinti ir paskatinti Lietuvos verslininkų aplinkosaugos iniciatyvas), „*Žaliausia mokykla*“ (siekiama paskatinti moksleivius įsijungti į praktinę aplinkos apsaugos veiklą – švarinti savo aplinką, rūšiuoti atliekas ir propaguoti žaliąsias idėjas), „*Žaliausias žurnalistas*“ (siekiama paskatinti žiniasklaidą įsijungti į žaliojo judėjimo viešinimą – informuoti apie aplinkos tvarkymą, būtinybę rūšiuoti atliekas, mažinti taršą, tausoti gamtos išteklius ir propaguoti aplinkosaugos idėjas), „*Žaliausia savivaldybė*“ (siekiama plėsti rūšiuojamų atliekų surinkimo infrastruktūrą, tokiu būdu sudarant gyventojams geresnes sąlygas rūšiuoti atliekas ir didinti atskirų atliekų srautų perdirbimo ir kitokio panaudojimo rodiklius).

- Žalieji apdovanojimai – baigiamasis renginys, vainikavęs visus metu trukusio judėjimo „Aš – žalias“ iniciatyvas, kurio metu apdovanoti konkursų laimėtojai, įvertintas ir apibendrintas vykdytas projektas, susumuoti pasiekti rezultatai. Iškilmingo renginio metu aplinkos viceministras Aleksandras Spruogis apdovanojo konkursų „*Žaliausia verslo įmonė*“, „*Žaliausia savivaldybė*“, „*Žaliausia mokykla*“ ir „*Žaliausias žurnalistas*“ laureatus.

Žaliausia verslo įmone pripažinta AB „TEO LT“, konkursui pristačiusi ilgalaikę iniciatyvą „Tausok ir keiskis“. Tai projektas, skatinantis darbuotojus labiau rūpintis aplinka ir tausoti išteklius tiek darbe, tiek namuose, įtraukiant ir šeimos narius. Visoje Lietuvoje esančiuose bendrovės pastatuose įrengta atliekų rūšiavimo sistema. Bendrovė aplinkosaugos idėjas skleidžia ir įmonės išorėje. Daugelyje TEO klientų aptarnavimo salonų įrengti konteineriai baterijoms ir akumuliatoriams surinkti. Antrosios vietos nugalėtojais tapo UAB „Fermentas“, trečioji vieta skirta „Reval Hotels“ Lietuva.

Žaliausia pripažinta Šiaulių Rėkyvos pagrindinė mokykla aštuonerius metus propaguojanti aplinkosaugos idėjas. Kiekvienais metais mokykla įgyvendina po vieną ilgalaikį gamtosaugos projektą, tuo pat metu organizuojama daug papildomų aplinkosauginių veiklų. Antroji ir trečioji vietos skirtos atitinkamai Joniškio jaunimo ir suaugusiųjų mokyklai ir Kauno mechanikos mokyklai.

Žaliausia žurnaliste išrinkta žurnalo „Mano ūkis“ aplinkosaugos temų redaktorė Julija Petrošiūtė nuolat rengianti straipsnius aktualiomis aplinkosaugos temomis. Antroji vieta skirta Alytaus radijo vyr. redaktorei V. R. Grišmanauskienei, trečioji - laikraščio „Telšių žinios“ korespondentei S. Sadonytei.

„Žaliausios savivaldybės“ konkurse dalyvavo daugiau nei pusė Lietuvos savivaldybių, tačiau prizinių vietų šiame konkurse nutarta neskirti. Nuspręsta, jog nei viena iš jų neatitinka

visų būtinų kriterijų, kad galėtų būti paskelbta žaliausia. Tačiau įsteigti paskatinamieji apdovanojimai trims savivaldybėms, kurių pastangos kuriant atliekų rūšiavimo infrastruktūrą, šviečiant visuomenę ir skatinant rūšiuoti atliekas yra didžiausios. Jie paskirti Neringos, Druskininkų ir Panevėžio savivaldybėms. Baigiamojo renginio metu ministerijos atstovams buvo perduota daugiau kaip 24 tūkst. Lietuvos gyventojų pasirašyta „Žalioji deklaracija“.

Svarbiausios projekto komunikacijos priemonės:

- *Žalioji deklaracija* - visi norintieji Žaliaisiais metais buvo kviečiami pasirašyti Žaliąją deklaraciją – dokumentą, kuriame asmeniškai įsipareigojama prisidėti prie aplinkos saugojimo, atliekų rūšiavimo bei kviečiama paskatinti taip elgtis ir kitus.
- *Nuolatinė informacinė – reklaminė kampanija žiniasklaidoje*. Kadangi judėjimas „Aš – žalias“ turėjo pasiekti kuo didesnę auditoriją, tad jo populiarinimui buvo naudojamos pačios įvairiausios komunikacijos priemonės. Vykdyta informacinė kampanija žiniasklaidoje, transliuoti vaizdo klipai, naudojant reklamos priemones ne tik informuota visuomenė apie vykdomą judėjimą, bet ir paskatinta aktyviau dalyvauti vykdomose akcijose ir renginiuose.

2010 metai:

Šiais metais dar nesuplanuoti nauji projektai, deja, nebetęsiamos ir TV laidos. Projekto „Aš - žalias“ informacinė svetainė taip pat uždaryta, nesant tikslo jos toliau viešinti (nors neveikianti svetainės nuoroda lig šiol patalpinta ministerijos puslapyje).

Nauji projektai ir kampanijos planuojamos įgyvendinti rugsėjo mėnesį.

Analizuojant surinktą informaciją, pastebima, kad Aplinkos ministerija inicijavo įvairius projektus, kurių pagrindinis siekis – užkirsti kelią antrinių žaliavų švaistymui ir skatinti jas rūšiuoti.

Vertinant 2006 metų iniciatyvas, galima pastebėti, kad naudojamosi įvairiomis komunikacinėmis priemonėmis, kurti vaizdo bei garso klipai, straipsniai, naudoti lauko maketai, sukurti lankstinukai, skrajutes, interneto svetainė, rengtos viešosios akcijos. Švietimo priemonės nukreiptos į pakuočių, automobilių teršalų, gyvsidabrio lempų bei elektronikos atliekų tvarkymą. Kampanijos rengtos bendrai, neišskiriant tikslinių auditorijų.

2007 metais komunikacinė veikla vykdyta pakankamai plačiai. Atsiranda TV siužetai, publicistinių laidų ciklai, audioklipai bei siužetai atliekų tvarkymo ir rūšiavimo klausimais populiariose radijo stotyse, straipsniai pagrindiniuose Lietuvos dienraščiuose, plakatai, lankstinukai, parengtos ir išleistos knygelės vaikams, surengtos viešosios akcijos Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, tęsiamas interneto svetainės administravimas. Švietimo priemonės skirtos bendrai informacijai apie atliekų tvarkymą, rūšiavimą, perdirbimą, taip pat (kaip ir 2006 m.) pakuočių, elektroninės įrangos

atliekų tvarkymą. Išskiriama tikslinė auditorija – vaikai. Vertinant, kad vaikai ir jaunimas – naujoms idėjoms imliausia auditorija, jų įpročius formuoti lengviau nei suaugusiųjų, todėl šiai auditorijos daliai reiktų skirti kuo daugiau dėmesio. Būtina juos mokyti, rengti praktinius – mokomuosius užsiėmimus, konkursus, įtraukti į aplinkosauginius renginius ir pan.

Analizuojant Aplinkos ministerijos 2008 metais vykdytus atliekų rūšiavimo skatinimo, švietimo atliekų rūšiavimo klausimais iniciatyvas, pastebima komunikacijos kaita. Jei anksčiau buvo kurti ir leisti lankstinukai, skrajutės bei knygutės to nebedaroma. Tai reiktų vertinti kaip teigiamą reiškinį, atsižvelgiant į darnų vartojimą, gamtinius išteklius – saugomus miškus. Deja, sukurta ir dvejus metus pildyta interneto svetainė nebetęsima. Internetą vertinant kaip vieną plačiausiai naudojamą informacijos paieškos priemonę, tai galima įvardinti kaip veiklos kryptingumo trūkumą – neanalizuojamas kampanijų veiklos veiksmingumas, netiriama kaip ir kokios informacijos trūksta visuomenei, kokios geriausios sklaidos priemonės. Tačiau įdomus ir dėmesį atkreipiantis informacinės kampanijos „Jaunimo informavimo linija“ parengimas ir organizavimas, kurio metu rengtas muzikos ir meno renginys Tymo kvartale, organizuotos kūrybinės dirbtuvės, kurių metu iš atliekų dalyviai gamino dirbinius, viešosios informacinės kampanijos „Keisk įpročius“ žiniasklaidoje (taip pat ir kino teatre) įgyvendinimas, publikacijos jaunimui skirtoje spaudoje. Iniciatyva išskiria dėmesiu jaunimui, įvairesnėmis komunikacijos priemonėmis. Vis dėlto, nors komunikacinė veikla ir vykdyta, tačiau galima abejoti jos veiksmingumu, vertinant itin menką surinktų buitinių atliekų panaudojimą – 2008 m. 6 proc.

Remiantis surinkta informacija, galima konstatuoti, jog 2009 metais vykdyta plačiausia kampanija – „Aš – žalias“, kuria buvo siekiama ugdyti visuomenės sąmoningumą ir skatinti tapti aktyviais atliekų tvarkytojais. Teigiamai galėtų būti vertintinas ir šūkis „Aš – žalias“, kuriuo lyg ir pretenduojama paveikti kitą, gilesnį sąmonės lygį, skatinantį visuomenę efektyviai naudoti gamtos išteklius. Stipriais projekto aspektais galime įvardinti atitinkamų auditorijų išskyrimą, įtraukiantį įvairias tikslines grupes bei tokias viešųjų ryšių kampanijas kaip edukacinius spektaklius, teatralizuotas pamokas, „Žaliąją deklaraciją“.

Nagrinėjant Aplinkos ministerijos 2006 – 2010 metais vykdytose atliekų rūšiavimo skatinimo, švietimo iniciatyvose pasirenkamas komunikacines priemones, atkreiptas dėmesys į komunikacijos kaitą, sistemingos ir organizuotos veiklos trūkumą (3 lentelė).

3 lentelė. Komunikacinių priemonių pasirinkimas 2006 – 2010 metais

Komunikacijos priemonės	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Televizija	+	+	+	+	-
Radijas	+	+	+	+	-
Lauko reklama	+	+	-	-	-
Spauda	+	+	-	+	-
Lankstinukai, skrajutės	+	+	-	-	-
Internetas	+	+	-	+	-
Renginiai, viešosios akcijos	+	+	+	+	-
Kita	-	-	-	+	-

Remiantis atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų analize, galima daryti išvadas, kad Aplinkos ministerija stengiasi informuoti visuomenę apie atliekų rūšiavimo būtinybę ir naudą, pasitelkia įvairias visuomenės informavimo priemones. Deja, visuomenės pasyvumas atliekų rūšiavimo klausimu, verčia mąstyti apie ministerijos vykdomos komunikacinės veiklos efektyvumą, ieškoti būdų, kaip tą veiklą tobulinti ir kryptingai ją vystyti.

Taigi buitinių atliekų rūpesčiai tampa neišvengiamu iššūkiu kiekvienai vartotojiškai visuomenei ir reikalauja vienaip ar kitaip į jį atsakyti. Kadangi atitinkamų žinių ir informacijos turėjimas yra aplinkosauginio sąmoningumo ir elgesio prielaida, didelį vaidmenį čia gali atlikti ir visuomenės informavimo priemonės. Būtent jos yra pakankamai pajėgios informuoti ir šviesti visuomenę apie aplinkos problemų reikšmingumą ir jų globalinį poveikį.

Pasak K. Juraites, tam, kad visuomenė atkreiptų dėmesį į tam tikrą reiškinį ir susirūpintų jo pasekmėmis bei pripažintų jį socialine problema, reikalinga adekvati informacija, kurią operatyviai perduoda visuomenės informavimo priemonės [46]. Taigi, kad žmonės susirūpintų ekologine situacija, žiniasklaidos priemonių pakankamas dėmesys šiai sričiai yra būtina sąlyga.

Viena iš dažniausiai taikomų šiuolaikinių teorijų, aiškinančių žiniasklaidos vaidmenį konstruojant visuomenės nuomonę ir politinius sprendimus, yra *darbotvarkės sudarymo* arba *agenda-setting* teorija. Esminė darbotvarkės sudarymo prielaida – visuomenės informavimo priemonės iš dalies struktūroja visuomenėje aktualiomis laikomas problemas. Kuo dažniau apie tam tikrą problemą pranešama įvairiai kanalais, tuo aktualesne ji laikoma visuomenėje ir politinėje arenoje. Nors yra įvairių veiksnių, galinčių paveikti šią sąveiką, pagrindinė teorijos tezė pabrėžia priežastinį ryšį tarp žiniasklaidos turinio, visuomenės nuomonės ir politinės valdžios priimamų sprendimų. Darbotvarkė taip pat nagrinėja, kaip vyksta naujienų atranka ir kaip tai veikia visuomenės nuomonę. Kadangi žiniasklaida veikia pagal rinkos principus, svarbu išlaikyti nuolatinę auditorijos dėmesį, todėl visuomenės informavimo priemonės nuolat ieško naujų ir įdomių diskusijos temų. Daugiausia žiniasklaidos dėmesio sulaukiančias problemas žmonės laiko aktualesnėmis nei tas, kurios retai patenka į žiniasklaidos darbotvarkę [47], [48], [49].

Remiantis šia teorija ir vertinant svarbų žiniasklaidos vaidmenį, galime daryti prielaidą, kad žmonės susirūpintų aplinkos (nagrinėjamu atveju atliekų rūšiavimo skatinimo) problemomis, žiniasklaidos priemonių pakankamas dėmesys šiai sričiai yra būtina sąlyga. O anot A. Telešienės, atitinkamų žinių ir informacijos turėjimas yra „ekologiškai teisingo“ mąstymo ir elgesio pagrindinė prielaida [91].

Vertinant tai, kad atliekų rūšiavimo sistema Lietuvoje, palyginti su Vakarų Europos šalimis, pradėta diegti neseniai, rūšiavimo tradicijos dar nėra susiformavusios ir tampa viena aktualiausių šių dienų problemų, tam, kad tai taptų socialine problema, būtinas viešumas. Tai, kad šiuolaikinės visuomenės informavimo priemonės spauda, televizija, radijas, internetas tapo visiems prieinamais informacijos šaltiniais veikia naujus socialinius procesus. Tuo vadovautis siūlytina ir Aplinkos ministerijai, įgyvendinant atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas.

Taigi apibendrinant Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas, galima sakyti, kad komunikacija šiuo klausimu galėtų vykti plačiau taikant aplinkosauginį švietimą ir visuomenės informavimą atliekų tvarkymo srityje, visuomenė turėtų galimybę įgyti pakankamai žinių ir įgūdžių aktyviai dalyvauti atliekų tvarkyme. Aplinkos ministras Gediminas Kazlauskas žadėjo, kad 2010 metais ministerija sureguliuos komunalinių atliekų tvarkymo sistemą Lietuvoje: *„Skirsime didelį dėmesį visuomenės švietimo dėl atliekų rūšiavimo. Taip pat Lietuvoje dar nesukurta atliekų perdirbimo infrastruktūra. Mūsų tikslas, kad kuo mažiau atliekų patektų į sąvartynus, o jos būtų perdirbamos ir panaudojamos pakartotinai“*, – 2009 metų gruodžio 11 dieną delfi.lt interneto konferencijoje sakė G. Kazlauskas.

Atsižvelgiant į tai, kad Aplinkos ministerija įgyvendina atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas, o visuomenė vis dar pasyvi šiuo klausimu, atliktas tyrimas, siekiant atskleisti ar ministerijos teikiama informacija yra pakankama ir ar jos užtenka šių dienų darnaus vystymosi kontekste bei įvertinti vykdomos komunikacinės veiklos veiksmingumą.

2.3 Aplinkosauginio švietimo perspektyva

Anot L. Galkutės, ne ekonominės priežastys ar mokslinių įrodymų trūkumas, bet viešo kalbėjimo apie reiškinį stoka trukdo įgyvendinti aplinkosaugos problemas. Darnaus vystymosi specialistės įsitikinimu, žmonės turi būti geriau informuojami apie jų daromą poveikį aplinkai ir turi atsirasti sąlygos keisti kasdienes įpročius. Tuomet kiltų ir sąmoningas noras kažkaip prisidėti prie išteklių tausojimo ar mažesnio teršimo [59].

Išprususios, suvokiančios aplinkosaugos būtinumą visuomenės formavimas – ilgas procesas. Viena svarbiausių jo sąlygų – visuomenės informavimas. Atsižvelgiant į tai, bendrais bruožais apžvelgiama aplinkosauginio švietimo perspektyva.

Aplinkosauginis švietimas yra būtina darnaus vystymosi sąlyga, keičianti žmogaus vartotojo požiūrį į jį supančią aplinką, tai valstybės aplinkos apsaugos ir švietimo politikos prioritetas. Vien teisinėmis, baudžiamosios, ekonominėmis priemonėmis aplinkos niokojimo sustabdyti neįmanoma, jei žmonės neišsiugdys vidinio poreikio saugoti ir tausoti aplinką bei gamtos išteklius. Aplinkosauginio visuomenės švietimo veiklos organizavimas vietoje, efektyvus bendruomenių aplinkosaugos problemų sprendimas lemia šalies, regionų ir globalinių aplinkos problemų sprendimų sėkmę. Atsižvelgiant į tai, jis turi būti plėtojamas bendradarbiaujant šalies ir užsienio vyriausybėms, visuomeninėms ir kitoms darnaus vystymosi suinteresuotoms institucijoms.

Daugelio valstybių visuomenės aplinkosauginio švietimo strategijos yra grindžiamos „Darbotvarkės XXI amžiui“ nuostatomis, derinant jas prie esamos būklės, vietos sąlygų ir galimybių. Svarbiausios aplinkosauginio švietimo kryptys pateiktos šio dokumento 36 skyriuje: „Švietimas, įskaitant formalųjį švietimą, visuomenės informavimą ir kvalifikacijos ir kvalifikacijos tobulinimą, pripažįstamas padedančiu žmogui ir visuomenei visiškai realizuoti savo galimybes procesu. Švietimas lemia darnų vystymąsi bei žmonių gebėjimų spręsti aplinkos ir plėtros problemas tobulinimą“. Taigi dokumente pripažįstamas aplinkosauginis visuomenės švietimas pagal esamą šalies formaliojo ir neformaliojo aplinkosauginio švietimo sistemą [20], [40], [63].

Formalusis švietimas laikomas valstybės reglamentuojamas ir kontroliuojamas mokymasis, kurį baigus ir išlaikius egzaminus gaunamas valstybės pripažįstamas diplomą ar pažymėjimas. Pagrindinius mokyklų veiklos principus, uždavinius, tikslus ir vertybių orientyrus nusako LR Švietimo įstatymas, bendrojo lavinimo ir kitų mokyklų nuostatai, bendrosios programos. Remdamosi šiais dokumentais, mokyklų bendruomenės kuriasi savas mokyklų sampratas, įgyvendina individualias programas [20], [40].

Neformalusis švietimas apibrėžiamas kaip asmens ar visuomenės interesų lemiamas švietimas, sudarantis laisvas sąlygas asmenybei ugdyti ir apimantis lavinimąsi, mokymąsi, studijas, nesuteikiant atitinkamos institucijos (pvz., aukštojo mokslo) ar jų reglamentuoto modulio baigimo pažymėjimo ir profesinės kvalifikacijos. Aplinkos ministerija ir jai pavaldžios institucijos organizuoja aplinkosauginį visuomenės ugdymą, informavimą bei mokymą, įgyvendindamos jų kompetencijai priskirtas funkcijas bei išipareigojimus. Remiantis tuo, siekiama, kad visuomenė turėtų žinių, patirties ir įgūdžių darnaus vystymosi uždaviniams įgyvendinti, formuojamas palankus aplinkai visuomenės gyvenimo būdas [20], [40].

Taigi aplinkosauginio visuomenės švietimo mastai remiasi žmonių, organizuojančių ir koordinuojančių šią veiklą, pajėgomis, valstybės skiriamomis lėšomis bei visuomenės aktyvumu. Vertinant tai, būtina stiprinti Aplinkos ir Švietimo ministerijų, kurių aplinkosauginio švietimo vaidmuo yra išskirtinis, specialistų pajėgumus, skirti šiam darbui būtiną lėšų kiekį.

Aplinkosauginio švietimo Lietuvoje veikla buvo grindžiama Lietuvos Respublikos visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija ir veiksmų programa (1998 m.) ir Informavimo apie aplinką ir gyventojų aplinkosauginio švietimo ir skatinimo programa 2004 – 2006 metams. Pirmumas šiais metais teiktas visuomenės ekologiniam švietimui ir informavimui apie Lietuvos aplinkos būklę. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje yra apibrėžti ilgalaikiai, vidutinės trukmės bei trumpalaikiai švietimo ir mokslo plėtotės tikslai. Pagal šiuos tikslus įvardyti atitinkami švietimo plėtotės uždaviniai ir jų įgyvendinimo priemonės [7], [40], [63].

Pastarųjų metų Lietuvos švietimo ir visuomenės informavimo pokyčius didele dalimi lėmė Švietimo ir mokslo ministerijos bei Aplinkos ministerijos dalyvavimas rengiant Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos (JTEEK) darnaus vystymosi švietimo strategiją. Ši strategija buvo priimta 2005 m. viršūnių susitikime Vilniuje, jos tikslas paskatinti valstybes Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos nares plėtoti ir įdiegti darnaus vystymosi švietimo nuostatus į savo formaliojo švietimo sistemas – į visus tinkamus dalykus, taip pat į neformalųjį švietimą ir savišvietą bei nutarė 2005 – 2014 m. laikotarpį paskelbti švietimo orientavimo į darnų vystymąsi dešimtmečiu. JTEEK darnaus vystymosi švietimo strategijos pagrindiniais uždaviniais įvardijami tokie aspektai, kaip darnaus vystymosi švietimo siekių įtraukimas į strateginius ir vykdomuosius teisės aktus, įgyvendinant darnaus vystymosi siekius remtis formaliuoju bei neformaliuoju švietimu ir savišvieta, suteikti švietimo veiklą įgyvendinantiems darbuotojams kompetencijų, užtikrinti darnaus vystymosi švietimui tinkamą medžiagą ir priemones ir kt. Pagal šiuos rodiklius, 2007 m. Lietuvoje buvo patvirtinta Nacionalinė darnaus vystymosi švietimo programa, kurios paskirtis sukurti darnaus vystymosi švietimo sąlygas, tobulinti formaliojo bei neformaliojo švietimo, savišvietos bei visuomenės informavimo kokybę, kad kiekvienas žmogus gebėtų prisidėti prie darnaus vystymosi – asmeniškai, profesine veikla, dalyvaudamas visuomenės gyvenime – vietos ir pasaulio mastu [3], [40], [43], [63], [67].

Vertinant tai, kad darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas iš esmės yra neįmanomas be aktyvaus visuomenės palaikymo bei dalyvavimo, o dabartinis Lietuvos visuomenės informuotumas apie pagrindines darnaus vystymosi nuostatus ir jos aktyvumas nėra pakankamas, visuomenės švietimas, įskaitant ekologinį švietimą bei palankaus aplinkai gyvenimo būdo propagavimą, yra vienas iš prioritetinių darnaus vystymosi uždavinių.

Apibendrinant visą skyriuje nagrinėtą medžiagą, galima daryti tokias išvadas: aplinkosauginis visuomenės informavimas ir švietimas yra viena svarbiausių priemonių, galinčių užtikrinti sėkmingą Lietuvos aplinkos apsaugos strategijos uždavinių įgyvendinimą. Efektyvūs aplinkosaugos sprendimai negali būti įgyvendinti be piliečių teisės laisvai gauti informaciją ir visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus, todėl labai svarbi tampa ir teisė į aplinkos informaciją, kaip visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo kaitos veiksnys. Atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų įgyvendinime didžiausias vaidmuo tenka – Aplinkos ministerijai. Siekdama, visuomenei suteikti bendrą atliekų rūšiavimo naudą tausojant gamtos išteklius, saugant aplinką ir žmonių sveikatą nuo 2006 metų įgyvendina įvairias visuomenės informavimo kampanijas, kurios, reikia tikėtis, žadina Lietuvos žmonių sąmoningumą, ugdo poreikį gyventi švarioje, estetiškoje, ekologiškoje aplinkoje, mąstymą apie tai, kokią Žemę, aplinką paliksime po savęs ateitiems kartoms.

Atsižvelgiant į atliekų rūšiavimo skatinimo svarbą ir naudą bei didėjančią visuomenės interesą aplinkos apsaugos klausimais, atliktas tyrimas, siekiant įvertinti Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos, skatinančios rūšiuoti buitines atliekas, veiksmingumą bei pateikti pasiūlymus ir priemones. Pažymėtina, kad vertingų ir reprezentatyvių tyrimų buitinių atliekų rūšiavimo tematika atlikta labai mažai, kas teikia reikšmingumą Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos efektyvumo vertinimo tyrimui.

3. LIETUVOS RESPUBLIKOS APLINKOS MINISTERIJOS ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO SKATINIMO KOMUNIKACINĖ VEIKLA: TYRIMAI

Kai pranešimas yra perduodamas specialių institucijų, panaudojant komunikacijos priemones ir kanalus, skirtus didelei, anoniminei heterogeniškai auditorijai, tokia komunikacija vadinama masine [38]. Informacijai perduoti naudojamos tokios informacijos sklaidos priemonės kaip radijas, televizija, laikraščiai, žurnalai, reklamos lankstinukai ir kt. Šiuo atveju problema yra ribotas grįžtamasis ryšys, kurio siekiant, rengiami tiesioginiai susitikimai, organizuojami renginiai, seminarai, akcijos ir kt. Taigi tyrime siekiama atskleisti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos veiksmingumą – tai rodiklis, kuris rodo taikomų priemonių veiksmingumą tam tikrai populiacijai, neatsižvelgiant į tai, ar visi jos nariai laikosi patarimų.

Tyrimo aktualumas ir problema. Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje susidarančių atliekų mažinimas, jų racionalus tvarkymas bei antrinis panaudojimas įvertintos kaip prioritetinės aplinkos apsaugos sritys ir užsibrėžtas tikslas – iki 2013 metų perdirbti ne mažiau 50 proc. surenkamų buitinių atliekų. Viena iš šios problemos politikos įgyvendinimo priemonių – visuomenės informavimas ir švietimas. Svarbiausia šalies institucija – Aplinkos ministerija šiam tikslui pasiekti inicijuoja ir įgyvendina įvairias buitinių atliekų rūšiavimą skatinančias iniciatyvas. Šios iniciatyvos vykdomos nuo 2006 m. pasitelkiant įvairias informacijos sklaidos priemones – televizija, radijas, spauda, dalomoji medžiaga, internetas, vieši renginiai, akcijos, išskiriant tikslines auditorijas, suinteresuotosios ir plačiosios visuomenės tipus.

Vis dėlto, minėto „Eurobarometro“ tyrimo duomenimis, ES mastu lietuviai yra vieni mažiausiai besidominčių aplinkosaugos problemomis ir net šeši iš dešimties Lietuvos gyventojų jaučiasi per mažai informuoti apie šias problemas. „TNS Gallup“ bendrovės duomenimis, daugiau nei du trečdaliai (67 proc.) klaipėdiečių teigia, kad informacijos apie atliekų tvarkymą jiems pakanka, „Baltijos viešųjų ryšių grupės“ apklausa vis daugiau žmonių rūšiuojančių atliekas [1], [55].

Vertinant, kad šiuo metu šiuo metu išrūšiuojama ir perdirbama ne daugiau 10 proc. atliekų, skatina kelti adekvačius klausimus. Ar efektyvi ir veiksminga Aplinkos ministerijos vykdoma komunikacinė veikla? Ar ji pasiekia tikslines auditorijas? Galbūt tai Lietuvos visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo trūkumas? O gal bėda atliekų tvarkymo infrastruktūroje, šios paslaugos nėra ar ji nekokybiška?

Tyrimo objektas – Aplinkos ministerijos komunikacinė veikla, skatinanti buitinių atliekų rūšiavimą.

Remiantis atliekų rūšiavimo svarbos darnaus vystymosi kontekste ekonominiu ir socialiniu suvokimu, visuomenės informavimo ir švietimo aplinkos klausimais galimybėmis, visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo kaita, teisės į aplinkos informaciją užtikrinimu, tyrimui buvo iškeltos tokios **hipotezės**:

H1) Visuomenė suvokia, kad atliekų rūšiavimas labai svarbus indėlis į aplinkos apsaugą.

H2) Visuomenė nėra skatinama rūšiuoti atliekas.

H3) Visuomenei trūksta informacijos atliekų rūšiavimo klausimu.

H4) LR Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinė veikla vertinama nepalankiai.

H5) Neefektyvi atliekų tvarkymo, surinkimo ir rūšiavimo infrastruktūra.

H6) Rūšiuoti buitines atliekas socialiai atsakingoms įmonėms Aplinkos ministerija poveikio neturėjo.

Iškeltos hipotezės yra tikrinamos pagal tikslingai parinktą kompleksinį tyrimą (apklausos ir interviu metodus).

Tyrimo tikslas – įvertinti Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinės veiklos veiksmingumą bei atsižvelgiant į gautus rezultatus, pateikti pasiūlymus ir galimybes.

Tyrimo tikslo siekiama sprendžiant tokius **uždavinius**:

- Išsiaiškinti, ar visuomenė suvokia atliekų rūšiavimo svarbą ir jos indėlį, ar rūšiuoja atliekas;
- Iširti, kokiais būdais visuomenė yra skatinama rūšiuoti atliekas bei kas ją paskatintų tai daryti;
- Išanalizuoti, ar visuomenė pakankamai informuojama ar jai užtenka informacijos buitinių atliekų rūšiavimo klausimu;
- Įvertinti LR Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų veiksmingumą;
- Nustatyti, kas paskatintų atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu.

Tyrimo metodai. Siekiant tiriamą problemą apžvelgti plačiau, užsibrėžtam tikslui pasiekti pasirinktas gyventojų ir įmonių apklausos metodas. Šiuo atveju gyventojų ir įmonių apklausos metodas pasirinktas todėl, kad Lietuvoje Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos aspektas netyrinėtas empiriniu lygmeniu. Apklausos metodas skirtas patikrinti pirmą, antrą, trečią ir šeštą hipotezes.

Gyventojams apklausti buvo sukurta anketa, kurią sudarė 17 klausimų – bendros žinios apie respondentą, atliekų tvarkymo ir rūšiavimo įpročiai, požiūris bei Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos vertinimas (1 priedas). Tyrimo autorė individualiai aplankė pasirinktos vietovės gyventojus, supažindino su tyrimu tikslu, pateikė anketas pildymui, jas surinko.

Siekiant kuo didesnio apklausos grįžtamumo, įmonėms buvo pateikti tik trys svarbiausi klausimai (2 priedas), kuriais siekiama išsiaiškinti – kaip vertinamas Aplinkos ministerijos vykdomos komunikacinės atliekų rūšiavimo veiklos efektyvumas. Apklausa buvo vykdoma elektroniniu būdu, klausimus siunčiant įmonėms, pagal išsikeltus atrankos kriterijus.

Antras duomenų rinkimo metodas – ekspertų interviu. Interviu atlikti su tiriamos problemos specialistais. Siekiant atskleisti skirtingą požiūrį, pagrindines problemas tiriamu klausimu, pasirinkti specialistai, tiesiogiai susiję su aplinkosauga bei ekspertai, galintys įvertinti komunikacinius aspektus, Aplinkos ministerijos viešuosius ryšius. Netikimybinio būdu pasirinkti ekspertai iš valdančiųjų institucijų (R. Radavičienė, J. Šimėnas), aktyvus dalyvis aplinkosaugoje (A. Gaidamavičius), galintis veiklą vertinti iš vartotojo pozicijos bei trys viešųjų ryšių specialistai, gebantys įvertinti ministerijos vykdomos komunikacinės veiklos efektyvumą. Suteikta ekspertų informacija, leido apibendrinti gyventojų ir įmonių analizės išvagas, atskleidė tiriamos srities vaizdą. Ekspertams buvo skambinama telefonu bei susitariama nusiųsti klausimus (2 priedas) elektroniniu paštu. Vienas interviu vyko telefonu. Interviu metodas skirtas patikrinti pirmą, ketvirtą, penktą hipotezes.

Respondentų atranka. Atlikus atliekų tvarkymo ir rūšiavimo SSGG analizę (plačiau 35 p.), išaiškėjo atliekų surinkimo infrastruktūros problemos, prastos atliekų rūšiavimo sąlygos. Įvertinus, kur tokių problemų nėra ir su atliekų rūšiavimo sunkumais gyventojai nesusiduria, tyrimui pasirinkta Kibirkšties g. Aukštuosiuose Paneriuose Vilniuje (6 priedas), kurioje stovi 4 daugiabučiai namai (viso 51 butas). Atsižvelgiant į šiuos aspektus, galima vertinti Aplinkos ministerijos komunikacijos efektyvumą gyventojams, kai paslauga užtikrinama, bet dėl kažkokių priežasčių nerūšiuojama. Atitinkamai kiekvienam butui pateikta po vieną anketą.

Įmonių atranka vykdyta nagrinėtu socialinės atsakomybės požiūriu bei pasirinktos Lietuvos įmonės, prisijungusios prie Pasaulinio susitarimo tinklo (plačiau 22 p.). Tokia atranka vykdyta siekiant nustatyti, ar ministerija turėjo poveikį ir paskatino jas rūšiuoti, darant prielaidą, kad socialiai atsakingos įmonės rūšiuoja atliekas. Anketos elektroniniu būdu buvo išsiųstos 40 Lietuvos įmonių (duomenys iš Pasaulinio susitarimo tinklo Lietuvoje interneto svetainės [93]).

Kokybiniam tyrimui netikimybinio būdu parinkus respondentus, iš viso apklausti 6 specialistai, iš kurių trys tiesiogiai susiję su aplinkos apsauga, trys viešųjų ryšių specialistai. Apklausoje dalyvavo šie ekspertai: Andrejus Gaidamavičius – žaliųjų judėjimo narys, laikraščio „Žalioji Lietuva“ redaktorius; Raminta Radavičienė – Aplinkos ministerijos Atliekų valdymo skyriaus vedėja; Jonas Šimėnas – LRS aplinkos apsaugos komiteto pirmininkas. Kuruoja visuomenės informavimo, aplinkosauginio švietimo sritį; Donata Vaičiulienė – ryšių su visuomene agentūros „Avenire“ projektų vadovė; Jovita Bagdonaitė – ryšių su visuomene agentūra „Prime

Partner“, nepriklausoma įmonių socialinės atsakomybės konsultantė; Indrė Žukauskaitė – ryšių su visuomene agentūros „EuroRSCG“ projektų vadovė.

Tyrimo imtis. Kiekybiniam tyrimui, pagal iškeltus atrankos principus parinkus respondentus, gyventojams buvo pateikta 51 anketa, gražintos 43 anketos (grįžtamumas 84,3 proc.). Iš 40 įmonių siųstų anketų, buvo gautos 21 (grįžtamumas 52,2 proc.). Vertinant, kad gyventojų ir verslo įmonių anketų grįžtamumas didesnis nei pusė, šiuo aspektu tyrimas laikytinas reprezentatyviu. Tačiau, vertinant tyrimo reprezentatyvumą, būtina įvertinti nedidelę apklausiamųjų imtį, todėl šiame darbe pristatomas tyrimas yra laikytinas pilotiniu tyrimu.

Tyrimo periodas. Anketinė gyventojų apklausa tiesiogiai juos apilankant buvo vykdoma 2010 m. balandžio 1 – 10 d. Įmonių apklausa internetu buvo vykdoma 2010 m. kovo 15 d. iki 2010 balandžio mėn.

Ekspertų interviu vykdyti nuo 2010 m. kovo 20 d. iki 2010 m. balandžio 20 d.

3.1 Tyrimo rezultatai

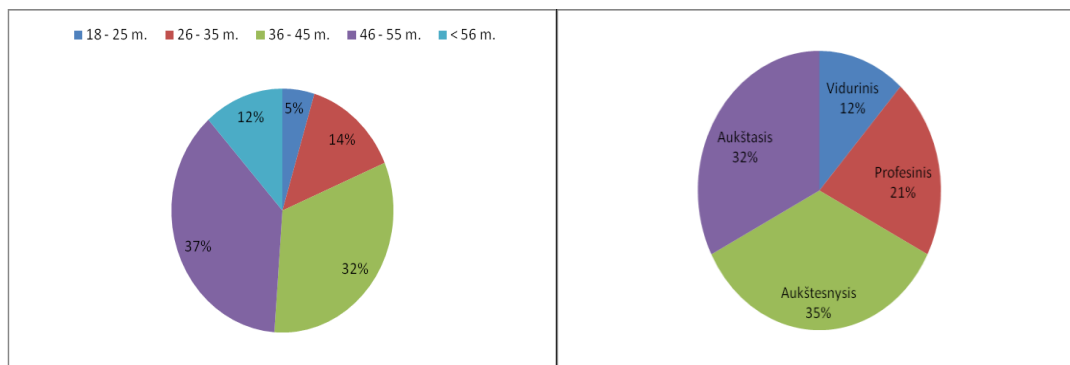
Visų apklausų duomenys pristatomi atskirai, siekiant atskleisti kiekvieno nagrinėjamo objekto požiūrį ir nuomonę apie atliekų rūšiavimą, jo svarbą, bei įvertinti Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos šioms grupėms veiksmingumą. Tyrimo rezultatai analizuojami remiantis gyventojų, įmonių apklausa ir ekspertų atsakymais į pateiktus klausimus, nagrinėta teorine medžiaga.

Apibendrinimai, išvados ir prielaidos taikytinos tik apklaustųjų atžvilgiu ar grupei.

3.1.1 Gyventojų anketinės apklausos rezultatų įvertinimas

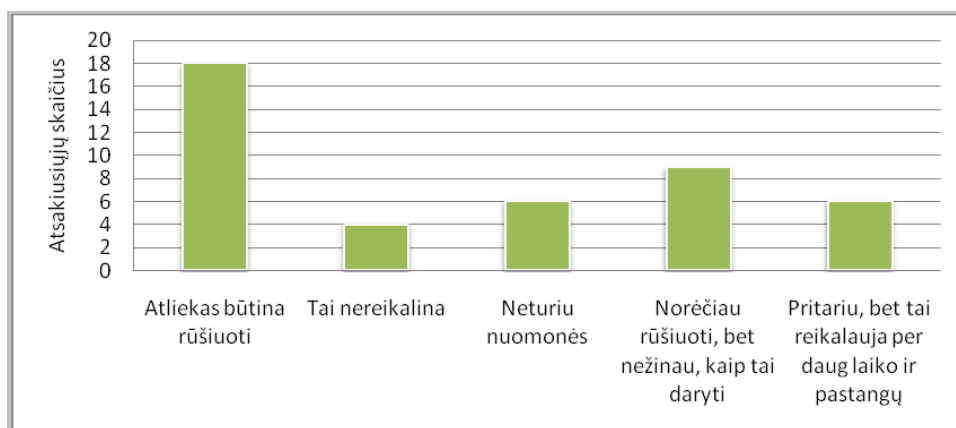
Tyrimo metu buvo apklausti 43 gyventojai, iš kurių 32 moterys ir 11 vyrų. Gyventojų amžius ir išsilavinimas pavaizduoti 1 paveiksle. Respondentų duomenys atskleidė, kad tyrime dalyvavo įvairių amžiaus grupių (visi vyresni nei 18 metų) ir išsilavinimo gyventojų. Daugiausia dalyvavo aukštesnįjį išsilavinimą turintys ir 46 – 55 metų amžiaus žmonės.

1 paveikslas. Gyventojų amžiaus ir išsilavinimo pasiskirstymas



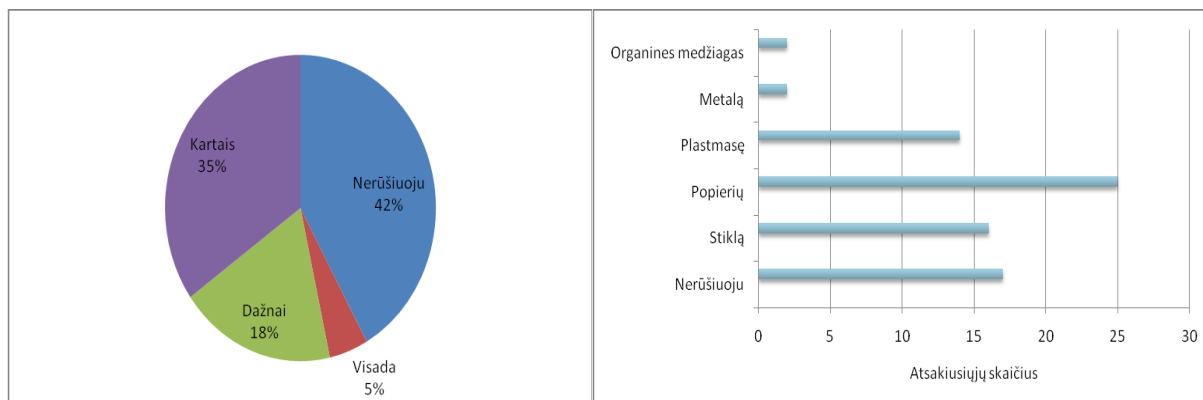
Pirmuoju klausimu buvo siekiama sužinoti gyventojų požiūrį apie atliekų rūšiavimą, bei klausama, ką jie apie tai mano (2 paveikslas). Daugiausia (42 proc.) buvo pritarta teiginiui, kad atliekas būtina rūšiuoti, mažiausiai – tai nereikalinga (9 proc.). Svarbu, kad 21 proc. atsakė, jog norėtų tai daryti, bet nežino kaip. Vadinasi, pasitelkus informavimo priemones, šios grupės požiūrį galėtume pakeisti. Atitinkamai atsakiusiems neturiu nuomonės (14 proc.) bei pritariu, bet tai reikalauja per daug laiko ir pastangų (14 proc.) suteikus informaciją apie atliekų rūšiavimo naudą bei svarbą tiek ekonominiu, tiek socialiniu aspektu, galbūt ne tik pagerintume, bet ir pakeistume jų nuomonę.

2 paveikslas. Gyventojų nuomonė apie atliekų rūšiavimą



Antru, trečiu ir ketvirtu klausimu norėta atskleisti gyventojų atliekų rūšiavimo įpročius, kas padėtų susidaryti prielaidoms apie informavimo kampanijų veiksmingumo rodiklį. Buvo klausama kaip dažnai ir kokias atliekas gyventojai rūšiuoja (3 paveikslas) ir ar atiduoda senus, nereikalingus daiktus į surinkimo punktus, pvz. buitinę techniką, padangas, panaudotas elementus ir t.t.

3 paveikslas. Gyventojų rūšiavimo dažnumas ir kokios atliekos rūšiuojamos



Taigi pagal apklausos duomenis, net 42 proc. nerūšiuoja atliekų, 35 proc. tai daro kartais, 18 proc. dažnai ir tik 5 proc. visada. Skaičiai stebinantys, atsižvelgiant į tai, kad atliekų tvarkymo paslauga visiškai užtikrinta. Daugiausia rūšiuojamas popierius, kiek mažiau stiklas ir plastmasė, o metalas ir organinės medžiagos mažiausiai. Galima daryti prielaidas, kad metalas nerūšiuojamas, nežinant į kurį konteinerį mesti, o organines medžiagas nežinant naudos. Būtina informacija, kad metalas metamas į plastmasės konteinerį, organines atliekas galima kompostuoti ir iš jų pasidaryti geros kokybės trąšas (kai kurie Kibirkšties g. gyventojai aplink savo namus pasidarę darželius galėtų tuo naudotis). Į klausimą, ar atiduoda senus, nereikalingus daiktus į surinkimo punktus, 23 proc. atsakė taip, kartais 47 proc., ne 30 proc. Lietuvoje įrengtos nemokamos didžiųjų atliekų surinkimo aikštelės, šiukšles surenka specialios perdirbimo įmonės, galima priduoti prekybos centruose. Tačiau vertinant duomenis, galima sakyti, kad trūksta bendros atliekų surinkimo sistemos, žmonėms dar trūksta informacijos apie tai, kur ir kas surenka, apie tai, kaip „nekenksmingu aplinkai“ (nelegalūs sąvartynai) būdu galima atsikratyti įvairiomis elektronikos atliekomis, padangomis.

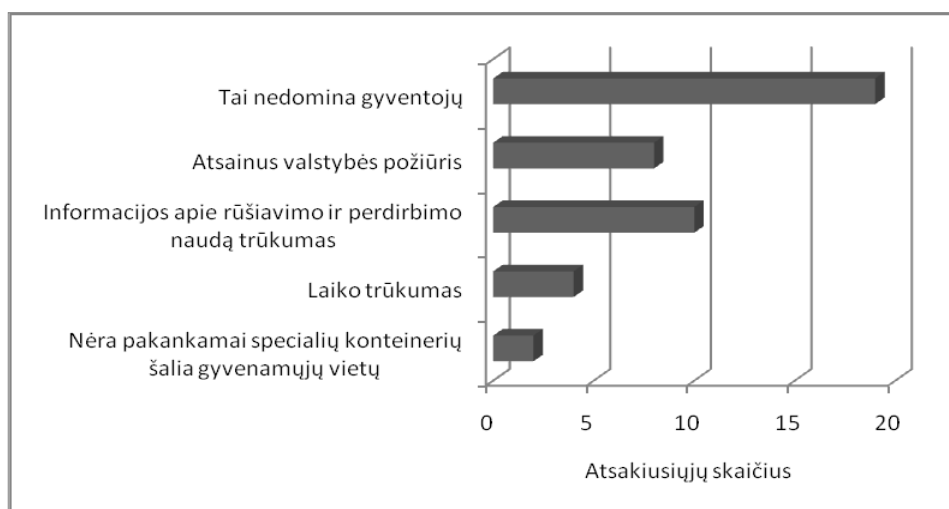
Toliau rūšiuojantiems žmonėms, buvo pateiktas atviras klausimas, kodėl jie tai daro. Daugiausia buvo atsakymų, sakančių, jog rūpinasi gamta, dėl ekologijos, nes rūpi ateities kartų gerovė, tai naudinga tiek pačiam žmogui, tiek visuomenei. Du žmonės atsakė, jog yra įpratę tai daryti (aukštąjį išsilavinimą turintys, 36 – 45 metų amžiaus), o vienas atsakė, kad kartais tiesiog tam turi nuotaikos.

Nerūšiuojančių atsakymai pasiskirstė atitinkamai: nematau tikslo – 39 proc., nežinau, kaip tai daryti – 22 proc., tingiu – 22 proc., neturiu sąlygų – 17 proc. Taip prie langelio kita buvo pažymėti tokie atsakymai, kaip: „užima per daug laiko, geriau viską vienon krūvon sumest“, „nedaro jokios naudos nei gamtai, nei visuomenei“, „manęs tai nedomina, nematau prasmės rūšiuot“, „vis tiek viską į vieną sumeta“, „o kas man iš to“. Vertinant šiuos atsakymus, galima išskirti tokius aspektus, kaip nežinojimas – informacijos trūkumas, ekonominė nauda,

aplinkosauginio sąmoningumo trūkumas. Turėtų būti suteikiama ne tik informacija „rūšiuok“ ir kaip tai daryti, bet ir kodėl tai reiktų daryti, kas bus jei nerūšiuosime, kokia ateitis ir pasekmės laukia. Į nuomonę „vis tiek viską į vieną sumeta“ autorė stengėsi atsakyti, paskambinusi į atliekų tvarkymo bendrovę „Ecoservice“. Pasirodo, berti atliekas į vieną „dėžę“ nėra blogai, nes automobilio viduje jos suspaudžiamos ir gaunasi sluoksniai, tarsi „sumuštinis“, o paskui „sumuštinio“ dalys atskiriamos. Taip daroma dėl ekonominių sumetimų, nes gyventojai mažai rūšiuoja. Taigi vėl pasitvirtina informacijos trūkumo faktas, gyventojams niekas neaiškina, kas vyksta, kaip jų išrūšiuotos atliekos tvarkomos. Be to, išrūšiuotų atliekų išvežimas nekainuoja, mokama tiek, kiek išvežama bendrų konteinerių – kuo jų mažiau, tuo mažiau bendrija moka. Taigi jei daugiau gyventojų rūšiuoja atliekas, tuo visiems pigiau kainuoja bendrųjų konteinerių išvežimas. Deja, kiek žmonių apie tai žino? Kalbant apie žmones, kurių nepaveikia socialiniai aspektai ir galvoja tik apie naudą sau, galima paveikti tokiais sprendimais, kaip mokėjimas pagal sukauptą atliekų kiekį (už išrūšiuotas nemokama) taros depozito didinimas, teisinės priemonės – baudos. Analizuojant aplinkosauginio sąmoningumo trūkumą, galima prisiminti V. Leonavičiaus išskirtus gyventojų požiūrių į buitines atliekas tipus bei W.Ogburno prisitaikymo kultūros vėlavimo terminą – reikia daugiau ar mažiau laiko, kol vyksta adaptacija prie besikeičiančių sąlygų. Gal to laiko ir trūksta Lietuvos gyventojams?

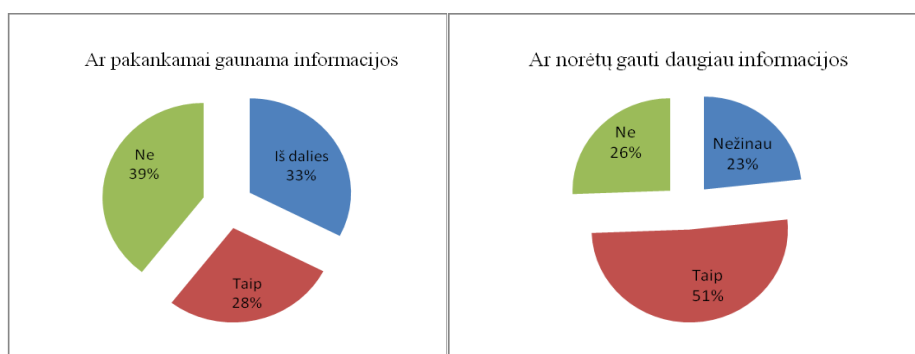
Į septintą klausimą, kas gyventojų nuomone trukdo rūšiuoti atliekas ir atiduoti jas perdirbti, labiausiai buvo pritarta teiginiui, kad tai nedomina gyventojų bei informacijos apie rūšiavimo ir perdirbimo naudą trūkumas (4 paveikslas). Vertinant šiuos atsakymus, galima tik vėl konstatuoti, koks svarbus valstybės ir atitinkamų institucijų vaidmuo, informacijos apie rūšiavimo naudą ir svarbą tiek ekonominiu tiek socialiniu požiūriu suteikimas gyventojams.

4 paveikslas. Veiksniai, trukdantys rūšiuoti atliekas ir atiduoti jas perdirbti



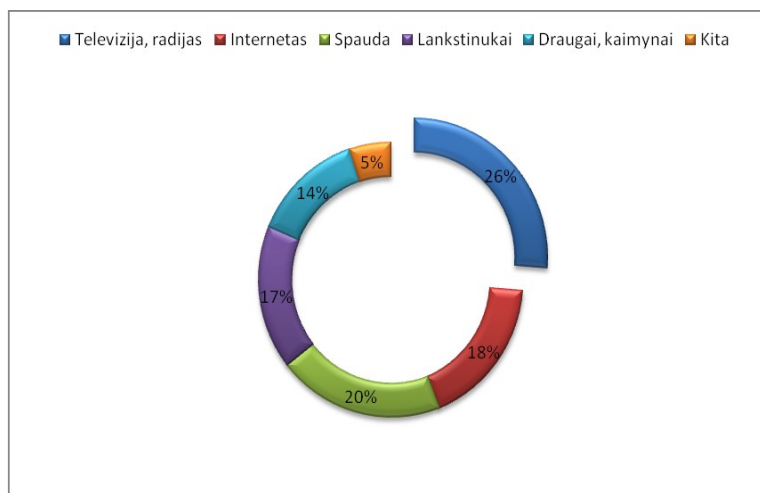
Taigi toliau aiškinamasi ar respondentai gauna pakankamai ir ar norėtų gauti daugiau informacijos apie atliekų rūšiavimą ir perdirbimą (5 paveikslas). Vertinant, kad tik 28 proc. gauna pakankamai informacijos ir 51 proc. norėtų daugiau galime daryti išvadas, kad aplinkosauginis informavimas, atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvos turi vykti plačiau, taikant įvairesnes informacijos sklaidos priemones atitinkamai pagal tikslines auditorijas ir joms labiausiai priimtinus informacijos šaltinius. Aplinkosauginis informavimas šiai dienai, tai nenutrūkstamas procesas, siekiant žadinti sąmoningumą bei ugdant poreikį gyventi švarioje aplinkoje.

5 paveikslas. Palyginimas, ar gyventojai pakankamai gauna ir ar norėtų gauti daugiau informacijos apie atliekų rūšiavimą



Siekiant sužinoti, kokie informacijos sklaidos būdai efektyviausi, buvo prašoma pažymėti šaltinius, iš kurių gyventojai gauna daugiausia informacijos apie atliekų rūšiavimą (6 paveikslas).

6 paveikslas. Šaltiniai, iš kurių gyventojai gauna daugiausia informacijos apie atliekų rūšiavimą



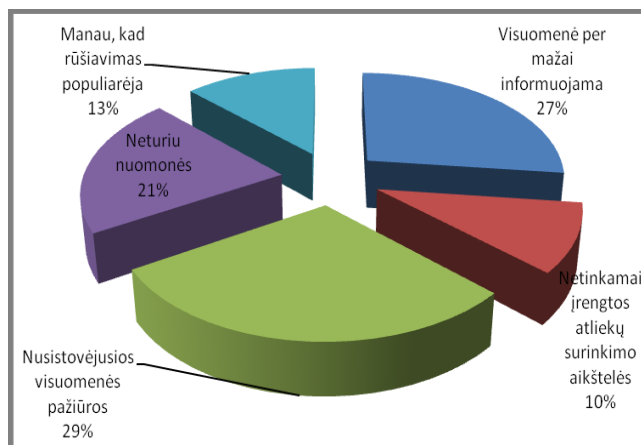
Taigi daugiausia gyventojai gauna informacijos iš televizijos, radijo bei spaudos. Mažiau iš interneto ir lankstinukų. Čia galime įvertinti ir didelį žiniasklaidos dėmesį bei įtaką, kaip sako

minėta *darbotvarkės sudarymo* teorija – kuo dažniau apie tam tikrą problemą pranešama įvairiais kanalais, tuo aktualesne ji laikoma visuomenėje ir politinėje arenoje. Todėl galbūt atsakingoms institucijoms pirmiausia reikėtų pasitelkti masines komunikacijos priemones, kurios atitinkamai informuodamos ir formuodamos visuomenės nuomonę, sulauks grįžtamojo poreikio ir pačios stengsis kuo daugiau suteikti informacijos aplinkos apsaugos klausimais. Pakankamai didelį lankstinukų pasirinkimą galėjo sąlygoti neseniai Kibirkšties g. išdalinti Vilniaus miesto Aplinkos apsaugos skyriaus iniciatyva parengti ir miesto gyventojams išdalinti lankstinukai (8 priedas). Deja, atliekų rūšiavimo klausimu informacija minimali – būtina skirstyti popierių, stiklą ir plastmasę. O kam skirstyti ir kur, pavyzdžiui, dėti „TetraPak“ (sulčių ir kt.) pakuotę ar skardinę?

Norint tiksliai išanalizuoti ir įvertinti Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų veiksmingumą, buvo užduoti du klausimai, tiesiogiai susiję su komunikacine ministerijos veikla. Vienuoliktu klausimu klausta, ar gyventojai yra girdėję kokių Aplinkos ministerijos akcijų, kampanijų, susijusių su atliekų rūšiavimu ar perdirbimu bei dvyliktu klausimu konkretinama, ar yra girdėję apie projektą „Aš – žalias“ (2009 m. įgyvendintas, vertinamas kaip plačiausiai nuskambėjęs). Net 47 proc. atsakė, kad nėra nieko girdėję, nežinau – 30 proc., taip – 23 proc. Prie atsakymo „taip“ buvo prašoma pažymėti, kokias iniciatyvas girdėjo. Iš 10 atsakiusių gyventojų, 8 pažymėjo kampaniją „Darom“, kurią, deja, organizuoja savanorių grupė, 4 gyventojai pažymėjo ir projektą „Aš – žalias“ (tik du parašė apie „Aš – žalias“). Taigi atitinkamai, tik 9 proc. žinojo apie tokią iniciatyvą (atsiminė, kad per televizija buvo reklama bei Lietuvos „žvaigždės“ kalbėjo) ir 91 proc. ne. Tokie skaičiai verčia susimąstyti apie Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos veiksmingumą bei efektyvumą, išsikeltų tikslų įvyvendinimo priemones. Šiems klausimams atsakyti tyrime pasitelkiama ekspertų grupė, padėsianti įvertinti Aplinkos ministerijos komunikacinę veiklą.

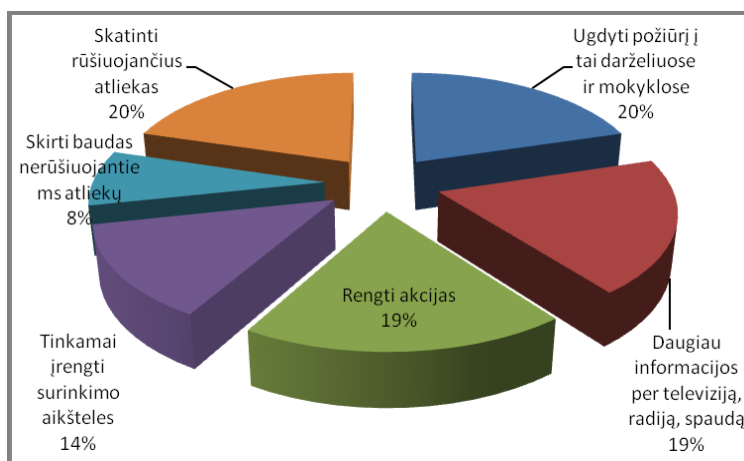
Galiausiai gyventojų teiraujamosi kodėl, jų nuomone, atliekų rūšiavimas dar nėra populiarus (7 paveikslas), bei ką daryti, norint tokiu paversti. Respondentų nuomone, atliekų rūšiavimas Lietuvoje labiausiai nepopuliarus dėl nusistovėjusių visuomenės pažiūrų – 29 proc., per mažai informacijos – 27 proc., mažiausiai atliekų rūšiavimo nepopuliarumą įtakoja netinkamai įrengtos atliekų surinkimo aikštelės. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad pakankama informacija apie rūšiavimo būtinybę ir naudą, ne tik paskatintų rūšiuoti atliekas bet ir po truputį priverstų gyventojus jausti atsakomybę už tai, kaip ir kur padedamos po jų likusios atliekas.

7 paveikslas. Atliekų rūšiavimo nepopuliarumo priežastys Lietuvoje



O norint atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu, gyventojų nuomone (8 paveikslas), pirmiausia reikia ugdyti požiūrį į tai darželiuose ir mokyklose (20 proc.), skatinti rūšiuojančius atliekas (20 proc.) bei suteikti daugiau informacijos per televiziją, radiją, spaudą (19 proc.). Taigi aiškinant kaip aplinką įtakoja šiuolaikinis gyvenimo būdas, kokia yra gyventojų asmeninė atsakomybė už aplinkos problemas, nuosekliai informuojant apie atliekų kaupimo sąvartynuose keliamą pavojų, atliekų perdirbimo naudą, būtinumą atliekas rūšiuoti buityje, biure, mokymosi įstaigose, atliekų rūšiavimą su laiku paverstų populiariu reiškiniu, o ekonominės priemonės atitinkamai tokį elgesį paskatintų.

8 paveikslas. Ką vertėtų daryti, norint atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu



Taigi atsižvelgiant į anketinės apklausos rezultatus, galima daryti išvadą, kad gyventojų atliekų rūšiavimo įpročiai silpni, požiūris pakankamai pasyvus, o Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos, atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas pastebi tik nedaugelis. Remiantis V. Leonavičiaus industrinių visuomenių gyventojų požiūriu tipais į buitines atliekas, galima teigti, kad

tirta grupė buitines atliekas suvokia kaip aplinkos užterštumo problemą ir nesusimąsto apie ribotus gamtinius ir energetinius išteklius.

Nors galima daryti prielaidą, kad atliekų rūšiavimas populiarėja, tačiau dar praeis nemažai laiko, kol kiekvienas Lietuvos gyventojas tai darys. Vienkartiniai projektai iš esmės nieko nepakeis, būtinas sistemingas aplinkosauginių iniciatyvų organizavimas, ugdantis visuomenės sąmoningumą, skatinantis tapti aktyviais atliekų tvarkytojais, žadinantis kiekvieno gyventoją asmeninę atsakomybę rūšiuoti atliekas.

3.1.2 Įmonių apklausos rezultatų įvertinimas

Įvertinant, kad socialiai atsakingos įmonės rūšiuoja atliekas, buvo užduoti trys klausimai, vertinantys jų požiūrį į šį reiškinį. Aplinkos ministerijos poveikį šiai veiklai bei jų nuomonę apie ministerijos vykdomą atliekų rūšiavimo politiką ir komunikacinę veiklą.

Tyrimo dalyvavo 21 socialiai atsakinga įmonė, prisijungusi prie Pasaulinio Susitarimo tinklo. Pažadėjus anonimiškumą, įmonės neįvardijamos.

Į pirmą klausimą, ar reikia ir svarbu socialiai atsakingai įmonei rūšiuoti atliekas, atsakyta vienareikšmiškai taip, tai būtina. Respondentai pažymėjo tokius aspektus, kaip būtina socialiai atsakingos įmonės veikla, aplinkos, savo ir artimųjų sveikatos saugojimą, darbuotojų išpročių svarbą, nes jie formuoja ir organizaciją, jos kultūrą bei ne tik kitų įmonių, o ir kiekvieno piliečio, net paties mažiausio dalyvavimą atliekų tvarkymo sistemoje, taip prisidedant prie gamtos išsaugojimo.

Atsižvelgiant į minėto 2007 m. Europos Komisijos inicijuoto tyrimo dėl socialinių atsakomybės tendencijų tarp smulkių ir vidutinių įmonių Baltijos šalyse, konkrečias aplinkos apsaugos programas savo veikloje tuo laiku bandė diegti vos 18 proc. įmonių, šiandien, kaip matyti iš atsakymų, įmonės skiria ypatingą dėmesį aplinkosaugai.

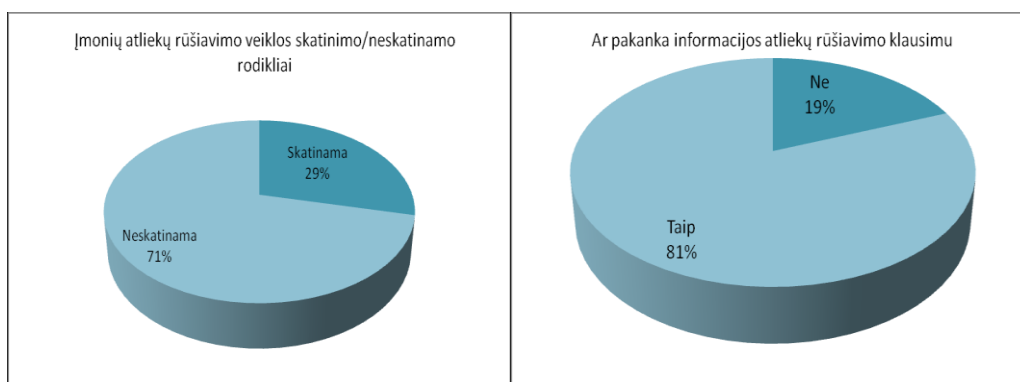
Įmonės skiria daug lėšų aplinkos apsaugos priemonių diegimui, tvirtai užsibrėžia laikytis visų aplinkosaugos reikalavimų, diegia aplinkosaugos vadybos sertifikatus, liudijančius apie įmonių socialinę atsakomybę, kurios dalis – rūpestis aplinkos apsauga, gamtinės aplinkos išsaugojimas ateities kartoms. Bendrovės vis labiau skatina darbuotojus ir jų šeimos narius imtis konkrečių veiksmų taupant gamtos išteklius ir mažinant jų užterštumą, inicijuoja įvairius projektus ir akcijas.

Vertinant buitinių atliekų rūšiavimo naudą ir svarbą, įmonės savo iniciatyva diegia buitinių atliekų surinkimo sistemas, tariausi su atliekų tvarkymo bendrovėmis kaip jas atiduoti perdirbimui, skatina darbuotojus rūšiuoti atliekas, ragina atsakingai elgtis ne tik darbo vietoje, bet ir namuose, bendruomenėje, jog ypatingų pastangų nereikalaujantis atliekų rūšiavimas taptų natūraliu išpročiu. Taigi toks turėtų būti ne tik socialiai atsakingų, bet ir kiekvienos Lietuvos verslo įmonės požiūris,

juk jos, kaip ekologinės lyderės gali įtakoti ir formuoti visuomenės nuomonę ir pažiūras (darbuotojai, įpratę rūšiuoti darbe, paskatins tai daryti ir namuose).

Antru klausimu siekta atskleisti, kas ir kaip paskatino įmones rūšiuoti atliekas ir ar joms pakanka informacijos (9 paveikslas).

9 paveikslas. Įmonių atliekų rūšiavimo veiklos skatinamo/ neskatinimo ir informacijos poreikio rodikliai



Atsižvelgiant į apibendrintus respondentų atsakymus, matoma, jog įmonės nėra skatinamos rūšiuoti atliekų (71 proc.) ir netgi 81 proc. mano, jog informacijos šiuo klausimu galėtų būti daugiau.

Vertinant įmonės atstovų atsakymus į klausimą, ar ir kaip skatinama įmonė rūšiuoti atliekas, bendrai galima išskirti, kad dauguma įmonių pačios savo noru rūšiuoja ir ieško būdų, kaip tai daryti. Atskleidžiami tokie neigiami aspektai, kaip: „pati rūšiavimo sistema neveikia“, „niekaip neskatinama. Pvz. mūsų įmonė pririnkusi tam tikrą kiekį plastiko atiduoda tiekėjui kuris gamina plėvelę ir jis pritaiko vienkartinę nuolaidą“, „nėra taikomos mokestinės lengvatos ar palankūs rūšiavimo sistemos sukūrimo įmonėms mokesčiai“, „sąmoningas žmogus rūšiuoja atliekas dėl „savęs“, nes taip atrodo normalu, <...> ar nuo to kad jūs rūšiuojate mokate mažiau už šiukšlių išvežimą? ar tikrai žinote, kad jūsų surinktos atliekos nenukeliaus į sąvartyną?“, „visiškai ne. 0 iš 10 balų“ ir pan. Taip pat vieno įmonės atstovo atsakyme išskirtas ir žiniasklaidos vaidmuo: „geri pvz. užkrečia ir jei mūsų žiniasklaida labiau orientuotus į gerus darbus, o ne į žudynių skaičių – socialiai atsakingų įmonių būtų žymiai daugiau“. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadas, kad tik „aplinkosauginio sąmoningumo“ dėka įmonės rūšiuoja atliekas, nors yra neskatinamos ir niekas nesistengia to daryti. O nerūšiuojančių įmonių atžvilgiu, teigiamų rezultatų pasiekti galima derinant atliekų infrastruktūros plėtrą ir informavimu apie naudą ir svarbą aspektu .

Taip pat daugelis įmonių atstovų akcentuoja informacijos trūkumą: „nepakanka informacijos, kur ir kaip geriau panaudoti išrūšiuotas atliekas“, „susistemintos informacijos mums

nesuteikė mūsų antrinių atliekų surinkėjas. Teko nemažai ieškoti internete informacijas ir aiškintis, kokios atliekos yra skirtos antriniam perdirbimui, kokios ne“, „vieningos informacijos, apibrėžiančios, kaip tiksliai atliekos turi būti rūšiuojamos, nėra“, „bendros informacijos nors vežimu vežk, o štai naudingos ir konkrečios labai trūksta“. Taigi galime tik konstatuoti, jog siekiant įtraukti tiek visuomenę, tiek kitas įmones į aplinkosauginę veiklą, būtina, kad žmonės žinotų ir suprastų, kokios yra aplinkosauginės problemos, kaip jų veiklą gali paveikti aplinkos kokybė, kokie galimi aplinkosaugos problemų sprendimo būdai bei galimybė prisidėti prie problemų sprendimo. Atliekų rūšiavimo klausimu būtinas nuolatinis visuomenės švietimas ir informavimas, tik teisingai suformuluota ir perteikta žinia skatins elgesio pokyčius.

Siekiant įvertinti Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo politiką ir komunikacinę veiklą (pvz. kampaniją „Aš – žalias“), įmonių teirautasi, ką jie apie tai mano. Tik du iš 21 atsakiusiojo respondento, teigiamai paminėjo iniciatyvą „Aš – žalias“, kiti atsakė, jog negirdėjo arba neįsiminė, bei bendrai analizavo komunikacinės veiklos veiksmingumą. Taigi įmonių atstovai nurodė, kad visos komunikacinės kampanijos skatintinos ir teigiamos, jos prisideda prie atliekų rūšiavimo tradicijų kūrimo, yra svarbus ir teisingas žingsnis tinkamo visuomenės požiūrio formavimo, informacijos prieinamumo link, vis dėlto sulaukta ir daug kritikos. Atitinkamai pateikti tokie argumentai, kaip: „aplinkos ministerijos indėlis į šią veiklą yra labai menkas, nes kol kas nėra įdiegtos stabilios, perspektyvios atliekų rūšiavimo sistemos“, „visiška maišalynė, kas už ką atsakingas, ką veikia, su kuo dirba ir kodėl. Painiava dėl per didelio suinteresuotų pusių kiekio ir todėl, kad viskas taip nekonkretu – pradėdant baziniais dokumentais“, „man atrodo pirma reikia susitvarkyti įstatyminę bazę, skatinti rinkos dalyvius, o tik po to galvoti apie komunikaciją. Kvailai atrodo lozungai, kai elementarūs darbai nesutvarkyti“. Taigi įmonių atstovų nuomone, pirmiausia turi būti sutvarkyta įstatyminė bazė, atliekų surinkimo infrastruktūra ir tik galiausiai vykdoma komunikacija. Šis teiginys verčia susimąstyti, tačiau pritarti tik iš dalies (atsižvelgiant į W.Ogburno prisitaikymo kultūros vėlimą) – elgsenos pokyčiai gali būti pasiekti tik *derinant* infrastruktūros plėtrą ir šviečiamąją veiklą.

Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, galime daryti *išvadas*, jog socialiai atsakingų įmonių lyderių, atstovų sąmoningumas, suinteresuotumas bei pajėgumas dalyvauti turėjo poveikį buitinių atliekų rūšiavimo įpročiams. Įmonės nėra skatinamos rūšiuoti atliekų (71 proc. atsakiusiųjų), tai daro savo iniciatyva bei ieško būdų kaip tai daryti. Aplinkos ministerijos komunikacinė veikla dauguma atvejų vertinama kritiškai, dėl per menko ministerijos indėlio ne tik į šią veiklą, bet apskritai pasyvaus veikimo, siekiant perspektyvios atliekų rūšiavimo sistemos.

Verslo atžvilgiu, teigiamų rezultatų pasiekti galima derinant ekonomines skatinimo priemones ir informavimu apie atliekų rūšiavimo naudą ir svarbą aspektu. Vis dėlto, nei viena

organizacija pasaulyje nėra pajėgi išspręsti aplinkosauginių problemų. Norint išsaugoti gamtą ir jos turtus, būtinas *visuomenės sąmoningumas*. Kurį būtina ugdyti ne vienkartinėmis politinėmis priemonėmis, o kruopščiai parengta veiklos programa.

3.1.3 Interviu su ekspertais rezultatų įvertinimas

Taigi siekiant atskleisti skirtingą įvairių specialistų požiūrį, pagrindines problemas atliekų rūšiavimo klausimu, įvertinti Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos efektyvumą analizuojama ekspertų nuomonė, kuria apibendrinamos gyventojų ir įmonių apklausų analizės išvalgos, bendras tiriamos srities vaizdas.

Pirmu klausimu, ar atliekų rūšiavimas yra efektyvus indėlis į aplinkos apsaugą, siekiama sužinoti atliekų rūšiavimo svarbą ir naudą. Visi ekspertai buvo vieningi, ir atsakė, jos tai būtinas indėlis, siekiant tausoti gamtos išteklius. Lietuvos žaliųjų judėjimo laikraščio redaktorius A. Gaidamavičius pažymėjo, *„atliekų rūšiavimas ir perdirbimas mažina gamtos išteklių vartojimą, o vartojimas yra didžiausia aplinkosaugos problema. Žinoma, kad atliekų rūšiavimas būtų efektyvus, turi būti sudarytos prielaidos atliekų perdirbimui ir motyvuoti gyventojai, kurie suprastų atliekų Lietuvoje kol kas trūksta ir prielaidų ir motyvacijos“*, viešųjų ryšių specialistės J. Bagdonaitės nuomone, *„atliekų rūšiavimas yra vienas iš esminių aplinkos apsaugos elementų - su šiuo procesu tiesiogiai susiję gyventojai ir visos institucijos. Blogai rūšiuojant, arba iš vis nerūšiuojant išnaudojama dar daugiau aplinkai svarbių resursų, dar labiau teršiama visa aplinka. Tad su atliekų rūšiavimu galima susisiekti visą grandinę funkcijų, kurios tiesiogiai turi įtakos aplinkos apsaugai.“* Vis labiau ryškėjant svarbiausioms aplinkosaugos problemoms (viena iš jų – atliekos), gamtosauginės organizacijos jau ne vienerius metus muša pavojaus varpus, kad civilizuotų šalių vartojimas kelis kartus viršija mūsų planetos galimybes, gamtinės pasaulio ekosistemos nyksta beprecedente žmonijos istorijoje sparta, ir, jeigu nesustosime, ekosistema su laiku gali degraduoti. Atsižvelgiant į tai, galime tik konstatuoti, kad kiekvienas žmogus savo pasirinkimu daro įtaką aplinkos, o tuo pačiu ir savo gyvenimo kokybei. Nepakankamas atitinkamų institucijų tarpusavio bendradarbiavimas, viešinio priemonių įgyvendinimo sistemingos politikos stoka, nepakankamas informacijos pateikimo visuomenei aktualumas, skirstant pagal tikslines grupes, nesukurta nuolat veikianti informacinė sistema, stabdo platesnį visuomenės dalyvavimą priimant aplinkosauginius sprendimus, keičiant vartojimo įpročius, taip pat ir dalyvaujant atliekų tvarkyme.

Toliau kalbant apie visuomenės skatinimą ir informuotumą atliekų rūšiavimo klausimu, ekspertai nuomonė kritiška. Seimo narys J. Šimėnas sako, *„kadangi neskatinama, tai nėra apie ką informuoti“*. Taigi Seimo Aplinkos apsaugos komiteto pirmininko nuomone skeptiška vertinant visą

Aplinkos ministerijos komunikacinę veiklą. A. Gaidamavičius taip pat negatyvus, nors ministerija organizuoja įvairius projektus ir akcijas, bet „*plačiosios visuomenės tai dažnai nepasiekia ir žmonėms tikrai trūksta informacijos. Mano manymu, tie projektai ir akcijos tėra pinigų plovimas.*“ Pasak J. Bagdonaitės, „*teko susidurti su keletu nevykusių valstybės institucijų bandymų skatinti rūšiuoti. Bandyta labai silpna ir nekoordinuota informacinė kampanija šviesti visuomenę. Plakatai, reklamos negelbstėjo, o stereotipo, kad iš konteinerių šiukšlės vis tiek patenka į tą patį sąvartyną, niekas neskubo paneigti, parodyti ir įrodyti, kad yra kitaip.*“ Tenka pritarti specialistės teiginiui, remiantis atlikto tyrimo duomenimis, kai skatinama, bet nesakoma nei kaip, nei kodėl, nei kam. Projektų vadovų I.Žukauskaitė teigia, kad „*realiai šie atliekų rūšiavimo skatinimo projektai yra tik reklamines kampanijos. Kodėl nepagalvoja apie tai kaip iš tiesų motyvuoti visuomenę?*“. Taigi ekspertai išvelgia daug ministerijos vidinių problemų, koordinavimo trūkumą. Vertinant, kad informuotas ir ekonomiškai skatinamas sistemoje dalyvauti gyventojas, pagrindinė prielaida sėkmingai ir efektyviai atliekų tvarkymo sistemai, siūlytina ne tik peržvelgti veiklos barus, bet ir žmogiškuosius išteklius bei jų gebėjimus. Vienintelė Aplinkos ministerijos darbuotoja pozityviai sakė, kad „*Lietuvos gyventojai pradėjo aktyviau rūšiuoti įvairias buityje susidarančias atliekas, reaguoja į rūšiavimo ir tvarkymo trūkumus, jaučiamas visuomenės susidomėjimas tvarkymo galimybėmis.*“ Bet ar šiandien darnaus vystymosi kontekste užtenka tokio domėjimosi? Taigi vertinant, kad aplinkosauginį sąmoningumą lemia motyvacija domėtis įvairiais aplinkos aspektais, sukaupti žinių apie tai ir įgyti gebėjimų realiai prisidėti prie jos išsaugojimo asmeniškai, svarbu vystyti atliekų rūšiavimo svarbą ir naudą atitinkamai socialiniu – ekonominiu požiūriu.

Analizuojant, kas atliekų rūšiavimo klausimu turėtų informuoti ir skatinti tai daryti aktyviau, ekspertai išskyrė ministeriją, savivaldybes, atliekų tvarkymo įmones, verslo indėlį. Anot žaliųjų judėjimo nario, „*apie atliekų rūšiavimą gyventojus turi informuoti atliekas išvežančios ir tvarkančios. To visai užtektų. Ir kad mokėtis už atliekas priklausytų nuo išrūšiuotų atliekų kiekio, o ne pagal buto plotą ar tame bute registruotų gyventojų skaičių. Be to, būtina reikia pritaikyti depozito sistemą plastikiniams buteliams, kad gyventojai būtų suinteresuoti atiduoti tuščią tarą. Deja, šitam reikalui labai priešinasi prekybos centrus valdančios įmonės.*“ Kaip matyti, siūlomi sprendimai tikrai paskatintų visuomenę aktyviau dalyvauti atliekų tvarkymo procese, tačiau tam įgyvendinti reikia visų valdančiųjų institucijų bendradarbiavimo, teisinių priemonių, atitinkamai svarbu motyvuoti ir verslo sektorių, jei siekiama sukurti ir plėtoti efektyvią atliekų tvarkymo sistemą. Ministerijos Atliekų valdymo skyriaus vedėja dėmesį skiria aktyvesniam savivaldybių ir jų pasirinktų atliekų tvarkytojų vaidmeniui bei teigia, kad susitikimuose su šiais atstovais „*visuomet akcentuoja gyventojų informavimo ir motyvavimo dalyvauti sistemoje būtinybę ir galimybes. Pvz. informaciją apie atliekų tvarkymo galimybes ir būdus savivaldybės teritorijoje gyventojams*

savivaldybės ar atliekų tvarkytojas galėtų teikti kartu su sąskaita apmokėjimui už paslaugas.“ Galėtų savivaldybės tai vykdyti, bet ar ministerija, kaip vykdančioji institucija, turėtų ne tik skatinti, bet ir nurodyti gaires ir programas kaip tai daryti? Nepriklausoma įmonių socialinės atsakomybės konsultantė J. Bagdonaitė prabrėžia verslo vaidmenį: *„Be abejo, valstybinių institucijų dėmesys šiam klausimui yra labai svarbus, tačiau ir verslo indėlis ne ką mažesnis. Darbo vietose daug lengviau keisti įpročius, kai tam sudaromos tinkamos sąlygos.*“ Galima pritarti, jog valdžios institucijos turėtų skirti didesnę dėmesį verslo sektoriui, skatinti socialinę atsakomybę, motyvuoti, kodėl įmonėms reikia ir kodėl jos turėtų tai daryti. Tik tarpusavio bendradarbiavimas, aktyvus dalyvavimas, padidėjęs sąmoningumas gali prisidėti prie atliekų tvarkymo sektoriaus problemų sprendimo.

Paskutiniu klausimu siekta išsiaiškinti, ką mano specialistai apie vykdomą Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinę veiklą, pvz. kampaniją „Aš – žalias“. Kritiškiausias buvo Seimo Aplinkos apsaugos komiteto pirmininkas J. Šimėnas: *„apskritai, ar galima informuoti apie tai ko nėra. Šiaip ministerijoje vyksta vaikiški žaidimai su ne vaikiškomis pasekmėmis.*“ Toks teiginys verčia susimąstyti, ar Lietuvos Respublikos Seimo Aplinkos apsaugos komitetas, kuriojantis įvairias aplinkos apsaugos sritis ir teikiantis pasiūlymus ministerijai, neprisideda prie šių „žaidimų“? Galima tik konstatuoti, jog aplinkos problemų sprendimui ir prevencijai svarbus ne tik palankus visuomenės požiūris bei atitinkamos vertybinės nuostatos, bet ir valdančiųjų institucijų žmogiškųjų išteklių informuotumas ir aktyvus dalyvavimas svarstant bei įgyvendinant įvairaus lygio sprendimus. A. Gaidamavičiaus nuomone: *„ši akcija buvo graži ir sveikintina, aš pats joje dalyvavau. Bet ji tuo pačiu ir parodaksali. Susidaro įspūdis, kad ta kampanija pasibaigs, kai baigsis ES lėšomis paremtas projektas, o valdžios prioritetai taip ir liks visai kiti. Mes jau keleri metai vėluojame vykdyti įsipareigojimus Europos Sąjungoje ir visa tai tik dėl to, kad atliekų tvarkymo verslo rykliai nepasidalina įtakos zonomis ir pakuotės mokesčio milijonais, o tarp Aplinkos ministerijos ir savivaldybės nėra jokio susikalbėjimo šiuo klausimu.*“ Taigi, anot eksperto, pirmiausia reikia „susikalbėti“ atsakomybę turinčioms institucijoms, sudaryti būtinas sąlygas šios veiklos plėtotei. Galima iš dalies pritarti ir dėl komunikacinės veiklos kritikos. Iš tikrųjų, šiuo metu visi vykdyti projektai buvo finansuoti iš Gaminių ar pakuočių atliekų tvarkymo programos lėšų, o kas bus, kai jos pasibaigs? Kokiais tada būdais ministerija užtikrins, kad visuomenė gautų reikalingą informaciją apie aplinką bei priimtų sprendimus aplinkosaugos klausimais?

Grįžtant prie iniciatyvos „Aš – žalias“, nepriklausoma socialinės įmonių atsakomybės konsultantė J. Bagdonaitė vertina palankiai: *„programa „Aš – žalias“ yra vienas iš stipresnių bandymų, kuomet pasitelkiant išorinius komunikacijos konsultantus buvo pasiekta gan gerų*

rezultatų, ypač mokyklose. Juntama tendencija, jog programos pamažu stiprėja ir su laiku turėtume sulaukti rezultatų“. Projektų vadovė D. Vaičiulienė, tiesiogiai dalyvavusi šiame projekte teigia, kad „tai buvo pirmasis ir didžiausias tokio pobūdžio projektas Lietuvoje. Jo veikla palietė visas savivaldybes. Žmonės labai aktyviai ir noriai dalyvavo projekto veiklose. Ypač vaikai, kurie yra svarbiausia grandis. Juk priprasti rūšiuoti reikia nuo mažens, vaikai imliausi naujovėms!“ Taigi vienas stipriausių įgyvendinto projekto dalis – tikslingai pasirinktos atitinkamos auditorijos. Be to, labai svarbu, kad buvo išskirti vaikai (atliekų rūšiavimas turi būti skiepijamas nuo vaikystės), o per vaikus galima pasiekti ir jų šeimas bei perduoti aplinkosaugos idėjas dar platesnei visuomenės daliai. Aplinkos ministerijos Atliekų valdymo skyriaus vedėja R. Radavičienė džiaugiasi, komunikacinė veikla „įgauna pagreitį. Tikėtina, kad visiems sistemoje dalyvaujantiems subjektams skiriant didelį dėmesį visuomenės informavimui ir švietimui, skatinant ekonominėmis priemonėmis, t.y. nustatčius diferencijuotas įmokas, antrinių žaliavų surinkimo sistema taps sklandesnė“. Taigi įgyvendinus realius veiksmus – skatinimo priemones, kurios motyvuotų rūšiuoti bei pasitelkiant masines atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacijos kampanijas, galima pasiekti, kad kiekvienas visuomenės narys saugotų gamtą bei prisidėtų prie jos tausojimo.

Remiantis ekspertų apklausos analize, galima daryti išvadas, kad, siekiant išspręsti atliekų rūšiavimo skatinimo problemas, pirmiausia būtinas valdančiųjų institucijų bendradarbiavimas, motyvuojančių veiksnių tai daryti įgyvendinimas bei sisteminga viešinimo priemonių ir veiklos sistema. Be šių priemonių, platesnis visuomenės dalyvavimas priimant aplinkosaugos sprendimus – stabdomas.

3.2 Tyrimo išvados

Gyventojų anketinės apklausos analizės išvados:

- ✓ Nors dauguma apklausoje dalyvavusiųjų gyventojų suvokia, kad atliekas būtina rūšiuoti, vis dėlto net 42 proc. nerūšiuoja atliekų, kiti tai daro kartais, o visada tik 5 proc. Daugiausia respondentai rūšiuoja popierių.
- ✓ Pagrindinės priežastys, dėl ko apklausoje dalyvavę gyventojai nerūšiuoja atliekų – nemato tikslo, nežino, kaip tai daryti, tingi, o labiausiai trukdo tai daryti tokie veiksniai, kaip – gyventojų pasyvumas, informacijos apie rūšiavimo ir perdirbimo naudą trūkumas.
- ✓ Pakankamai informacijos šiuo klausimu gauna tik 28 proc. respondentų.
- ✓ Efektyviausi sklaidos būdai – televizija, radijas, spauda.
- ✓ 23 proc. apklausoje dalyvavusiųjų yra girdėję Aplinkos ministerijos vykdytų komunikacinių kampanijų, akcijų. Apie projektą „Aš – žalias“ girdėjo tik 9 proc. atsakiusiųjų.

- ✓ Atliekų rūšiavimas Lietuvoje nepopuliarus, dėl nusistovėjusių visuomenės normų, per menko informavimo.
- ✓ Norint atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu, reiktų skatinti rūšiuojančius, ugdyti požiūrį į tai darželiuose ir mokyklose, suteikti daugiau informacijos per masines informavimo priemones.

Remiantis šiais duomenimis, galime teigti, apklausoje dalyvavusiųjų gyventojų rūšiavimo įpročiai silpni, požiūris pakankamai pasyvus, Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas pastebi tik nedaugelis. Vis dėlto, nors ir lėtai, atliekų rūšiavimas populiarėja, žmonės suvokia jo svarbą, ryškėja didelis atliekų rūšiavimo informacijos trūkumas ir poreikis.

Įmonių apklausos analizės išvados:

- ✓ Atliekų rūšiavimas – būtina socialiai atsakingos įmonės veikla, įmonės skiria ypatingą dėmesį aplinkosaugai.
- ✓ 71 proc. apklausoje dalyvavusiųjų įmonių atstovų teigia, kad įmonės neskatinamos rūšiuoti atliekų, dauguma įmonių pačios savo noru rūšiuoja ir ieško būdų, kaip tai daryti. 81 proc. respondentų teigia, kad informacijos šiuo klausimu trūksta – ji bendra, nekonkreči, nevieninga, nesusisteminta.
- ✓ Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo komunikacinę veiklą įmonių atstovai vertino nepalankiai. Dauguma respondentų siūlo sutvarkyti įstatyminę bazę, atliekų tvarkymo infrastruktūrą ir tik galiausiai vykdyti komunikacines kampanijas. Projektas „Aš – žalias“ minimas kaip neįsivaizduojamas.

Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, apklausoje dalyvavusios socialiai atsakingos įmonės atliekas rūšiuoja tik savo lyderių, atstovų sąmoningumo, suinteresuotumo ir pajėgumo dalyvauti dėka. Aplinkos ministerija neskatina ir nemotyvuoja, kam ir kodėl verslo sektorius turėtų tai daryti.

Apibendrinant apklausoje dalyvavusiųjų gyventojų ir įmonių apklausos duomenis, padarytos tokios išvados: tiek gyventojai, tiek verslo sektorius palankiai žiūri į atliekų rūšiavimą, tačiau pasigendama ekonomiškai skatinančių veiksnių ir priemonių, išsamios informacijos. Šiuo metu Aplinkos ministerijos vykdoma komunikacinė veikla kritikuotina, dėl tinkamai neorganizuotos, nesistemosingos veiklos.

Ekspertų interviu analizės išvados:

- ✓ Atliekų rūšiavimas efektyvus ir būtinas indėlis į aplinkos apsaugą, siekiant tausoti gamtos išteklius.
- ✓ Visuomenė neskatinama rūšiuoti, nemotyvuojama, informacijos sklaida silpna ir nekoordinuota.

- ✓ Atliekų rūšiavimo skatinimo klausimu aktyviau turėtų veikti ne tik ministerija, bet ir savivaldybės, atliekų tvarkymo įmonės, svarbus ir verslo indėlis (rūšiuojantys darbe, rūšiuos ir namuose).
- ✓ Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinė veikla kritikuotina, nesant bendradarbiavimo politikos tarp atitinkamų institucijų, efektyvių ekonomiškai skatinančių veiksnių. Projektas „Aš – žalias“ vertintinas kaip labiausiai pavykęs (veikla palietė visas savivaldybes, išskirtos tikslinės auditorijos).

Remiantis šiais duomenimis, galima teigti, darnaus šalies vystymosi tikslų įgyvendinimo sėkmė pirmiausia priklauso nuo teisinių, ekonominių priemonių, motyvuojančių tai daryti veiksnių įgyvendinimo, dalyvaujančių institucijų bendradarbiavimo bei sistemingos, tinkamai organizuotos informacijos sklaidos.

Tyrimo hipotezių tikrinimas: Išanalizavus tyrimo metu surinktus duomenis, paaiškėjo, kad:

Pirma hipotezė (H1) pasitvirtino: visuomenė suvokia, kad atliekų rūšiavimas svarbus ir efektyvus indėlis į aplinkos apsaugą.

Antra hipotezė (H2) pasitvirtino: visuomenė nėra skatinama rūšiuoti atliekas, kas įtakoja gyventojų pasyvumo ir intereso stoką.

Trečia hipotezė (H3) pasitvirtino: visuomenei trūksta informacijos atliekų rūšiavimo klausimu. Pakankamai informacijos gauna tik 28 proc. gyventojų, 81 proc. įmonių nurodo, jog trūksta konkrečios, o ne bendros informacijos.

Ketvirta hipotezė (H4) pasitvirtino: Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinė veikla vertinama nepalankiai, dėl sistemingos viešinimo priemonių ir veiklos nebuvimo. Komunikacinės veiklos veiksmingumas visuomenei menkas (tik 23 proc. gyventojų žinojo apie vykdytus projektus).

Penkta hipotezė (H5) pasitvirtino iš dalies: atliekų tvarkymo, surinkimo ir rūšiavimo infrastruktūra neefektyvia galima pavadinti tik iš dalies, nes ji intensyviai plėtojama ir vis daugiau gyventojų suteikiama rūšiavimo paslauga, didžiausia problema kyla – ekonominių priemonių (pvz., diferencijuotos įmokos) įgyvendinime.

Šešta hipotezė (H6) pasitvirtino: rūšiuoti buitines atliekas socialiai atsakingoms įmonėms Aplinkos ministerija poveikio neturėjo, jos tai daro savo noru ir ieško būdų kaip tai daryti.

Hipotezių pagrindimas buvo naudingas siekiant įvertinti Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinės veiklos veiksmingumą visuomenei.

Apibendrinant viso tyrimo rezultatų analizę, galima konstatuoti, jog visuomenė nėra pakankamai supažindinta su darnaus vystymosi principais ir savo vaidmeniu darnaus vystymosi

kontekste, nevertinamas visuomenės nusiteikimas vykdant darnaus vystymosi politiką ir strategijos įgyvendinimą.

Atsižvelgiant į Aplinkos ministerijos komunikacinės veiklos trūkumus, veiksmingumo stoką visuomenei, pateikiama keletas **pasiūlymų** visuomenės informavimui:

- Išsami informacija kaip rūšiuoti atliekas. Vienas iš siūlytinių variantų, atliekų rūšiavimo lipdukai – instrukcijos ant konteinerių, nurodantys gyventojams, kur ir kokias atliekas mesti (7 priedas). Pateikiamo pavyzdžio informacija surinkta iš Atliekų tvarkymo įmonių interneto svetainių.
- Vertinant, kad gyventojai nežino tikslios atliekų rūšiavimo mokesčio sistemos, atliekų supylimo į bendrą konteinerį aspektų ir pan. būtina išsami informacija, ką, kam, kodėl ir kur reikia rūšiuoti, kas ir už ką atsakingas, visų atliekų rūšiavimo ekonominių – socialinių aspektų viešumas.
- Informacijos sklaidai pasitelkti masines informavimo priemones – televizija, radijas, spauda. Atsižvelgiant į tyrimo duomenis, žiniasklaida vertintina kaip efektyviausia priemonė, siekiant pasiekti kuo platesnę auditoriją.
- Vertinant žiniasklaidos vaidmenį visuomenės nuomonės formavimui bei visuomenės informacijos stoką ir interesą atliekų rūšiavimo klausimu, informacija turi būti pateikiama kiek įmanoma dažniau. Reikėtų išsiaiškinti, kurie žurnalistai rašo apie panašias problemas, kokia informacija juos galėtų sudominti, kokie yra žiniasklaidos priemonių, kuriose jie dirba, prioritetai. Būtina vystyti ilgalaikius ryšius, kviesti į spaudos konferencijas, seminarus, diskusijas, nuolat rengti atnaujinamą informacijos segtuvą, esant nors mažiausiai naujienai atliekų rūšiavimo klausimu siųsti pranešimus spaudai.
Viena iš galimų priemonių – diskusija spaudoje. Į diskusiją patartina įtraukti žmones asmenis, kurių autoritetas suteikia kompetencijos, svarumo, kelia skaitytojų pasitikėjimą diskusija ir jos objektu.
- Efektyviai komunikacijai ypatingai svarbus grįžtamasis ryšys. Vertinant, kad šiuo metu ministerija neturi jokios informacijos apie vykdytų iniciatyvų veiksmingumo rodiklius, būtina atlikti nors mini – tyrimus, skelbti konkursus (pvz., „Mano patarimas“).
- Remiantis tuo, kiek šiandien gyventojų naudojami internetu, turėtų būti sukurta ir *vystoma* interneto svetainė atliekų tvarkymo ir rūšiavimo klausimais (visos inicijuotos Aplinkos ministerijos interneto svetainės – nevystomos, nebeveikiančios). Svarbu pateikti konkrečią informaciją, nuolat ją atnaujinti. Kuo daugiau nuorodų į šią svetainę.

- Jei įmanoma, Aplinkosauginė iniciatyva „Aš – žalias“ turėtų būti tęsiama ir tapti visuotiniu judėjimu, kuris žmonėse skatintų norą ir atsakomybę keistis bei „gyventi žaliai“, užsimegztų vaikų sąmonėse, stiprėtų šeimose, verslo organizacijose ir pamažu įtrauktų visą visuomenę. Remiantis projekto „Aš – žalias“ patirtimi, skirstyti auditorijas, ypatingą dėmesį, kaip imliausiai naujovėms, skirti vaikams ir jaunimui. Išaiškinus kokios informacijos sklaidos priemonės šiai grupei veiksmingiausios, imtis atitinkamų priemonių.

IŠVADOS

Atliekų surinkimas ir jų tvarkymas pripažįstama bene aktualiausia ir sudėtingiausia aplinkos apsaugos sritimi – tai svarbi Europos Sąjungos aplinkos apsaugos politikos dalis, šiam sektoriui teikiamas pirmumas ir Lietuvoje. Pagrindinis strateginis Europos Sąjungos atliekų tvarkymo tikslas – būtinybė užtikrinti aukštą aplinkos apsaugos lygį nepažeidžiant vidaus rinkos veiklos ir skatinti darnų vystymąsi.

Vertinant, kad daugumoje Europos Sąjungos šalių atliekos rūšiuojamos, perdirbamos ir panaudojamos vėl energijai, šilumai ir kitoms medžiagoms, atliekų rūšiavimas darnaus vystymosi kontekste svarbus tiek ekonominiu, tiek socialiniu požiūriu. Rūšiuojant atliekas mažinamas atliekų keliamas pavojus, saugomi gamtos ištekliai, palaikoma švari ir sveika aplinka, mažėja mokesčiai už atliekų tvarkymą. Atsižvelgiant į tai, labai svarbu suvokti W. E. Stead ir J. G. Stead darnaus vystymosi ekonominį modelį ir įsisavinti, kad visa ekonominė ir ūkinė veikla turi egzistuoti tik sudarydama darną tarp visuomenės ir gamtos. Remiantis tuo, visas savo veikloje susidariusias atliekas reikia stengtis paversti atnaujinamos energijos ir resursų pagrindu.

Deja, Lietuvoje buitinių atliekų rūšiavimas ir perdirbimas lieka viena iš sunkiausiai sprendžiamų problemų, didžioji dalis buitinių atliekų nerūšiuojamos ir keliauja į sąvartynus. Galima teigti, jog aktyvesnis visuomenės dalyvavimas – svarbi sėkmingos šios strategijos įgyvendinimo sąlyga. Nors visuomenės dalyvavimas yra pakankamai gerai reglamentuotas, vis dėlto plačioji visuomenė dar nėra gerai informuota aplinkos apsaugos klausimais ir yra palyginti pasyvi, kai priimami sprendimai, turintys įtakos aplinkai.

Taigi atsižvelgiant į atliekų rūšiavimo pasyvumą tiek privataus, tiek verslo atžvilgiu bei siekiant įgyvendinti aplinkos apsaugos ir darnaus vystymosi tikslus, visuomenės informavimas ir aplinkosauginis švietimas yra viena iš pagrindinių priemonių, tai galime vertinti kaip visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo kaitos veiksnį.

Atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų įgyvendinime didžiausias vaidmuo tenka – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai. Siekdama, visuomenei suteikti bendrą atliekų rūšiavimo naudą tausojant gamtos išteklius, saugant aplinką ir žmonių sveikatą nuo 2006 metų įgyvendina įvairias visuomenės informavimo kampanijas. Deja, atlikus atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvų analizę, paaiškėjo, kad ministerijos vykdoma komunikacinė veikla įgyvendinama pakankamai nesistemiškai ir neorganizuotai, kas verčia abejoti jos efektyvumu, vertinant visuomenės pasyvumą atliekų rūšiavimo klausimu (2009 m. 10 proc. išrūšiuotų atliekų).

Šias abejones patvirtina ir atliktas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos buitinių atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinės veiklos veiksmingumo tyrimas, kuriame paaiškėjo, kad:

- Visuomenė suvokia, kad atliekų rūšiavimas svarbus ir efektyvus indėlis į aplinkos apsaugą.
- Visuomenė nėra skatinama rūšiuoti atliekas, kas įtakoja gyventojų pasyvumą ir intereso stoką. Būtinai ekonomiškai skatinantys veiksniai ir išsami informacija.
- Visuomenei trūksta informacijos atliekų rūšiavimo klausimu. Pakankamai informacijos gauna tik 28 proc. gyventojų, 81 proc. įmonių atstovų nurodo, jog trūksta konkrečios, vieningos, o ne bendros informacijos.
- Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo skatinimo komunikacinė veikla vertinama gana nepalankiai, atliekų rūšiavimo skatinimo iniciatyvas atsiminė tik nedaugelis, dėl tinkamai neorganizuotos, nekryptingos veiklos ir viešinimo priemonių.
- Norint atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu, reiktų skatinti rūšiuojančius, ugdyti požiūrį į tai darželiuose ir mokyklose, suteikti daugiau informacijos per masines informavimo priemones.

Atsižvelgiant į tai, kad buitinių atliekų tvarkymo rūpesčiai tampa neišvengiamu iššūkiu kiekvienai vartotojiškai visuomenei, kryptingas darnios plėtros principų įgyvendinimas gali būti realizuojamas tik bendromis vyriausybės, verslo ir visuomenės pastangomis.

Taigi visuomenės švietimas, įskaitant ekologinį švietimą bei palankaus aplinkai gyvenimo būdo propagavimas, yra viena iš prioritetinių darnaus vystymosi uždavinių. Iškilę būtinybė perkainoti vertybes ir naujai apmąstyti iki tol vyravusį žmogaus mąstymo būdą: žmogus, kuris ekologiškai mąsto ir elgiasi, nesirengia kovoti su gamta, bet siekia darnos ir santarvės su ja.

Tvarkant buitines atliekas didelę reikšmę turi gyventojų elgsena – žemą dabartinį atliekų tvarkymo lygį Lietuvoje būtina kelti ir aplinkosauginio švietimo bei ugdymo, ir ekonominio poveikio priemonėmis. Be to, kad žmonės susirūpintų aplinkos problemomis, žiniasklaidos priemonių pakankamas dėmesys šiai sričiai yra būtina sąlyga. Tam, kad problema taptų socialine, būtinas viešumas.

Kiekvieno mūsų elgsena lemia, ar sąlygos mūsų planetoje bus tinkamos gyventi būsimoms kartoms. Gamtos išteklių tausojimas, atliekų mažinimas ir jų rūšiavimo įpročiai turėtų tapti neatsiejama kiekvieno žmogaus gyvenimo dalimi.

COMMUNICATION OF LITHUANIAN MINISTRY OF ENVIRONMENT IN PROMOTING DOMESTIC WASTE SORTING

Asta Kascėnienė

Summary

In the second half of the twentieth century begun a new phase of human relationship with nature – o global ecological crisis. Waste collection and management is recognized as the most important and difficult in environment.

Master's research object – domestic waste sorting in Lithuania. The aim – to analyze Lithuania's Ministry's of Environment communication to promote domestic waste sorting in a context of sustainable development. The tasks: to reveal the importance of waste sorting in the context of sustainable development; to clarify the basic principles of waste management policies, domestic waste management and sorting features in Lithuania and foreign countries; to examine the Lithuania's Ministry's of Environment communications of the public relations, waste sorting promotion initiatives; to investigate public awareness and education in the environment opportunities and prospects, public participation - the right to environmental information and ensuring its interest in environmental protection and in domestic waste sorting issues; analyze the Lithuania's Ministry's of Environment communications in promotion activities of the domestic waste sorting.

Using a descriptive, analytical, historical and literary sources and methods of analysis leads to the *conclusion* that waste collection and processing is recognized as most recent and most sophisticated sector of environmental protection and is very important in European Union's environmental policy, priority is given to this sector also in Lithuania. Assuming, that in most European Union countries waste is sorted, recycled and re-used for energy, heat and other materials, waste sorting in the context of sustainable development is important as economically as socially. Sorting and recycling reduces waste causing risks, protects natural resources, supports clean and healthy environment, reduces fees for waste management. Taking in mind the reticence of waste sorting in both the private and the business sectors in Lithuania, public awareness and environmental education is one of the key measures, that can be seen as a change in environmental pressures. The largest role in impementing the promotion of waste sorting has Lithuania's Ministry of Environment. Unfortunately, after the waste sorting iniciative analysis and pilot evaluation of communication activities, it became clear that the ongoing communication activities are not

implemented systematically and sufficiently unorganized, society does not encourage the sort of waste, there is a lack of specific information and only very few public campaigns. Thus, public education, including environmental education, eco-friendly environment and lifestyle, is one of the priority objectives of sustainable development. To promote waste sorting in Lithuania, the current low waste management level needs to be raised by environmental education and economic impact, approaching attitude development in kindergartens and schools and providing more information through mass media. In order to become this a social problem publicity is necessary.

Master's work may be useful for environmental institutions, public relations professionals, for communication and information direction students and teachers and those, interested in environmental problems and communication effectiveness of public institutions.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS

1. *Aplinkosauga rūpi tik šiek tiek daugiau nei pusei Lietuvos gyventojų*. In *TNS Gallup* [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tns-gallup.lt/lt/disp.php/lt_news/lt_news_335>.
2. *Aplinkos apsaugos agentūra* [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://aaa.am.lt/VI/index.php#/1610>>.
3. APLINKOS APSAUGOS AGENTŪRA. *Lietuvos gamtinė aplinka, būklė, procesai ir raida*. Vilnius: Petro ofsetas, 2008.
4. ASTROMSKIENĖ, Adelė; ADAMONIENĖ, Rūta. Įmonių socialinės atsakomybės iniciatyvų Lietuvoje tendencijos. In *Ekonomika ir vadyba* [interaktyvus]. Kaunas, 2009, Nr. 14 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-217.pdf>>.
5. *Atliekų rūšiavimas vis dar problema*. In *Kauno alėja* [interaktyvus]. Kaunas, 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kaunoaleja.lt/?action=news&news_id=5751> .
6. *Atliekų tvarkymas*. In *Wikipedia* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Atliek%C5%B3_tvarkymas>.
7. *Atnaujinta ES Darnaus vystymosi strategija* [interaktyvus]. Briuselis, 2006 [žiūrėta 2010 vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/VI/index.php#a/6218>>.
8. BAGDONIENĖ, Diana, *et.al.* Darnios organizacijos koncepcijos formavimas visuotinės kokybės vadybos pagrindu. In *Ekonomika ir vadyba* [interaktyvus]. Kaunas, 2009, Nr. 14 [žiūrėta 2010 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-1044.pdf>>.
9. BAKAS, Algimantas. Komunalinių atliekų tvarkymo valdymas. In *Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2006, p. 67-71.
10. BALTRĖNAS, Pranas. *Aplinkos apsauga ir teisė*. Vilnius: Technika, 1997.
11. BRAZDAUSKAITĖ, Giedrė. Įmonių socialinės atsakomybės ir suinteresuotųjų pusių teorija darnaus vystymosi strateginiame valdyme. In *Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2008, p. 69-78.
12. BECK, Ulrich. *Ecological Enlightenment: Essays on the Politics of the Risk Society*. New Jersey, 1995. 152 p.

13. CARROLL, Archie; BUCHHOLTZ Ann. Business and society: ethica and stakeholder management [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2010 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://books.google.com/books?id=B9diOWV8X_UC&pg=PP1&dq=inauthor:%22Archie+B.+Carroll%22&hl=lt&cd=1#v=onepage&q&f=false>.
14. CARROLL, Archie. The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders [interaktyvus]. In *Business Horizons*. 1991, p. 39-18 [žiūrėta 2010 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.cba.ua.edu/~aturner/MGT341/MGT341%20Readings/Pyramid.pdf>>.
15. ČIEGIS, Remigijus...[et.al.]. *Aplinkos ekonomika*. Kaunas: Naujasis lankas, 2003, p. 29-38.
16. ČIEGIS, Remigijus. *Darnus ekonomikos vystymasis*. Šiauliai: Šiaulių univ. I-kla, 2008.
17. ČIEGIS, Remigijus. *Ekonomika ir aplinka: subalansuotos plėtros valdymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo univ. I-kla, 2004, p. 322-358.
18. ČIEGIS, Remigijus; GRUNDA, Rokas. Įmonės transformavimo į darnią įmonę procesas. In *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo univ. I-kla, 2007, Nr. 44, p. 19-34.
19. *Danish Ministry of Environment* [interaktyvus]. Denmark, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.mst.dk/English/Soil+and+Waste/>>.
20. *Darnus vystymasis* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2010 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pprc.lt/dv/?page_id=2>.
21. *Dėl atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2008 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232336&p_query=&p_tr2=>>.
22. *Dėl informacijos apie aplinką Lietuvos Respublikoje teikimo visuomenei tvarkos aprašo patvirtinimo* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2008 [žiūrėta 2010 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259581&p_query=&p_tr2=>>.
23. *Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2003 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217644>.
24. *Dėl pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2002 [žiūrėta 2010 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=179369> .

25. *Dėl valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2007 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=309431>.
26. DOUGLAS, Mary. *Purity and Danger – An analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London, 2002.
27. ELKINGTON, John. Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business. In *Environmental Quality management* [interaktyvus]. 1998, Vol. 8, p. 37 – 51 [žiūrėta 2010 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/114186923/PDFSTART>>.
28. *Estonian Ministry of Environment* [interaktyvus]. Estonia, 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.envir.ee/67249>>.
29. *Europa – svarbiausi faktai ir skaičiai apie Europą ir europiečius* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://europa.eu/abc/keyfigures/transportenergy/protectingenvironment/index_lt.htm>.
30. *European Commission Environment* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/environment/waste/index.htm>>.
31. *Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai bei Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui: Augimo ir užimtumo partnerystės įgyvendinimas paversti Europą įmonių socialinės atsakomybės pavyzdžiu* [interaktyvus]. Briuselis, 2006 [žiūrėta 2010 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?259269618>>.
32. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl visuomenės galimybės susipažinti su informacija apie aplinką 2003 / 4 / EB*. In *Oficialusis leidinys L 041, 14 / 02/2003* [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0004:LT:HTML>>.
33. *Finland Ministry of the Environment* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per inpernetą: <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=6044&lan=en>>.
34. GOLEMAN, Daniel. *Ecological Intelligence – How Knowing the Hidden Impacts of What We Buy Can Change Everthing* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.liebertonline.com/doi/pdf/10.1089/eco.2009.0017>>.
35. *German Federal Ministry for the Envinroment, Nature Conservation and Nuslear Safety* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bmu.de/buergerforum/aktuell/41071.php>>.

36. GRAŽULEVIČIENĖ, Regina. *Aplinkos politika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo univ. I-kla, 2004. 183 p.
37. GRYBAITĖ, Virginija; TVARONAVIČIENĖ, Manuela. Estimation of sustainable development: germination on institutional level. In *Journal of Business Economics and Management*. Vilnius, 2008, vol. 4, p. 327-334.
38. GUDONIENĖ, Vilija. *Įvadas į masinės komunikacijos teorijas*. Vilnius, 1999. 55 p.
39. HANDLER, Thomas. *Regulating the European Environment*. Chichester: John Wiley & Sons, 1997. 240 p.
40. *Informavimo apie aplinką ir Lietuvos gyventojų aplinkosauginio švietimo skatinimo programa*. In Lietuvos Respublikos APLINKOS MINISTERIJA [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/VI/files/0.494924001110805348.doc>>.
41. JASKELEVIČIUS, Bronius. *Terminis atliekų apdorojimas*. Vilnius: VGTU I-kla, 2009.
42. *JTO EEK konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais (Orhuso konvencija) bei jos įgyvendinimas Lietuvoje* [interaktyvus]. Vilnius, 2001 [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <www.am.lt/LSP/files/Orhus-internet.doc>.
43. *JTO EEK darnaus vystymosi švietimo strategija* [interaktyvus]. Vilnius, 2005 [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pprc.lt/dv/?page_id=5>.
44. JUKNYS, Romaldas; VĖBRA, Evaldas. Lietuvos darnaus vystymosi perspektyvos ir problemos. In *Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2008. p. 4-14.
45. JUKNYS, Romaldas; VĖBRA, Evaldas. Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos pagrindinės nuostatos. In *Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2006. p. 6-11.
46. JURAITĖ, Kristina. Construction of Public Opinion on Environmental Issues in the Media. In *Sociologija. Mintis ir veiksmas* [interaktyvus]. Kaunas, 2002, nr. 2 [žiūrėta 2010 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ku.lt/sociologija/files/2002_nr.02.90-99.pdf>.
47. JURAITĖ, Kristina. *Ekologinė sąmonė ir masinė komunikacija: visuomenės nuomonės apie aplinkosaugą konstravimas žiniasklaidoje: daktaro disertacija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo univ I-kla, 2002.
48. JURAITĖ, Kristina; TELEŠIENĖ, Audronė. Ekologinės rizikos diskursas žiniasklaidoje: tyrimo teorinės bei metodologinės prielaidos. In *Filosofija. Sociologija* [interaktyvus].

- Lietuvos mokslų akademija, 2009, T. 20, Nr. 4 [žiūrėta 2010 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://images.katalogas.lt/maleidykla/Filosofija%202009-4/227-236.pdf>>.
49. JURAITĖ, Kristina. Media power in the Lithuania news market considered. In *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. 2008, nr. 47 [žiūrėta 2010 m. balandžio 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/47/121-132.pdf>.
50. JUŠČIUS, Vytautas. Įmonių socialinė atsakomybė ir organizacijų tapatumas šiuolaikinės ekonominės krizės kontekste. In *Ekonomika ir vadyba* [interaktyvus]. Kaunas, 2009, Nr. 14 [žiūrėta 2010 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-264.pdf>>.
51. JUŠČIUS, Vytautas. Verslo socialinės atsakomybės teorijų raida. In *Ekonomika* [interaktyvus]. 2007 [žiūrėta 2010 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/78/str4.pdf>>.
52. *Kada nustosime vežti komunalines atliekas į sąvartyną?. Aplinkos apsaugos komiteto pasitarimas* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2010 m. vasario 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6428&p_d=87853&p_k=1>.
53. *Kauno regiono atliekų tvarkymo centras* [interaktyvus]. Kaunas, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kaunorac.lt/?LT=gyventojams>>.
54. KAZILIŪNAS, Adolfas. Problems of auditing using quality management systems for sustainable development of organizations. In *Technological and Economic development of Economy* [interaktyvus]. 2008, Nr. 14 (1) [žiūrėta 2010 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tede.vgtu.lt/upload/ukis_zurn/2008_01_psl_64_75.pdf>.
55. *Klaipėdiečiai nori rūšiuoti atliekas*. In *Vakarų Ekspresas* [interaktyvus]. Klaipėda, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/?data=2010-01-05&rub=1065924810&id=1262638430>>.
56. *Klaipėdos regiono atliekų tvarkymo centras* [interaktyvus]. Klaipėda, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.profis.lt/krac/?lt=1233305906>>.
57. *Komisijos tyrime teigiama, kad ES atliekų tvarkymo teisės aktų laikymąsi turi užtikrinti speciali ES įstaiga* [interaktyvus]. Briuselis, 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/113&format=HTML&aged=0&language=LT&guiLanguage=en>>.
58. *Latvian Ministry of Environment* [interaktyvus]. Latvia, 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vidm.gov.lv/eng/likumdosana/?doc=3308>>.
59. LAZDINIS, Imantas, et al. *Aplinkos politika ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2008. 338 p.

60. LEONAVIČIUS, Viktoras. Visuomenės dalyvavimas buitinių atliekų tvarkyme kaip socialinės kaitos kriterijus. In *Aplinkos tyrimai, inžinerija, vadyba*, 2003, nr. 3, p. 71-79.
61. *Lietuvos aplinkos apsaugos strategija: veiksmų programa* [interaktyvus]. Vilnius, 1996 [žiūrėta 2010 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YfmplxQypFUJ:www.am.lt/LSP/files/AAstrategija.doc+lietuvos+aplinkos+apsaugos+strategija&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt>>.
62. *Lietuvos Respublikos Aplinkos apsaugos įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2004 [žiūrėta 2010 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=328948&p_query=&p_tr2=>.
63. *Lietuvos Respublikos APLINKOS MINISTERIJA* [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/VI/index.php>>.
64. *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2005 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259452>.
65. *Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2008 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=266443>.
66. *Lietuvos Respublikos SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJA* [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1998324661>>.
67. *Lietuvos Respublikos visuomenės aplinkosauginio švietimo strategija ir veiksmų programa*. In *Lietuvos Respublikos APLINKOS MINISTERIJA* [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.am.lt/LSP/files/SVIETI~1.DOC>>.
68. *Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2004 [žiūrėta 2010 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=238730>.
69. *Lietuvos žaliųjų judėjimas* [interaktyvus]. Kaunas, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zalieji.lt/>>.
70. LINDHQVIST, Thomas. *Extended producer responsibility in cleaner production: policy principle to promote environmental improvements of product systems* [interaktyvus]. Sweden: Lund, 2000 [žiūrėta 2010 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.iiie.lu.se/Publication.nsf/\\$webAll/AE92DEB3FC71AEE0C1256C1A003E631F/\\$FILE/lindhqvist.pdf](http://www.iiie.lu.se/Publication.nsf/$webAll/AE92DEB3FC71AEE0C1256C1A003E631F/$FILE/lindhqvist.pdf)>.

71. MARCO, Onida. *Europe and the environment*. Groningen: Europa Law Publishing, 2004. 273 p.
72. MCWILLIAMS, Abigail; SIEGEL, Donald. Corporate Social Responsibility: A Theory of the Firm Perspective. In *The Academy of Management Review* [interaktyvus]. 2001, Vol. 26, No. 1, p. 117-127 [žiūrėta 2010 m. balandžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.jstor.org/stable/259398?seq=1>> .
73. *Nacionalinė darnaus vystymosi strategija* [interaktyvus]. Vilnius, 2003 [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=2334>.
74. *Nacionalinės darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo ataskaita: 2005-2007 metai* [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2010 m. vasario 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=5502>.
75. NAVICKAS, Kęstutis; NAVICKIENĖ, Renata. Darnios organizacijos modelio kūrimas. In *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* [interaktyvus]. 2009, Nr. 2 (15), p. 192 – 201 [žiūrėta 2010 m. kovo 31 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/09_02_15/navickas.pdf> .
76. Pasaulio gyventojai. In *Wikipedia* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://lt.wikipedia.org/wiki/Pasaulio_gyventojai#Populiacijos_augimo_greitis>.
77. PAULIKAS, Vygandas; LAZDINIS, Imantas. Darni aplinka – darni visuomenė. In *Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2006. p. 47-54.
78. PITCHEL, John. *Waste management practises: Municipal, Hazardous, and Industrial* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2010 m. kovo 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt/books?id=vKW-Imcs6FAC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>>
79. PUČĖTAITĖ, Raminta. Įmonių socialinės atsakomybės vadyba integralumo aspektu. In *Ekonomika ir vadyba* [interaktyvus]. 2009, nr. 14, p. 328-334 [žiūrėta 2010 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-328.pdf>>.
80. RAGULSKYTĖ-MARKOVIENĖ, Rasa. *Aplinkos teisė: Lietuvos teisės derinimas su Europos Sąjungos reikalavimais*. Vilnius: Eugrimas, 2005. 362 p.
81. RUŽEVIČIUS, Juozas; SERAFINAS, Dalius. The development of socially responsibility business in Lithuania. In *Engineering Economics*. Kaunas, 2007, vol. 1, p. 36-43.

82. SMITH, Alan. Making the case for the competitive advantage of corporate social responsibility. In *Business Strategy series* [interaktyvus]. 2007, Vol. 8, No. 3 [žiūrėta 2010 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/ViewContentServlet?contentType=Article&Filename=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/3300080304.html>>.
83. *Socialinių iniciatyvų versle analizė: nauda, kaštai, įtaka verslui ir visuomenei* [interaktyvus]. Vilnius, 2007 [žiūrėta 2010 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/ISA_Ataskaita_v5.pdf>.
84. SPRUOGIS, Aleksandras. *Atliekos ir jų tvarkymas*. Vilnius : Technika, 2000. 210 p.
85. STEAD, Jean, Garner; STEAD, W.Edvard. Sustainable strategic management: an evolutionary perspective. In *Sustainable Strategic Management*. USA, 2008, Vol. 1, No. 1, p. 62-81.
86. STONKIENĖ, Marija. Darniojo vystymosi poveikis teisei į informaciją: teisė į aplinkos informaciją. In *Informacijos mokslai* [interaktyvus]. 2008, nr. 46 [žiūrėta 2010 m. kovo 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/46/7-23.pdf>.
87. *Svarbiausios Europos aplinkos problemos 2009* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eea.europa.eu/www/lt/publications/signals-2009>>.
88. *Sweden Ministry of Environment* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.sweden.gov.se/>>.
89. *Šiaulių regiono atliekų tvarkymo centras* [interaktyvus]. Šiauliai, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.atliekos.org/index.php?id=681>>.
90. ŠTREIMIKIENĖ, Dalia; KOVALIOV, Ruslan. Verslas ir darnaus vystymosi įgyvendinimas. In *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo univ. I-kla, 2007, Nr. 41, p. 151-167.
91. TELEŠIENĖ, Audronė. *Ekologinis diskursas 1989-2005: daktaro disertacija*. Kaunas: KTU I-kla, 2006.
92. *The Aarhus Convention* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/environment/aarhus/index.htm>>.
93. *The Global Compact* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2010 m. balandžio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.globalcompact.lt/lt/pasaulinis_susitarimas/>.

94. *Thematic Strategy on the prevention and recycling of waste* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/environment/waste/strategy.htm>>
95. *United Nations Environment Programme: Division of Technology, Industry and Economics* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.unep.fr/scp/waste/>>.
96. VAIŠNORAS, Alfonsas. Aplinkos apsauga darnaus vystymosi kontekste. In *Darnaus vystymosi strategija ir praktika: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Riomerio univ. I-kla, 2006. p. 77-11.
97. Vakaruose atliekos virsta energija, kompostu ir kitais daiktais, Lietuvoje – sąvartynais. In *ES naujienos* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.esnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=2020:vakaruose-atliekos-virsta-energija-kompostu-ir-kitais-daiktais-lietuvoje-svartynais&catid=72:transportas&Itemid=92>.
98. VENCKUS, Zenonas. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius: Technika, 2008. 209 p.
99. *Venkime, rūšiuokime, perdirbkime* [interaktyvus]. Kaunas: Socialinių inovacijų fondas, 2005 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lpf.lt/learning/Prevent_LT.doc?>.
100. *Vilniaus miesto aplinkos apsaugos skyrius* [interaktyvus]. Vilnius, 2010 [žiūrėta 2010 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <<http://aplinka.vilnius.lt/Aplinkoskokyb%C4%97/Atliek%C5%B3tvarkymas/tabid/70/Default.aspx>>.
101. *Waste generated and treated in Europe: data 1995-2003* [interaktyvus]. European Communities, 2005 [žiūrėta 2010 m. kovo 48 d.]. Prieiga per internetą: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-69-05-755/EN/KS-69-05-755-EN.PDF>.
102. *Waste online* [interaktyvus]. United Kingdom, 2009 [žiūrėta 2010 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.wasteonline.org.uk/index.aspx>>.
103. *Waste-to-energy in Denmark* [interaktyvus]. Denmark, 2006 [žiūrėta 2010 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.renosam.dk/c/document_library/get_file?uuid=fd6d1b7e-d091-417f-9322-ba157b0125c9&groupId=19854>
104. WENNERAS, Pal Erik. *The enforcement of EC Environmental LAW*. Oxford: Oxford University Press, 2007. 341 p.

105. *World population: 1950-2050* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2010 m. balandžio 1 d.].
Prieiga per internetą: < <http://www.census.gov/ipc/www/idb/worldpopgraph.php>>.
106. *Žalioji knyga dėl rinkos priemonių, taikomų aplinkosaugos ir susijusiais politikos tikslais* [interaktyvus]. Europos bendrijų komisija, 2007 [žiūrėta 2010 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: < http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2007/com2007_0140lt01.pdf>.

PRIEDAI

1 priedas. Anketos pavyzdys

ANKETA

Gyventojų požiūris į atliekų rūšiavimą

Gerb. Respondente,

Ši anketa sudaryta Vilniaus universiteto Ryšių su visuomene programos magistratūros II kurso studentės. Anketos tikslas – išsiaiškinti gyventojų įpročius ir požiūrį į atliekų rūšiavimą. Anketa yra anoniminė, rezultatai bus naudojami magistriniame darbe. Prašome apvesti ar kitaip pažymėti atsakymą, o jeigu tarp atsakymo variantų nerandate sau tinkamo, galite jį įrašyti paliktoje tuščioje vietoje.

Iš anksto dėkoju už nuoširdžius atsakymus!

1. Ką Jūs manote apie atliekų rūšiavimą?
 - a) Atliekas būtina rūšiuoti
 - b) Tai nereikalinga
 - c) Neturiu nuomonės
 - d) Norėčiau rūšiuoti, bet nežinau, kaip tai daryti
 - e) Pritariu, bet tai reikalauja per daug laiko ir pastangų
 - f) Kita _____
 2. Kaip dažnai rūšiuojate atliekas?
 - a) Nerūšiuoju
 - b) Visada
 - c) Dažnai
 - d) Kartais
 3. Kokias atliekas rūšiuojate? (Gali būti keli atsakymo variantai)
 - a) Nerūšiuoju
 - b) Stiklą
 - c) Popierių
 - d) Plastmasę
 - e) Metalą
 - f) Organines atliekas (maisto atliekas)
 - g) Kita _____
 4. Ar atiduodate senus, nereikalingus daiktus į surinkimo punktus, pvz. buitinę techniką, padangas, panaudotus elementus ir t.t.?
 - a) Taip
 - b) Ne
 - c) Kartais
 5. Kodėl rūšiuojate atliekas? (Atsakykite, jei rūšiuojate) _____
-

6. Kodėl nerūšiuojate atliekų? (Atsakykite, jei nerūšiuojate)
- a) Nematau tikslo
 - b) Tingiu
 - c) Nėra tam skirtų konteinerių
 - d) Neturiu sąlygų
 - e) Nežinau, kaip tai daryti
 - f) Kita _____
7. Kas, Jūsų nuomone, trukdo rūšiuoti atliekas ir atiduoti jas perdirbti? (Gali būti keli atsakymo variantai)
- a) Nėra pakankamai specialių konteinerių šalia gyvenamųjų vietų
 - b) Laiko trūkumas
 - c) Informacijos apie rūšiavimo ir perdirbimo naudą trūkumas
 - d) Atsainus valstybės požiūris
 - e) Tai nedomina gyventojų
 - f) Kita _____
8. Ar, Jūsų nuomone, gaunate pakankamai informacijos apie atliekų rūšiavimą ir perdirbimą?
- a) Taip
 - b) Ne
 - c) Iš dalies
9. Ar norėtumėte gauti daugiau informacijos apie atliekų rūšiavimą ir perdirbimą?
- a) Taip
 - b) Ne
 - c) Nežinau
10. Pažymėkite šaltinius, iš kurių gaunate daugiausia informacijos apie atliekų rūšiavimą ir perdirbimą? (Gali būti keli atsakymo variantai)
- a) Televizija, radijas
 - b) Internetas
 - c) Spauda
 - d) Lankstinukai
 - e) Draugai, kaimynai
 - f) Kita _____
11. Ar esate girdėjęs kokių LR Aplinkos ministerijos akcijų, kampanijų, susijusių su atliekų rūšiavimu ar perdirbimu?
- a) Taip. Kokių? _____
 - b) Ne
 - c) Nežinau
12. Ar girdėjote apie LR aplinkos ministerijos inicijuotą projektą „Aš – žalias“, skatinusį rūšiuoti atliekas?
- a) Taip, girdėjau apie _____
 - b) Ne
13. Kodėl, Jūsų nuomone, atliekų rūšiavimas dar nėra populiarus Lietuvoje? (Gali būti keli atsakymų variantai)
- a) Visuomenė per mažai informuojama

- b) Netinkamai įrengtos atliekų surinkimo aikštelės
 - c) Nusistovėjusios visuomenės pažiūros
 - d) Neturiu nuomonės
 - e) Manau, kad rūšiavimas populiarėja
 - f) Kita _____
-
14. Ką daryti, norint atliekų rūšiavimą paversti populiariu reiškiniu? (Gali būti keli atsakymų variantai)
- a) Ugdyti požiūrį į tai darželiuose ir mokyklose
 - b) Daugiau informacijos per televiziją, radiją, spaudą
 - c) Rengti akcijas
 - d) Tinkamai įrengti atliekų surinkimo aikšteles
 - e) Skirti baudas nerūšiuojantiems atliekų
 - f) Skatinti rūšiuojančius atliekas
 - g) Kita _____
-
15. Jūsų lytis
- a) Vyras
 - b) Moteris
16. Jūsų amžius:
- a) >18
 - b) 18-25
 - c) 26-35
 - d) 36-45
 - e) 16-55
 - f) <56
17. Jūsų išsilavinimas:
- a) Vidurinis
 - b) Profesinis
 - c) Aukštesnysis
 - d) Aukštasis
 - e) Kita _____
-

2 priedas. Įmonių apklausos, ekspertų interviu klausimai

Įmonių apklausos klausimai:

1. Jūsų nuomone, ar reikia ir svarbu socialiai atsakingai įmonei rūšiuoti atliekas?
2. Ar ir kaip įmonės yra skatinamos rūšiuoti? Ar pakanka informacijos?
3. Ką manote apie LR Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo politiką ir komunikacinę veiklą, pvz. kampaniją „Aš – žalias“?

Ekspertų interviu klausimai:

1. Jūsų nuomone, ar atliekų rūšiavimas yra efektyvus indėlis į aplinkos apsaugą?
2. Kaip visuomenė yra skatinama rūšiuoti atliekas? Jūsų nuomone, ar visuomenė pakankamai informuota?
3. Jūsų nuomone, kas atliekų rūšiavimo klausimu turėtų informuoti ir skatinti tai daryti aktyviau?
4. Ką manote apie LR Aplinkos ministerijos atliekų rūšiavimo politiką ir komunikacinę veiklą, pvz. kampaniją „Aš – žalias“?

3 priedas. Atliekų surinkimo konteineriai



Mėlynas konteineris, skirtas *popieriaus/kartono* atliekoms



Žalias konteineris, skirtas *stiklo* atliekoms



Geltonas konteineris, skirtas *plastmasės* atliekoms

4 priedas. Informacinių projektų lankstinuko, lauko maketo, plakato fotonuotraukos 2006 metais



Lauko stendai



Lankstinukas, kaip rūšiuoti popierių



Plakatas

5 priedas. Projekto „Aš – žalias“ fotonuotraukos, logotipas

Nuotraukos iš Aplinkos ministerijos archyvo.



Kampanijos logotipas



Žaliojo karavano automobiliai su kampanijos logotipu



Vieši renginiai, kampanijos atributika



Edukacinio spektaklio veikėjai



Aplinkos ministerijos viceministrui įteikiama „Žalioji deklaracija“






Apdovanojama „Žaliausia mokykla“

6 priedas. Apklaustos gyventojų gatvės, surinkimo konteinerių fotonuotraukos



7 priedas. Antrinių žaliavų rūšiavimo instrukcija

Konteineriai	MESTI	NEMESTI
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Laikraščius, žurnalus ir kitus spaudinius (gali būti su sąvaržėlėmis, lipnia juoste); 2. Lankstinukus, vokus, skrajutes, spaudos ir rašomąjį popierių, raštinės popierių; 3. Knygas be kietų viršelių; 4. Kartonines, gofruoto kartono dėžes ir dėžutes, krepšius, lapus; 5. Kraftpopierių, pakavimo popierių. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pergamentinio popieriaus ir jo pakaitalo; 2. Vaškuoto, parafinuoto, tepaluoto popieriaus ir kartono; 3. Popieriaus kartono su bitumu; 4. Anglinio popieriaus ir kalkės; 5. Drėgmei ir vandeniui atsparaus impregnuoto arba kreiduito kartono; 6. Laminuoto popieriaus, padengto plastikumu, celofanu, folija, bitumu; 7. Blizgančio popieriaus, tapetų; 8. Kortelių su magnetinėmis juostelėmis; 9. Pakelių nuo traškučių; 10. Kalkinio popieriaus; 11. Popierinių nosinių, servetėlių, rankšluosčių; 12. Riebalais sutepto popieriaus (picų dėžučių).
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bet kokią gėrimų pakuotę; 2. Plastikinę pakuotę, kurioje yra išpausti PET, HDPE, LDPE, PP ženklai; 3. Plastikinius butelius (nuo limonado, vandens, alaus), <i>prieš metant suspausti ir užsukti kamštelių</i>; 4. „TETRA PAK“ pakuotę (<i>išlankstyti ir suspausti</i>); 5. Polietileno maišelius ir plėvelę; 6. Pakuotę nuo padažų, majonezo, indų ploviklio, šampūno (<i>ją reikėtų išplauti</i>); 7. Konservų dėžutes; 8. Skardines nuo gėrimų; 9. Aliuminio lėkštes ir kepimo skardas; 10. Metalinius dangtelius, dėžutes; 11. Visas kitas buityje susidarančias metalinės pakuotės atliekas. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tepalo bakelių; 2. Plastikinės, metalinės taros nuo dažų ir pavojingų cheminių valiklių; 3. Riebalais ar aliejumi užterštos pakuotės (buteliai nuo aliejaus, riebalais užteršti jogurto, margarino, grietinės indeliai); 4. Aerosolinių flakonų;
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Butelius; 2. Stiklainius; 3. Nereikalingus stiklo indus; 4. Stiklo duženas (stiklo tarą išplauti, popierinių etikečių pašalinti nebūtina). 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Porceliano duženų; 2. Keramikos šukių; 3. Veidrodžių; 4. Elektros lempučių; 5. Dažais ir tepalais užterštos taros; 6. Ampulių, stiklinių vaistų buteliukų; 7. Armuoto stiklo bei stiklo lakštų; 8. Automobilių langų stiklų; 9. Krištolo.

8 priedas. Vilniaus miesto Aplinkos apsaugos skyriaus lankstinukas „Kaip tausoti aplinką“



Skiltyje atliekų rūšiavimas pateikiama tokia informacija:

„Kodėl reikia rūšiuoti atliekas? Rūšiuojant atliekas sukaupiamos antrinės žaliavos, tausojami gamtos išteklių ir energija, išsaugoma sveikesnė aplinka. Patys paprasčiausi atliekų rūšiavimo būdai:

- atskirkite iš bendro atliekų kiekio plastiką, metalą, stiklą ir popierių/kartoną;
- parduotuvėje vietoj plastikinio maišelio rinkitės popierinį arba aplinkai nekenksmingus plastikinius maišelius;
- plastikinius maišelius naudokite daugiau nei vieną kartą;
- jei turite galimybę – kompostuokite žaliąsias atliekas ir maisto (biologiškai skaidžias) atliekas;
- didžiąsias ir statybines atliekas vežkite į atliekų surinkimo aikšteles;
- elektros ir elektronines atliekas perduokite jas superkančioms įmonėms.“